

Éppen tíz éves beadványok egy részére válaszolt az Alkotmánybíróság az 1/2007. (I. 18.) AB határozattal. Az indítvány egyebek között kifogásolta, hogy a médiatörvény az ORTT-tagok, illetve a kuratóriumi elnökségek megválasztásával kapcsolatos jelölési jogot a parlamenti pártoknak, a Panaszbizottság esetében pedig a pártok jelöltjeiből álló ORTT-nek biztosítja. Márpedig – érveltek az indítványozók – az Alkotmánybíróság 37/1992. (VI. 10.) AB határozata az alkotmány 61. §-ában foglalt véleményszabadságnak a rádiózásban és a televíziózásban történő biztosítása érdekében alkotmányos követelményként fogalmazta meg: a leendő médiatörvény zárja ki, hogy a közszolgálati rádióban és televízióban akár az állam szervei, akár egyes társadalmi csoportok a műsorok tartalmára meghatározó befolyást gyakorolhassanak. E határozat értelmében a parlament és az abban képviselt politika pártok meghatározó tartalmi befolyása a rádióban és a televízióban éppúgy alkotmányellenes, mint a kormányé. Az indítványnak erre a részére az AB egyáltalán nem reagált.

Más beadványelemek elbírálására elegendő volt a tíz esztendő. Az indítványozók álláspontja szerint az is a véleménynyilvánítási szabadság sérelmét jelenti, hogy a Panaszbizottság eljárására vonatkozó rendelkezések (49. §) nem zárják ki annak lehetőségét, hogy a Panaszbizottság egyetlen műsorszám kapcsán vizsgálja a kiegyensúlyozottság követelményének érvényesülését. Márpedig az Alkotmánybíróság említett 1992-es határozatában az is szerepel, hogy a vélemények bemutatásában, illetve a tájékoztatásban a sokféleséget a rádió és a televízió egészét tekintve kell biztosítani. Vagyis ha majd megvalósul a közszolgálati és a kereskedelmi rádiózás és televíziózás versenye, akkor a kiegyensúlyozottságnak ezek egészében kell érvényesülnie. De addig sem az egyes műsorokban külön-külön, hanem a Magyar Rádió, illetve a Magyar Televízió teljes programjában. A véleményszabadságot korlátozó kiegyensúlyozottság követelményének közszolgálaton túli érvényesítése igazolásaként pedig a frekvenciák „szűkösségének” 1992-ben még kétségtelenül fennálló helyzetét nevezi meg az AB.

A mostani, tizenöt évvel későbbi helyzetet azonban a testület úgy értékeli, hogy miután a földfelszíni frekvencián történő műsorszórás mellett létrejött a műholdas és kábeles műsorszolgáltatás, és a távközlési technológia gyors fejlődése (digitális kábel, Internet, DSL) újabb lehetőségeket kínál, immár megvalósult a külső pluralizmus. Ugyanakkor az alkotmánybírák álláspontja szerint ez a sokszínű műsorkínálat önmagában nem teszi szükségtelemmé a kiegyensúlyozottsági követelmény (belső pluralizmus) előírását. Vagyis a kiegyensúlyozottság a közpénzből létrehozott és működtetett közszolgálati műsorszolgáltatók mellett továbbra is vizsgálandó azon kereskedelmi rádiók és televíziók esetében, amelyek véleményformáló ereje jelentőssé válik. Ennek alkotmányos indoka pedig a véleménypluralizmusnak az alaptörvény 61.§ (4) bekezdésében szereplő célja. A kommentátor kételkedő kérdése: ha a véleménypluralizmus a frekvenciák „szűkösségének” megszűnte után is megalapozza a kiegyensúlyozottság követelményét, akkor vajon ez miért nem vonatkozik az ugyancsak nem „szűkös” nyomtatott sajtóra?

A fontolva haladó Alkotmánybíróság végülis arra az álláspontra helyezkedett, hogy a médiatörvény 49. §-a azért nem korlátozza aránytalanul a véleménynyilvánítás szabadságát, mert a műsor jellegétől függően lehetővé teszi a kiegyensúlyozottság több műsorszámában történő vizsgálatát. Ugyanakkor a kifogás tárgya éppen az volt, hogy a törvény nem zárja kifejezetten ki annak egyetlen műsorszámon való számon kérését. Éppen ez az a belső pluralizmus, ami a „szűkösség” megszűntével a kereskedelmi műsorszolgáltatók tekintetében bizonyosan alkotmányellenes.

A testület az indítványozói kérelmeknek helyt adva megsemmisítette a médiatörvény 48. §-ának (3) bekezdését, amely felhatalmazta a Panaszbizottságot, hogy a 4. § alá nem tartozó – vagyis nem kiegyensúlyozottsági – panaszügyek elintézésének rendjét maga határozza meg. A törvény értelmében az ilyen ügyekben a PB a panasz megvizsgálása után született állásfoglalásáról tájékoztatja a panaszost, az érintett műsorszolgáltatót, valamint – ha ezt szükségesnek tartja – a közvéleményt. A törvény által a PB-nek adott felhatalmazás annál is inkább alkotmányesztő, mert ennek nyomán az ORTT mint jogalkotó hatáskörrel nem rendelkező szerv a PB ügyrendjének szabályozása során jogokat és kötelezettségeket állapított meg állampolgárok számára.

Vagyis a törvény és az annak nyomán kibocsátott ügyrend értelmében kétféle panaszbizottsági eljárás létezett egymás mellett. Az egyik a törvény 49. §-a szerinti, melyet a sérelmet szenvedett kifogást tevő kezdeményez a törvény 4. §-ában foglalt kiegyensúlyozott tájékoztatás követelményének sérelme esetén, és amelyben közigazgatási határozatnak minősülő, az ORTT előtt megfellebbezhető állásfoglalás születik. A másik, amelyet a törvény 48. § (3) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a PB ügyrendje ír elő, és amely nem a 4., hanem más, például a gyűlöletkeltést tilalmazó 3. § alá tartozó panaszügyek elintézésére szolgál. A PB gyakorlata szerint általában ez utóbbi eljárást nemcsak a sérelmet szenvedett, hanem bárki kezdeményezheti.

Megjegyzendő, hogy a 4. § alá nem tartozó panaszok esetében sem a törvényben, de még az ügyrend szabályai között sem található alapja annak, hogy a PB nem vizsgálja az érintettséget. A PB által kialakított gyakorlat szerint azt, hogy egy panaszt a 4. § alá tartozónak ítélnék-e, nem annyira a panasz tartalma, mint inkább az a tény határozza meg, hogy a PB szerint szűken értelmezett sérelmet szenvedett kifogást tevőtől érkezett-e. Miután pedig ilyen panasz meglehetősen ritkán érkezik, az eljárások messze túlnyomó többsége nem a 4. § alá tartozik.

A határozatnak ezzel a részével kapcsolatban csak az a kérdés vár magyarázatra, hogy egy nyilvánvalóan alkotmányellenes törvényhelyet, amelynek alapján nap mint nap alkotmányesztő panaszbizottsági döntések születnek, miért kellett további fél évre hatályban tartani, hiszen a testület az alkotmányellenesnek ítélt rendelkezést 2007. június 30-i hatállyal semmisítette meg.

Halmi Gábor

Tartalom

ELSŐ OLDAL

Halmi Gábor 39

TANULMÁNYOK

Domokos N. Márton

A kéretlen elektronikus levelekkel kapcsolatos jogi szabályozás aktuális kérdései 41

Part Krisztina Katalin

A Creative Commons 47

Ronald Bresich

Reklámcélú elektronikus levelek. Bizonytalanságok az osztrák jogban 54

HÁTTÉR

Parti Katalin

Devianciák a virtuális valóságban, avagy a virtuális közösségek személyiségformáló ereje 57

JOGGYAKORLAT

Budai Balázs Benjámin

Kispest.hu – egy ügyintéző felület koncepciója 65

AJÁNLÓ

Szőke Gergely László 68

HÍREK

70

Contents

FIRST PAGE

Gábor Halmai 39

ESSAYS

Márton Domokos N.

Current Issues of the Regulation of Unsolicited Electronic Mail 41

Krisztina Katalin Part

The Creative Commons 47

Ronald Breisch

Commercial E-mails. Uncertainty in the Austrian Law 54

BACKGROUND

Katalin Parti

Deviation in the Virtual Reality, the Virtual Communities' Effect on the Personality 57

CASE LAW

Balázs Benjámin Budai

Kispest.hu – Conception of an Administration Interface 65

RECOMMENDATION

Gergely László Szőke 68

NEWS

70

INFOKOMMUNIKÁCIÓ ÉS JOG

IV. évfolyam, 2. szám

2007. március

Megjelenik kéthavonta.

Kiadja

a Dialóg Campus Kiadó

A kiadó jogi szerkesztője

Schenk Borbála

(dialogk@axelero.hu)

Főszerkesztő:

Polyák Gábor

(gpolyak@ajk.pte.hu)

Tördelés, grafika:

Király Zsolt

Szerkesztőség és kiadóhivatal címe:

Dialóg Campus Kiadó (Nordex Kft.)

1088 Budapest, Rákóczi út 9.

Tel./fax: 06-1-2660025,

06-1-2661265

Felelős kiadó:

Bázing Zsuzsanna

Nyomdai kivitelezés:

Bornus Kft.

Felelős vezető:

Borbély Tamás

ISSN: 1786-0776

Éves előfizetési díj: 6762 Ft

Előfizethető a Kiadó címén és honlapján

www.dialog-kiado.hu

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Balogh Zsolt György

(a szerkesztőbizottság elnöke)

Polyák Gábor

(főszerkesztő)

Csáki Gyula Balázs

Jóri András

Ráta Balázs

Szőke Gergely László

Tóth András

Vikman László

TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Boytha Györgyné

Faludi Gábor

Gálik Mihály

Gönczöl Tünde

Majtényi László

Rozgonyi Krisztina

Sallai Gyula

Sarkady Ildikó

Simonyi Ernő

Timár János

Verebics János

DOMOKOS N. MÁRTON

A kéretlen elektronikus levelekkel kapcsolatos jogi szabályozás aktuális kérdései

1. Bevezetés

„Hírek a Neverland farmról” tárggyal, MICHAEL JACKSON állítólagos öngyilkosságának hírével keringett egy email tavaly nyáron: a gyanútlan felhasználók részére az emailben szereplő linkre kattintva máris egy trójai programot töltöttek le számítógépükre. A számítógép így vált (a szaknyelv szerint) „zombivá”, amely az említett trójai program segítségével, a felhasználó tudta nélkül akár több millió spamet is képes továbbítani. A CipherTrust IT biztonságtechnikai cég elemzése szerint a világon kb. 7,5 millió zombiszámítógép működik: 24% Kínában, 9,5% az USA-ban. Az összes spamszerver 90%-a Tajvanon, Kínában és az USA-ban található. Ugyanezt a tendenciát igazolja a „Marshall's Threat Research and Content Engineering (TRACE) Team” 2007. februári felmérése is.¹ A spamhaus.org spamfigyelő szolgálat szerint az interneten terjedő spamek 80%-a összesen 200 feladótól származik.²

A fent említett spam azonban csak egy a legextrémebbek közül. A spamek küldői néha a legképtelenebb dolgokat próbálják eladni a felhasználóknak: a gyakorlatban akadt példa a kutyaugatás angol nyelvre fordítását ígérő „tolmácsgépet” reklámozó emailre is. A Clearswift IT tartalombiztonsági cég felmérése alapján a spamek legnagyobb része (kb. 50%-a) gyógyszeripari tárgyú, a sorrendben közvetlenül ezután következnek a pénzügyi és egyéb termékértékesítéssel kapcsolatos, majd a pornográf tárgyú spamek. Gyakoriak

a szaknyelven „életstílus” spamnek nevezett levelek is, melyek szezonálisan, egy-egy nagy keresletre számot tartó termékkel (pl. iPod) kapcsolatban érkeznek. Becslések szerint az interneten keringő levelek több mint 50%-a spam, ez pedig a hálózatok zavartalan működésének akadályozásával, az érintett számítógép felhasználója munkára fordítható idejének csökkentésével és a spam elleni védekezésre fordított kiadások növelésével mind a felhasználóknak, mind az üzleti szférának is jelentős kiadásokat okoz. A Ferris Research kutatóintézet becslése szerint a spamek által az üzleti szférában okozott kár már 2005-ben 50.000.000,- USD-t tett ki, és minden okunk megvan azt feltételezni, hogy ez a szám évről évre nő: egyes vélemények (pl. STEVEN LINFORD, a spamhaus.org vezérigazgatója) szerint ugyanis ha a jelenlegi trend folytatódik, a spamek aránya az email-forgalmon belül akár 99% is lehet.³

Érdemes megemlíteni, hogy a spammerek nemcsak automatikus rendszerek használatával küldhetnek emailt, akad példa hagyományos (de korántsem legális) adatszerezésre is: 2005 augusztusában 1 év szabadságvesztésre ítélték az AOL korábbi munkatársát, mert a bíróság bizonyítottan találta, hogy 30.000.000 AOL felhasználó személyes adatát adta el jogosulatlanul harmadik személyeknek. Az eljáró bíró az ítélethozatal során állítólag megjegyezte, hogy ő maga is a sok spam miatt bontotta fel az AOL-lal kötött szerződését.

A spam előnye, hogy viszonylag könnyen és olcsón elküldhető. JEREMY JAYNES, az USA egyik leghírhedtebb spammelője például egy átlagos hónapban mintegy 400.000-

700.000,- USD közötti összeget keresett a spammeléssel.

A fenti jelenség által érintett szereplők közül a jogalkotónak is feladata, hogy megvédje a magánszférát és az üzleti érdekeket. A spam elleni védekezés fontosságát ugyanakkor – feltehetőleg az internetes reklámpiacban rejlő lehetőségek növekedésével egyidejűleg – az üzleti szféra is felismerte: számos IT cég bővíti profilját az ezzel a tevékenységgel, akár a vonatkozó technológia/know-how megszerzésével, vagy magának a fejlesztő cégnek a felvásárlásával.⁴ A téma vizsgálata különösen aktuális, ugyanis 2006. január 1-ji hatállyal Magyarország is részletes, a vonatkozó európai uniós szabályoknak megfelelő törvényi szabályozást alkotott az elektronikus hirdetésekkel kapcsolatban.

A jelen írás röviden bemutatja az elektronikus levelekkel kapcsolatos hatályos európai uniós szabályozást (ideértve a magyarországi szabályozást is), rövid kitekintéssel az Amerikai Egyesült Államokra (USA), majd ismerteti a jogszabályok gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos legfontosabb USA-béli és európai uniós eseteket, ezt követően pedig néhány mondat erejéig kitér a spammel kapcsolatos jövőbeni jogi kérdésekre, kilátásokra. A jelen írás nem tárgyalja a spammel kapcsolatos technikai részletek, illetve a jogi szabályozás jogtörténeti szempontból való bemutatását, utóbbi ugyanis részletesen megtalálható VIKMAN LÁSZLÓ⁵ ÉS ORMÓS ZOLTÁN⁶ vonatkozó publikációiban.

2. A spammel kapcsolatos jogi szabályozás és gyakorlat

2.1 Az Amerikai Egyesült Államok

A Sophos biztonságtechnikai cég felmérése⁷ szerint a spamforgalom mintegy fele az

A szerző ügyvédjelölt az Ormai és Társai C'M'S Cameron McKenna LLP ügyvédi irodában.

USA-ból származik, egységes, szövetségi szintű fellépésre azonban csak 2003-ban került sor.

Tagállami szinten már korábban is törvényben tiltották a spamküldést: 2003-ban Kalifornia állam 1998.

évi antispam törvénye alapján a bíróság a PW Marketing LLC nevű cég tulajdonosait „hogyan küldjünk spamet?” típusú „tanácsadó” spam-ek kérésére 2.000.000,- USD pénzbüntetésre ítélte és 10 évre eltiltotta az internetes marketingtevékenységtől.

A tagállami szintű törvények ugyanakkor könnyen támadhatók azon az alkotmányos alapon, hogy indokolatlan mértékben akadályozzák a szólásszabadságot és az adott tagállamon kívüli kereskedelmet (Maryland állam antispam törvényét például azért nyilvánították alkotmányellenesnek, mert hatálya minden Maryland-ben tartózkodó felhasználónak küldött üzenetre kiterjedt). Ennek következtében a vonatkozó tagállami jogszabályok hatálya általában szűk: csak és kizárólag a reklámcélú üzenetekre terjed ki (szabadon küldhető tehát társadalmi célú emailek – ideértve a politikai tárgyú emaileket is), melyek küldése általában csak akkor tiltott, ha az üzenet tartalma valótlan vagy megtévesztő. A legnagyobb előrelépést Virginia állam antispam törvénye hozta: hatálya ugyanis nemcsak a tagállamból küldött, hanem a tagállamon keresztülmenő (*routing*) emailekre is kiterjed, magában foglalva ezzel a világ email-termésének felét (az AOL székhelye ugyanis Virginában van). A hatályos virginiai törvények alapján 2005-ben (a bevezetőben már említett) JEREMY JAYNES-re több tízezer (pornográf és „gazdagodj meg gyorsan” típusú) spam kérésért, valamint a feladók személyének meghamisításáért 9 év szabadságvesztést szabott ki a bíróság.⁸

Az USA-ban 2003-ban elfogadott antispam törvény (*Controlling the Assault of Non-Solicited Pornography and Marketing Act of 2003*, közismert nevén: CAN-SPAM) ez európai uniós keretszabályozástól némileg eltérően részletes (polgári, büntető és közigazgatási elemeket egyaránt magában foglaló) szabályokat tartalmaz a spamekkel kapcsolatban. A rendkívül széles szankciórendszer szerint egy spammelő akár öt évig terjedő szabadságvesztéssel, illetve 250 USD/spam pénzbüntetéssel sújtható. A CAN-SPAM hatályba lépését követően a legnagyobb internet-szolgáltatók első lépésként mintegy 220 spammert íránt indítottak keresetet. A CAN-SPAM rendelkezéseit részletesen ismerteti BAYER JUDIT, SIMON

Az Egyesült Államokban a tagállami szintű törvények könnyen támadhatók azon az alkotmányos alapon, hogy indokolatlan mértékben akadályozzák a szólásszabadságot és az adott tagállamon kívüli kereskedelmet.

ÉVA és VIKMAN LÁSZLÓ⁹, így a jelen írásban csak utalásszerűen említeném meg, hogy a törvény hatékonyságát többen is megkérdőjelezték¹⁰. A bírálók hibául róják fel az opt-out rendszer alkalmazását, valamint azt, hogy

magánszemélyek nem, csak internet-szolgáltatók indíthatnak pert a CAN-SPAM alapján. Az sms útván küldött elektronikus hirdetésekre nem terjed ki a CAN-SPAM hatálya, küldésük opt-in rendszer szerint lehetséges.

A vonatkozó joggyakorlattal kapcsolatban a Verizon Wireless nevű társaságot érdemes kiemelni, egyike ugyanis azon cégeknek, akik folyamatosan, több tagállamban perben állnak a tevékenységüket veszélyeztető spammelőkkel. A társaság által indított számos (és többnyire sikeres) per közül megemlíthetjük a JACOB BROWN-ügyet, ahol az érintett alperes magánszemélyt a magyar ideiglenes intézkedéshez hasonló intézkedéssel (*permanent injunction*) kötelezte a bíróság, hogy hagyjon fel az engedély nélküli sms-ek küldésével. A Verizon Wireless legutóbb (2005. novemberében) azért indított pert, mert a Passport Holidays nevű cég a Verizon Wireless állítása szerint kiletét elfedve, automatikus tárcsázó-program segítségével körülbelül 100.000 kérésre sms-t küldött a Verizon Wireless előfizetői részére.

Az USA joggyakorlatában ugyanakkor problémát okozott a spam fogalmának megfelelő törvényi definiálása. A utahi antispam törvény hatályának érdekes kiszélesítésére tett kísérletet egy utahi ügyvéd, JESSE L. RIDDLE, amikor a jogszabály alapján pert indított a Los Angeles Times honlapján felbukkanó pop-up hirdetés miatt, hivatkozással arra, hogy az email jogszabályi definíciója („kettő vagy több számítógép között továbbított elektronikus formájú üzenet, file, adat vagy egyéb információ”) magában foglalja a pop-up hirdetést is, a bíróság azonban – a törvényalkotó szándékát vizsgálva – elutasította ezt az értelmezést.¹¹

Az Earthlink keresetere 2003 augusztusában indult az a per, melynek eredményeképpen 2005 januárjában az atlantai kerületi bíróság (a sajtó által csak „Alabama Spam Ring” néven emlegetett, körülbelül 16 fős csoport tagjait) DAMON DeCRESCENZO-t és DAVID BURSTYN-t 250.000.000 spam jogtalan elküldéséért egy nyilvánosságra nem hozott összegű kártérítés megfizetésére kötelezte és eltiltotta a további

jogsértéstől. Az Earthlink-nek nem ez az első nyertes ügye spammelők ellen: egy korábbi keresete eredményeképpen a bíróság 2003 májusában 16.000.000,- USD kártérítés megfizetésére kötelezte HOWARD CARMACK-t, majd nem sokkal később New York államban személyes adatokkal való visszaélés miatt szabadságvesztésre is ítélték.

Az Egyesült Államok jogi szabályozása a kérésre faxok küldését is tiltja: 2004 januárjában az FCC a törvény által lehetővé tette legmagasabb, 5.400.000,- USD bírságot szabott ki a Fax.com, Inc. nevű cégre, mert az 489 alkalommal sértette meg a kérésre reklámcélú faxok küldését tiltó jogszabályt (*Telephone Consumer Protection Act*). A bíróság elutasította a Fax.com, Inc. érvelését, miszerint a jogszabályi tiltás az Alkotmány szabad véleménynyilvánítást lehetővé tevő rendelkezéseibe ütközik. A kérésre faxokkal kapcsolatos Egyesült Államok-béli gyakorlatban kapcsolatban érdemes még megjegyezni, hogy 2005. július 9-én új szövetségi szintű jogszabály (*Junk Fax Prevention Act*) lépett hatályba, amely ugyan fenntartja a korábbi tiltó szabályozást, megengedi azonban, hogy a „címmel fennálló üzleti kapcsolat” (*established business relationship*) esetén ne legyen szükség a címmel előzetes beleegyezésére. A törvény szerint „címmel fennálló üzleti kapcsolatnak” minősül minden, az üzenet küldését megelőző 18 hónapban történt adásvételi tranzakció vagy a felek között a megelőző 3 hónapban elküldésre került ajánlatkérés.

Érdemes kiemelni, hogy a CAN-SPAM értelmében felállítandó Robinson-lista (*Do Not Spam Registry*) elkészítésére azért nem került még sor, mert egyes vélemények szerint egy ilyen lista csak további spamek küldését vonná maga után. Az FTC azt javasolja, hogy az internet-szolgáltatók folytassák a domain szintű feladó-hitelesítési technológiákkal kapcsolatos munkát – ezek megkövetelik, hogy az

e-mail arról a domainről érkezzon, amelyet az IP címe tartalmaz.

Mint láthatjuk, az USA legnagyobb IT vállalatai folyamatos jogi harcban állnak a spammerekkel: figyelembe véve azonban

azt a folyamatot, hogy a spammerek egyre inkább névtelenül, illetve hamis személyazonossággal, valamint az USA joghatóságán kívül eső területeken működnek, nehéz eldönteni, hogy a spammerek ellen pert indítani a tényleges kár megtérülésének reményében, vagy inkább a jó PR (minden IT cég profiljában jól mutat a spam elleni harc) fenntartása érdekében érdemes.

Az USA-ban 2003-ban elfogadott antispam törvény szankciórendszere szerint egy spammelő akár öt évig terjedő szabadságvesztéssel, illetve 250 USD/spam pénzbüntetéssel sújtható.

2.2 Az Európai Unió

Az EU egységes piaca szükségessé teszi, hogy a vállalkozások és a felhasználók számára egyszerű és az egész EU-ban érvényesülő szabályok álljanak rendelkezésre az elektronikus hirdetésekkel kapcsolatban.¹²

Az Elektronikus Kereskedelmi Irányelv (2000/31/EK)

Az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások nyújtásának keretszabályozását tartalmazó Elektronikus Kereskedelmi Irányelv a spammal csak érintőlegesen foglalkozik (nem tárgyalja többek között az ezzel kapcsolatos felhasználói hozzájárulások kérdését), előírja azonban az elektronikus hirdetéssel (mint információs társadalommal összefüggő valamely szolgáltatás részét képező kereskedelmi tájékoztatás – ide tartozik bármilyen formában megjelenő közlés, amelynek célja, hogy közvetve vagy közvetlenül valamely árut, szolgáltatást vagy arculatot népszerűsítsen) kapcsolatos formai követelményeket, melyek az alábbiak:

- a kereskedelmi tájékoztatás ilyen jellege és az a természetes vagy jogi személy, akinek, illetve amelynek javára a reklámozás történik, világosan azonosítható legyen;
- a promóciós ajánlatok (pl. árengedmények, bónuszok és ajándékok), ha megengedettek abban a tagállamban, amelyben a szolgáltató letelepedett, ilyen jellege világosan azonosítható legyen, és igénybevételük feltételei könnyen hozzáférhetőek, valamint világosan és egyértelműen meghatározottak legyenek; és
- a promóciós vetélkedők vagy játékok, ha megengedettek abban a tagállamban, amelyben a szolgáltató letelepedett, ilyen jellege világosan azonosítható legyen, az azokban való részvétel feltételei pedig könnyen hozzáférhetőek, valamint világosan és egyértelműen meghatározottak legyenek.

Az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv (2002/58/EK)

Jelenleg az elektronikus hirdetésekkel kapcsolatos legfontosabb európai uniós jogi rendelkezéseket az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv 13. cikkében (*Nem kívánt tájékoztatás*) találjuk meg.¹³ Az irányelv általános jelleggel kimondja, hogy az emberi beavatkozás nélküli automatizált hívórendszerek (automatikus hívóberendezések), telefax (fax) berendezések, illetve elektronikus levelek¹⁴ közvetlen üzletszerzési célból történő használata kizárólag az ahhoz előzetesen hozzájáruló természetes személy előfizetők vonatkozásában lehetséges. A fenti általános szabály alól kivétel csak akkor lehetséges, amennyiben egy természetes

vagy jogi személy – a vonatkozó adatvédelmi rendelkezésekkel összhangban – elektronikus levelezés céljából megszerzi ügyfeleitől elektronikus elérhetőségi adataikat egy termék vagy szolgáltatás értékesítése során, ugyanaz a természetes vagy jogi személy ezeket az elektronikus elérhetőségi adatokat felhasználhatja saját hasonló termékeivel vagy szolgáltatásaival kapcsolatos közvetlen üzletszerzési célra, feltéve, hogy az ügyfelek számára – az adatok gyűjtésekor és minden egyes üzenet küldésekor, amennyiben az ügyfél az ilyen felhasználást első alkalommal nem tagadta meg – egyértelműen és kifejezetten lehetőséget biztosít arra, hogy az elektronikus elérhetőségi adatok ilyen célú felhasználása ellen díjmentes és egyszerű módon kifogással élhessenek. Fontos megjegyezni, hogy a hatályos magyar jogszabályok továbbra sem tartalmazzák az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv ezen („soft opt-in” szabályként emlegetett) rendelkezését.

Az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv előírja továbbá, hogy természetes személy előfizetők számára díjmentesen kell biztosítani, hogy a közvetlen üzletszerzési célú, nem kívánt tájékoztatás a fentiekől eltérő esetekben ne legyenek megengedettek az érintett természetes személy előfizetők hozzájárulása nélkül, vagy azon természetes személy előfizetők tekintetében, akik nem kívánnak ilyen jellegű tájékoztatást kapni; az e két lehetőség közötti választást a nemzeti jogszabályokban kell szabályozni. Minden esetben tilos az olyan, közvetlen üzletszerzési célú elektronikus levelezés folytatása, amely elrejt annak a feladónak a személyazonosságát, akinek a nevében a tájékoztatás történik, illetve amely nem tartalmaz olyan érvényes címet, amelyre a címzett elküldhetné az ilyen tájékoztatás további küldésének megtiltására vonatkozó kérését.

A tagállamok biztosíthatják továbbá, hogy a természetes személyeken kívüli előfizetők jogos érdekei a nem kívánt tájékoztatás tekintetében kellő védelmet élvezzenek. Magyarország a vonatkozó szabályozás megalkotásakor élt ezzel a lehetőséggel, és a védelmet kiterjesztette a nem természetes személy jogalanyokra is.

A Bizottság az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelvben foglalt rendelkezések gyakorlati végrehajtásával kapcsolatos javaslatait a spammal kapcsolatos 2004. január 22-én kibocsátott Közleményében¹⁵, illetve a kéréten levelek, a kémprogramok (spyware-ek) és a rosszindulatú szoftverek

elleni küzdelemről szóló 2006. november 11-én kelt Közleményében¹⁶ határozta meg.

A Bizottság által azonosított és javasolt kérdések közül a legfontosabbak:

- a fogyasztók és piaci szereplők tudatosságát növelő lépések,
  - megfelelő panaszkezelési és hatékony szankciósrendszer meghatározása (különös tekintettel a határokon átnyúló panaszok kezelésére és harmadik országokkal való nemzetközi együttműködésre),
  - önszabályozási mechanizmusok (pl. megfelelő rendelkezések beépítése a mobil, illetve internetszolgáltatók előfizetői szerződéseibe, etikai kódexek kidolgozása) támogatása,
  - az iparági szereplők/fogyasztók között kölcsönös információáramlás biztosítása,
  - technológiai eszközök, műszaki megoldások (pl. szűrőprogramok¹⁷, hálózati figyelő és támadásészlelő szoftverek) igénybevétele.
- A Bizottság a 2006. évi közleményének következtetései között megállapította, hogy noha történtek lépések, az EU egészét tekintve a spamek, a spyware-ek és a rosszindulatú szoftverek elleni küzdelemben még nem történt elegendő előrelépés, így a Bizottság a továbbiakban is figyelemmel kíséri a lépések végrehajtását, és 2008-ig megállapítja, hogy van-e szükség további intézkedésekre (akár új jogszabályjavaslatok formájában is).

Gyakorlat

Európában a spammal kapcsolatos perek és hatósági eljárások még korántsem olyan gyakoriak (és értékűek), mint az Egyesült Államokban, ennek oka az internetes reklámpiac még viszonylagos fejletlenségében keresendő – tekintettel azonban a piac növekedésére, az elkövetkező években minden bizonnyal számíthatunk spammal összefüggő jogvitákra.

Az első (email és sms) spammal kapcsolatos, nagyobb nyilvánosságot kapott bírságokat (online (www.spamklacht.nl) benyújtott panaszok nyomán) a holland elektronikus hírközlési felügyelet (OPTA) szabta ki 2004-ben: 42.500,- EUR bírságot egy magánszemélyre (gyógyszerekkel kapcsolatos kéréten email-

lek miatt), 25.000,- EUR bírságot a Groenendaal Uitgeverij B.V.-re (pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos kéréten emailek miatt), 20.000,- EUR bírságot pedig a Stichting Yellow Monday¹⁸ nevű alapítványra (amellett, hogy a

fogadó félnek 1,10 EUR költséget számoltak fel üzenetenként, nem is biztosítottak számára megfelelő lehetőséget a leiratkozásra). Történetének legnagyobb (75.000 EUR összegű) bírságát 2007. februárjában szabta ki az OPTA egy

Az elektronikus hirdetésekkel kapcsolatos legfontosabb európai uniós jogi rendelkezéseket az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv 13. cikkében (*Nem kívánt tájékoztatás*) találjuk meg.

magánszemélyre, aki 9 milliárd spam elküldésével körülbelül 40.000 EUR-nak megfelelő összeget keresett¹⁹. Az OPTA egyébként is élen jár a spam elleni küzdelemben: a franciaországi (CNIL) nevű szervezettel nyomozati célból történő adatcserével kapcsolatos együttműködési megállapodást kötött.²⁰

Az Egyesült Királyságban az első pert a Media Logistics UK nevű társaság ellen indította egy, a társaságtól kéretlenül emaileket és faxüzeneteket kapott magánszemély (NIGEL ROBERTS). A társaság nem volt hajlandó felfedni, hogy milyen forrásból jutott NIGEL ROBERTS elérhetőségéhez. 2005 októberében a per meg egyezéssel és az alperes által fizetett kártérítéssel zárult.

2004-ben az Aircom nevű dán telekommunikációs céget 15.000 spam elküldéséért 56.000,- EUR bírságra büntette az illetékes fogyasztóvédelmi bíróság.

2.3 A magyarországi szabályozás

Az elektronikus hirdetésre vonatkozó szabályokat a jogalkotó legutóbb 2006. január 1-i hatállyal módosította. Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (Ektv.) új, 14. §-a az Elektronikus Kereskedelmi Irányelv 6. cikkével összhangban előírja, hogy világosan és egyértelműen azonosítható módon tájékoztatást kell adni:

- az elektronikus hirdetésnek hirdetés jellegéről, amint az hozzáférhetővé válik az igénybe vevő számára;
- az elektronikus hirdető, illetve elektronikus hirdetés elektronikus levelezés vagy azzal egyenértékű egyéni kommunikációs eszköz útján történő küldése esetén a valós feladó személyéről, amint az hozzáférhetővé válik az igénybe vevő számára;
- a különleges ajánlat – különösen az árengedmény, a jutalom- és ajándéksorsolás – ilyen jellegéről, továbbá könnyen hozzáférhetővé kell tenni az ajánlati felhívás részleteit;
- a sorsolásos játék és más szerencsejáték ilyen jellegéről, illetve könnyen hozzáférhetővé kell tenni a részvétel feltételeit.

Az első két alpontban foglalt szabályok megsértése esetén az elektronikus hirdető, az elektronikus hirdetési szolgáltató és az elektronikus hirdetés közléte is felelősséggel tartozik, a második két alpontban foglalt szabályok megsértéséért csak az elektronikus hirdető tartozik felelősséggel. Fontos megjegyezni, hogy a fenti szabályok a küldés/közléte formájától függetlenül valamennyi elektronikus hirdetésre alkalmazandók, így többek között a honlapok reklámcsíkjaira vagy a felugró (pop-up) ablakokra is.

A hatályos magyar jogszabályok továbbra sem tartalmazzák az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv azon rendelkezését, ami szerint előzetes beleegyezés nélkül is küldhető reklámüzenet, amennyiben egy természetes vagy jogi személy a korábban ügyfeleitől jogszerűen megszerzett elektronikus elérhetőségi adatokat felhasználhatja saját hasonló termékével vagy szolgáltatásaival kapcsolatos közvetlen üzletszerzési célra, feltéve, hogy az ügyfelek számára – az adatgyűjtésekor és minden egyes üzenet küldésekor, amennyiben az ügyfél az ilyen felhasználást első alkalommal nem tagadta meg – egyértelműen és kifejezetten lehetőséget biztosít arra, hogy az elektronikus elérhetőségi adatok ilyen célú felhasználása ellen díjmentes és egyszerű módon kifogással élhessenek.

A 14. § további rendelkezései az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás felhasználásával küldött elektronikus hirdetéseket szabályozzák. A törvény az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv 13. cikkével összhangban kimondja, hogy elektronikus levelezés vagy azzal egyenértékű egyéni kommunikációs eszköz útján kizárólag az igénybe vevő egyértelmű, előzetes hozzájárulásával küldhető elektronikus hirdetés. Nem kerül meghatározásra, hogy mi minősül az elektronikus levelezéssel egyenértékű egyéni kommunikációs eszköznek, de az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelv, valamint a Magyar Reklámetikai Kódex rendelkezéseire²¹ is figyelemmel az sms és az mms minden bizonnyal ide tartozik.

A küldés során tájékoztatni kell a címzettet arról az elektronikus levelezési címről és egyéb elérhetőségről, ahol az elektronikus hirdetések információs társadalommal összefüggő szolgáltatás felhasználásával történő küldésének megtiltása iránti igényét bejelentheti. A korábbi szabályozás szerint a hozzájáruló nyilatkozatot írásbeli formában kellett megtenni, 2006. január 1-jétől azonban a hozzájáruló nyilatkozat bármely olyan módon tehető, amely lehetővé teszi a hozzájáruló nyilatkozatot tevő személy azonosítását, valamint a hozzájárulás önkéntes és a megfelelő tájékoztatás birtokában történő kifejezését.

Az elektronikus hirdető, az elektronikus hirdetési szolgáltató és az elektronikus hirdetés közléte köteles nyilvántartást vezetni azokról a személyekről, akik náluk hozzájáruló nyilatkozatot tettek. A nyilvántartásban rögzített – az igénybe vevőre vonatkozó – ada-

tok harmadik fél számára kizárólag az igénybe vevő előzetes hozzájárulásával adhatók át. A hozzájáruló nyilatkozat bármikor korlátozás és indokolás nélkül, valamint ingyenesen visszavonható – ebben az esetben a nyilatkozó nevét a nyilvántartásból haladéktalanul törölni kell, és részére elektronikus hirdetés a továbbiakban nem küldhető. Az elektronikus hirdető, az elektronikus hirdetési szolgáltató és az elektronikus hirdetés közléte nem küldhet elektronikus levelezés vagy azzal egyenértékű egyéni kommunikációs eszköz útján elektronikus hirdetést azoknak, akik a nyilvántartásban nem szerepelnek. A küldés tilalma az elektronikus hirdető, az elektronikus hirdetési szolgáltató, illetve az elektronikus hirdetés közléte által küldendő valamennyi elektronikus hirdetésre vonatkozik. Az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás felhasználásával küldött elektronikus hirdetésekre vonatkozó szabályok megsértéséért az elektronikus hirdető, az elektronikus hirdetési szolgáltató és az elektronikus hirdetés közléte is felelősséggel tartozik.

A Nemzeti Hírközlési Hatóság (NHH) szerepe

2006. január 1-jétől az elektronikus hirdetésre vonatkozó szabályok megsértése esetén újra az NHH jár el. Az elsőfokú szerv az NHH Hivatala, az elsőfokú határozat ellen az NHH Tanácsának elnökehez lehet fellebbezni. Ha az NHH a jogsértést bizonyítottan találja, elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését, megtilthatja a jogsértő magatartás további folytatását, valamint – 50.000,- forinttól 500.000,- forintig terjedő összegű – elektronikus kereskedelmi bírságot szabhat ki. A bírság összegét az NHH az eset összes körülményeire – így különösen a fogyasztók érdekei sérelmének körére, súlyára, a jogsértő állapot időtartamára, a jogsértő magatartás ismételt jellegére – tekintettel határozza meg. Tárhely-szolgáltatóval, mint az elektronikus hirdetés közléteivel szemben elektronikus kereskedelmi bírság kiszabásának nincs helye. A felügyeleti eljárás kérelemre indul, ha az elektronikus hirdetésre vonatkozó szabályok megsértése valakinek a jogát vagy jogos érdekét sérti. Ha a sérelmet szenvedett fogyasztó személye nem állapítható meg, illetve, ha az igények önálló érvényesítése a sérelmet szenvedett fogyasztók számára tekintettel nem lenne célravezető, az eljárás megindítására a fogyasztói érdekképviselőt ellátó közigazgatási szervek és társadalmi szervezetek is jogosultak. Az elektronikus hirdetéssel kapcsolatos felügyeleti eljárás az elektronikus hirdetésre vonatkozó szabályokat

megsértő elektronikus hirdetés közzétételét követő egy éven túl nem indítható meg. Ha az érdekelt fél személyhez fűződő jogainak megsértéséről egy éven túl szerzett tudomást, meg kell vizsgálni, hogy a jogosult követelését menthető okból nem tudta-e érvényesíteni. Amennyiben az ok menthető, a követelés az akadály megszűnésétől számított egy éven belül érvényesíthető.

Az elektronikus hirdető indokolt esetben – az eset körülményeire való tekintettel, figyelemmel az elektronikus hirdető és az egyéb érdekeltek törvényes érdekeire – elektronikus

hirdetésre vonatkozó szabályoknak való megfelelés bizonyítására kötelezhető. Az NHH határozatban ideiglenes intézkedéssel megtilthatja a jogsértő magatartás további folytatását, illetve elrendeli a jogsértő állapot megszüntetését, ha erre – az érdekeltek jogi vagy gazdasági érdekeinek védelme miatt – halaszthatatlanul szükség van. Az ideiglenes intézkedés elrendelése tárgyában az NHH haladéktalanul, soron kívül köteles határozni.

Az NHH illetékeseinek beszámolója alapján a bejelentések száma tavalyhoz képest jelentősen megemelkedett, a fax, illetve sms útján küldött spamek aránya azonban jóval kevesebb, mint az email útján küldöttek. Az érintett üzenetküldők a legtöbb esetben olyan vállalkozások, akik a vonatkozó jogi szabályozást annak megfelelő ismerete hiányában szegik meg. Többször hitték az üzenetküldők, hogy egy email-cím nyilvános (pl. fórumon való) hozzáférhetősége már megalapozza az üzenetküldés jogszerűségét. Általános gyakorlat, hogy a spam maga egy engedélykérő levél, amelyben a feladó arról tájékoztatja a címzettet, hogy a levél az Ektv. rendelkezéseinek való megfelelés miatt szükséges ahhoz, hogy a küldő a későbbiekben jogszerűen küldhessen hirdetést a címzett számára. Az NHH hangsúlyozza azonban, hogy ez a gyakorlat a jogszabály téves értelmezésén alapul és jogsértő. Az NHH néhány esetben (általában a visszatérő jogsértések esetén) néhány 100.000,- forintos bírságot is kiszabott. Érdemes megemlíteni, hogy az NHH jogköre egyes európai uniós hatóságoknál jóval szűkebb – az OPTA például IP-címet szerezhet meg, illetve számítógépet foglalhat le, ami jelentősen javíthatja a spam elleni küzdelem hatékonyságát.

Az NHH mint első fokú hatóság legutóbb 2006. júliusában 100.000 Forint bírságot szabott ki egy elektronikus hírközlési szolgáltatónak minősülő hirdetési szolgáltatóra, amely kéretlen

sms-ek véletlenszerűen kiválasztott mobilszámokra való elküldésével megsértette az Ektv. 14. § (7) bekezdésében foglalt, a hirdetés elküldéséhez az igénybe vevő egyértelmű és előzetes hozzájárulását megkövetelő rendelkezését. Az NHH illetékeseinek tájékoztatása szerint jelenleg két ügyben van bíróság előtt az NHH határozata: az egyik ügy érdekessége, hogy a spamelés

miatt megbírságot személy azt állítja, hogy nem ő küldi a kéretlen emaileket (ennek vizsgálata a „bizonyítási eljárás megfelelése” miatt fontos), a másik ügyben pedig a bíróságnak kell eldöntenie, hogy a fax formájában küldött spam az Ektv. hatálya alá tartozik-e (az NHH értelmezése szerint igen).

A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség (FVF)

A hatályos magyar szabályozás szerint elektronikus hirdetéssel összefüggő gazdasági reklámtevékenységre vonatkozó rendelkezések megtartását a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség, illetve a megyei (fővárosi) fogyasztóvédelmi felügyelőségek ellenőrzik, amelyek a gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény szerint járnak el. Ha az elektronikus hirdetésre vonatkozó szabályok megsértése a gazdasági reklámtevékenységre vonatkozó szabályokat is sért, a Fogyasztóvédelmi Felügyelőség (kérelemre vagy hivatalból) reklámfelügyeleti eljárást folytat le és a jogsértés megállapítása esetén elrendelheti, hogy a jogsértő hagyjon fel a jogsértő hirdetés közzétételével, illetve megtilthatja, hogy a jogsértő a jövőben újabb jogsértő hirdetést küldjön, valamint bírságot szabhat ki.

Korábban, 2004. január 1-jétől az Ektv. a spamekkel kapcsolatban eljáró hatóságként a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőséget és a területi felügyelőségeket jelölte meg. Az eljárásban az NHH, illetve jogelődje szakhatóságként működött közre. Az FVF tevékenysége megkezdésekor két lényeges feladatra koncentrált, egyrészt az Ektv. értelmezésére, az eljárás módszereinek kidolgozására, másrészt a fogyasztók minél szélesebb körű tájékoztatására. A hatóság 110 esetben folytatott le ezidáig eljárásokat, amelyek a másodfokú eljárásokban egyöntetűen a jogsértés jogerős megállapítását eredményezték. Az intézkedés a lefolytatott eljárások legnagyobb részében a jogsértő magatartás további folytatásának megtiltása volt, vagyis az FVF a kérelmező által megjelölt emailcím határozatban történő megjelölésével megtiltotta a konkrét esetben bekövetkezett jogsértés folytatását. Az FVF 10 olyan társaságot is azonosított, akik egyszerre

több személy részére küldtek kéretlen üzeneteket, vagy a jogsértést tovább folytatták. Ilyenkor a jogsértés halmozott elkövetésére, vagy ismételt tanúsítására tekintettel az első fokú eljárásban bírság került megállapításra, amelynek összege 50.000,- és 100.000,- Ft között mozogott.

A spamküldőkkel szembeni intézkedések a másodfokú eljárásban egy kivétellel jogerőre emelkedtek. A jelzett egy esetben az érintett magánszemély Franciaországban működtetett honlapot és emailcímet, innen küldte ki (nem csak magánfelhasználók, hanem levelezőlisták részére is) kéretlen üzeneteit, amelyekben könyvének megrendelhetőségét, azok árait, a rendelés teljesítésének módját közölte. Keresetében arra hivatkozott, hogy az Emberi Jogok Nemzetközi Egyezménye szerint küldeménye magánjellegű kommunikáció volt, melyet megillet a szabad véleménynyilvánítás joga, így az semmilyen módon nem korlátozható. A megyei bíróság a keresetet az ügy alapját képező emailek reklámtartalma miatt elutasította, kifejtette, hogy az Ektv. korlátozásait helyesen vette figyelembe az FVF. Az érintett magánszemély a Legfelsőbb Bírósághoz fordult, de az a megyei bíróság ítéletét hatályában fenntartotta, megismételve a megyei bíróság megállapításait, miszerint reklámtól kizárólag a szükséges nyilvántartásba bejegyzett személyek felé lehet küldeni.

A Gazdasági Versenyhivatal (GVH)

A GVH a spamekkel a rendkívül népszerű emeldíjas sms-szolgáltatásokon (melyek lényege, hogy a szolgáltatásra regisztrált felhasználó fizet a részére általában csengőhangok, vetélkedők céljából küldött sms-ekért) keresztül került kapcsolatba. Versenyfelügyeleti eljárásra végül nem került sor, mert a GVH megállapította, hogy a bejelentett esetekben az egyes társaságok megfelelően tájékoztatták az üzeneteket fogadó fogyasztókat, a szolgáltatás a nagy sajtónyilvánosság²² miatt mégis általános visszatetszést keltett a felhasználók között.

3. Mit hoz a jövő?

3.1 Spammelés azonnali üzenetküldő programokon és Bluetooth technológia segítségével

Az online közösségek népszerűsödésével megjelentek az azonnali üzenetküldőkön terjedő reklámok, ezáltal természetesen a spamek is (melyek speciális neve „spim”). Becslések szerint 2003-ban világszerte 400 millió kéretlen reklám került elküldésre az azonnali üzenetküldő programokon, ez a szám azonban 2004-re megháromszorozódott. A fent ismertetett jogi szabályozás a spimekre természetesen

ugyanúgy vonatkozik, eljárás azonban eddig csak az Egyesült Államokban indult: 2005 februárjában őrizetbe vették ANTHONY GRECO-t, aki a Myspace.com-on tagjainak küldött mintegy 1.500.000 spimet, súlyosbítva azzal, hogy tevékenységének leállítását attól tette függővé, hogy a MySpace.com menedzsmenete kizárólagos marketingszerződést kössön vele. Szintén a MySpace.com indított pert 2007. januárjában a sajtóban csak „spamkirályként” emlegetett²³ SCOTT RICHTER ellen, aki a vádak szerint adathalász módszerekkel fért hozzá a MySpace.com felhasználóinak adataihoz és küldött nekik spimet az üzenőfalon keresztül.

Szintén újkeletű jelenség a Bluetooth vezeték nélküli technológia segítségével elkövetett spamelés, vagyis a „bluejacking”²⁴, amelynek jogi megítélése egyelőre vitatott – az OPTA legutóbb például nem találta jogellenesnek egy holland reklámügynökség egyes buszmegállók várakozóinak bluetooth segítségével küldött videohirdetéseit, ebben az esetben ugyanis a várakozók előzetesen eldönthették, hogy megnézik-e a videót.

3.2 Pop-up és spyware

Mint a fentiekben említettem, a jogelméletben felmerült olyan szándék, mely a spamhez hasonlóan jogszabályi szinten tiltaná a pop-up hirdetéseket. Szakértők szerint erre azonban egyelőre nincs szükség: a jogszerűen felbukkanó pop-up hirdetés ugyanis a más formátumban (nyomatásban, televízióban) közzétett reklámokkal azonos módon kezelendő, a felhasználó gépén jogellenesen elhelyezett spyware vagy *mousetrapping* technika segítségével felbukkanó pop-up hirdetés elhelyezője ugyanis a versenyjog (fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma), esetleg a reklámjog rendelkezéseinek megsértése alapján támadható. Az USA Utah államában 2004 márciusában külön anti-spyware törvény lépett hatályba (Spyware Control Act), nem sokkal később pedig az Overstock.com már pert is indított a SmartBargains, Inc. ellen, azt állítva, hogy a SmartBargains, Inc. spyware jogtalan felhasználásával helyezett el pop-up hirdetéseket az Overstock.com honlapján. A törvény – az általános adatvédelmi jogszabályokkal összhangban – mindössze annyit ír elő, hogy spyware csak a felhasználó előzetes (szerződés formájában történő) beleegyezésével telepíthető a felhasználó gépére, a spyware készítőjének/telepítőjének pedig biztosítania kell a felhasználó számára a lehetőséget a spyware eltávolítására. További említésre méltó rendel-

**Becslések szerint 2003-ban világszer-
te 400 millió kéretlen reklám került
elküldésre az azonnali üzenetküldő
programokon, ez a szám azonban
2004-re megháromszorozódott.**

kezése, hogy a spyware segítségével felbukkanó pop-up hirdetés nem akadályozhatja az adott honlap tartalmának olvashatóságát. A törvény alapján honlaptulajdonosok, valamint védjegyek és szerzői jog jogosultjai indíthatnak pert, egyszerű felhasználók nem.²⁵ Az FTC szintén versenyjogi jogszabályok alapján indított pert a D Squared Solutions, LLC nevű cég ellen, utóbbi ugyanis a Windows Messenger Service segítségével pop-up letiltó szoftvereket reklámozó kéretlen pop-up hirdetéseket küldött a felhasználók gépére. Az ügy 2004 augusztusában peren kívüli megegyezéssel zárult – a megegyezés értelmében a D Squared Solutions, LLC felhagyott a további jogsértéssel.

3.3 Eljárási nehézségek

Egyértelmű, hogy a spammel kapcsolatos hatósági eljárások csak akkor folytathatók le, ha az érintett hatóság illetékességét meg tudja alapozni. Az Ektv. 1. § (1) bekezdése szerint az Ektv. rendelkezéseit kell alkalmazni a Magyar Köztársaság területéről nyújtott, valamint a Magyar Köztársaság területére irányuló információs társadalommal összefüggő szolgáltatásra (tehát az elektronikus hirdetőnek/hirdetési szolgáltatóknak/a hirdetés közzétevőjének nem kell Magyarországon bejegyzett cégnak lennie ahhoz, hogy az Ektv. hatálya alá essen). A törvényi szabályozás ellenére azonban a külföldi illetőségű küldővel szembeni hatósági eljárás, illetve az ilyen személlyel szemben kiszabott bírság behajtása a gyakorlatban nehézséget okozhat. A fogyasztóvédelmi döntések kölcsönös elismeréséről hivatalos nemzetközi dokumentum, egyezmény vagy viszonyosság egyelőre nincs, a kezdeményezések tekintetében azonban érdemes megemlíteni a 2004-ben megindult London Action Plan-t²⁶ (melyben 27 ország, köztük Magyarország fogyasztóvédelmi hatósági, piaci és civil szervezetei vesznek részt) és az EU INFOSO Főigazgatósága keretében működő Contact Network for Spam Enforcement Authorities (CNSA) nevű együttműködést is, továbbá a European Network and Information Security Agency-t is. Az Elektronikus Hírközlési Adatvédelmi Irányelvet is több bírálattal érte, mert szabályozása nem terjed ki rendelkezéseinek érvényesíthetőségére.

**A jogszerűen felbukkanó pop-up
hirdetés a más formátumban köz-
zétett reklámokkal azonos módon
kezelendő, a felhasználó gépén
jogellenesen elhelyezett spyware
vagy *mousetrapping* technika
segítségével felbukkanó pop-up
hirdetés elhelyezője ugyanis a
versenyjog, esetleg a reklámjog
rendelkezéseinek megsértése alap-
ján támadható.**

A „Whois” adatbázisok szerepe a szabályozó hatóságok munkájában – az adatvédelmi jogszabályok betartásával – szintén egyre nélkülözhetetlenebb.²⁷

3.4 Nemzetközi összefogás

Mint azt ORMÓS ZOLTÁN is megállapítja, a legnagyobb probléma, hogy a legtöbb spam nem Magyarországról vagy az EU-ból érkezik, így hatékony fellépésre csak az eljáró hatóságok közötti megfelelő együttműködés keretében lenne lehetőség. A spamekkel, illetőleg a spammerekkel szemben szükséges nemzetközi összefogás egyik platformja az International Consumer Protection and Enforcement Network, amely 2005-ben a határokon átvéelő spam-tevékenység elemzésének céljából „Sweep Day” néven nemzetközi internetes vizsgálatot szervezett, melyen az FVF is részt vett.

Nemzetközi szinten az OECD az a szervezet, amelynek iránymutatásai lehetővé teszik a tagországoknak, hogy egységesen, és hatékonyan lépjenek fel a spam-ek, illetve az internetes csalások ellen. A vonatkozó OECD dokumentum (Anti-Spam Toolkit²⁸) szerint a tagországoknak olyan rendszert kell kialakítaniuk, amely lehetővé teszi a különféle információk, mint például a felhasználói panaszok, értesítések, perek, illetve vizsgálatok gyors egymás közötti megosztását. Fontos továbbá az eljáró hatóságok jogainak, valamint a vizsgálati és végrehajtási módszerek összhangba hozatala, mert csak így válhat igazán hatékonyá a spammelők azonosítása és szükség esetén szankciók kiszabása.

3.5 Önszabályozás és a fogyasztók tájékoztatása

Mint azt az Elektronikus Kereskedelmi Irányelv is kimondja, a legfontosabb feladat, hogy a jogalkotó támogassa a piac általi, a megfelelő sűrűsre irányuló kezdeményezéseket.²⁹ Jogi-

lag ugyanakkor a technikai megoldások (spamszűrők) használata sem veszélytelen: 2000-ben a New York-i Harris Interactive közvélemény-kutató cég tíz internetszolgáltató (köztük a Microsoft és az AOL) ellen indított pert és követelt kártérítést, ugyanis az általa használtak spamszűrő program kiszűrte a Harris Interactive által a jogszabályoknak megfelelően küldött emaileket és azok több millió felhasználó számára váltak hozzáférhetetlenné. A perek végül minden esetben a felek megegyezésével ér véget

és az alperes szolgáltatók vállalták annak biztosítását, hogy a Harris Interactive emailjei eljuttanak a címzettekhez. Az ehhez hasonló esetek is táplálják az üzleti szféra azon félelmét, miszerint a spamkérdés mind a felhasználók, mind a reklámozók számára megfelelő megoldásáig nem érdemes az email-marketinget fejleszteni. Az üzleti szféra szereplőinek marketingtevékenységük (különösen e tevékenység keretében kibocsátandó vagy már korábban kibocsát-

tott dokumentumok, pl. ügyfelisták, illetve ügyfélprofilok készítése) során figyelniük kell arra, hogy minden esetben megfeleljenek az alkalmazandó jogszabályoknak (pl. reklámcélú email/fax küldésébe való beleegyezés módja, cookie-k elhelyezése, meglévő és lehetséges ügyfelek monitorozása stb.). Felbecsülhetetlen ugyanakkor a felhasználók folyamatos tájékoztatása, akár a szakajton keresztül³⁰, akár az illetékes szervek által: a

spam esetén az ügyfelek rendelkezésére álló eljárási lehetőségeket előremutató módon az NHH is ismerteti honlapján³¹. A Magyar Tartalomsgazdálkodók Egyesülete a Barátságos Internet Fórum keretében információs honlapot³² hozott létre a spamekről. A szerző ezúton szeretne köszönetet mondani Dr. Halász Mónikának (NHH) és Kozlosi Sándornak (FVF) az írás elkészítéséhez nyújtott gyakorlati információkért, észrevételekért.

Jegyzetek

- Spam volumes hit record high - <http://www.marshall.com/pages/newsitem.asp?article=135>
- In Ramasastry, Anita: In Virginia, Ohio and Maryland Kingpin Slammers Go to the Slammer. <http://writ.lp.findlaw.com/ramasastry/20041215.html> [2006. november 6.]
- A spam gazdaságtanáról (módszerek, költségek) lásd Bedő Iván: Potens üzenetek. HVG 2006/39. p. 60-61.
- Lásd például a Deersoft szoftverfejlesztő cég Network Associates általi felvásárlását 2003-ban.
- Vikman László: Direktmarketing és spam. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/vikman_laszlo_dm-spam\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/vikman_laszlo_dm-spam[jogi_forum].pdf) [2006. november 6.] és A kéréstelen elektronikus reklámok jogi szabályozása. <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/69> [2006. november 6.]
- Ormós Zoltán: A hazai spamszabályozásról és A kéréstelen reklám üzenet hazai szabályozásáról (Business Online, 2004. október)
- Sophos outs 'dirty dozen' spam producing countries http://www.sophos.com/pres-sofice/news/articles/2004/02/sa_dirtydozen.html [2006. november 6.]
- A jogalkotást részletesen elemzi: Ramasastry, Anita: State Laws Rightly Criminalize Fraudulent Bulk Spamming. <http://writ.lp.findlaw.com/ramasastry/20041215.html> [2006. november 6.]
- Bayer Judit – Simon Éva – Vikman László: Az elektronikus úton küldött reklámokra vonatkozó szabályozás áttekintése – Módosítási javaslatok. http://www.nhh.hu/menu4/m4_9/spam_recall_nhh.pdf [2006. november 6.] <http://www.hif.hu/dokumentum.php?cid=9169> [2006. november 6.]
- Lásd: Ramasastry, Anita: Why the New Federal „CAN Spam” Law Probably Won't Work. <http://writ.lp.findlaw.com/ramasastry/20031203.html> [2006. november 6.]
- Tovább részletek: Ramasastry, Anita: Can Utah's New Ant-Spyware Lay Work? <http://writ.lp.findlaw.com/ramasastry/20040601.html> [2006. november 6.] és Ramasastry, Anita: Why A Utah Court Was Right to Hold That, Under Utah Law, Pop-up Ads Are Not „Spam”. <http://writ.lp.findlaw.com/ramasastry/20050112.html> [2006. november 6.]
- Az alábbiakban ismertetésre kerülő jogszabályoknak az egyes EU tagországokban való implementálásáról lásd: Boardman, Ruth: E-mail marketing in the EU. http://twobirds.com/english/publications/articles/Anti_Spam_Leg_pt_1.cfm [2006. november 6.]
- A szabályozás kialakulásának átfogó jogtörténetét Vikman László részletesen ismerteti írásában.
- Elektronikus levélnek minősül minden nyilvános hírközlő hálózaton küldött szöveges, hangalapú vagy képi üzenet, amely a hálózatban vagy a címzett végberendezésében addig tárolható, amíg a címzett át nem veszi.
- COM (2004) 28 Communication on unsolicited commercial communications or “spam”
- COM(2006)688 Communication on Fighting spam, spyware and malicious software
- A szűrőprogramok által felvetett kérdésekkel részletesen foglalkozik a 95/46/EK Irányelv 29. cikke alapján létrehozott munkacsoport 2/2006. számú véleménye http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2006/wp118_en.pdf
- A határozatot (holland nyelven) lásd: http://www.opta.nl/download/Openbare_ver-sie_website_SMS3545.pdf
- OPTA: EUR 75.000 fine for spammer <http://www.opta.nl/asp/en/newsandpublications/pressreleases/document.asp?id=2126>
- Zwenne, Gerrit-Jan: OPTA fines spammers http://www.twobirds.com/english/publications/articles/OPTA_fines_spammers.cfm [2006. november 6.]
- Magyar Reklámetikai Kódex, 16. cikk
- Herman Bernadett: Sms-fogadás ötszázért. <http://index.hu/tech/uzlet/sms9255/> [2006. november 6.]
- MySpace sues 'Spam King' Richter http://news.zdnet.com/2100-1009_22-6152230.html
- New mobile message craze spreads <http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/3237755.stm>
- Ramasastry, Anita: Can Utah's New Anti-Spyware Law Work? Lásd: 10. lábjegyzet.
- <http://www.londonactionplan.org>
- Ezzel kapcsolatban lásd Chris Fonteijn (OPTA) előadását <http://gac.icann.org/web/meetings/mtg25/OPTA>
- http://www.oecd-antispam.org/article.php3?id_article=265
- Elektronikus Kereskedelmi Irányelv Preambulum (30)
- Lásd például Bodnár Ádám cikkeit a <http://www.hsw.hu> oldalon, valamint a <http://www.sg.hu> hírovata is rendszeresen foglalkozik a spammal kapcsolatos kérdésekkel, statisztikákkal.
- <http://www.nhh.hu/index.php?id=hir&cid=1279&mid=969>
- <http://www.baratsagosinternet.hu/mss/alpha>

PART KRISZTINA KATALIN

A Creative Commons

A Creative Commons története

A *Creative Commons* (a továbbiakban: CC) ötlete és kivitelezése LAWRENCE LESSIG, stanfordi jogászprofesszor nevéhez fűződik. LESSIG célja

A szerző az ELTE ÁJK végzős joghallgatója.

a CC létrehozásával az volt, hogy érvényre juttassa azon, az USA Legfelső Bírósága által elutasított álláspontját, amelyet az *Eldred v. Ashcroft*¹ ügyben képviselt. Az amerikai Kongresszus által állandóan meghosszabbított szerzői jogi védelmi idők ugyanis gúzsba kötik az alkotókat, mivel egyre kevesebb mű válik a diszfunkcionális és tulajdonképpen

alkotmányellenes szabályozás miatt közkinccsé. (Az USA-ban 1920-as évekből valók a legújabb közkinccsek, minden más szerzői jogvédelem alatt áll, annak ellenére, hogy a művek 98%-nak védelem alatt tartásából nem származik kereskedelmi haszon). Fontos megjegyezni, hogy LESSIG miért is találta alkotmányellenesnek a Kongresszus kör-

ében kialakult, a védelmi idő kiterjesztésére irányuló gyakorlatot. Az amerikai Alkotmány 1§ (8) 8. pontjában található az alábbi klauzula: „A Kongresszus elősegíti a tudomány és a hasznos művészetek előrehaladását azzal, hogy korlátozott ideig kizárólagos jogot biztosít a szerzőknek és a feltalálókknak a saját írásaik, illetőleg találmányaik hasznosítására.”² Mivel a Kongresszus feladata ebben a pontban a haladás elősegítése a szerzői jogok terén, ezért ezt a klauzulát haladási záradéknak is nevezik (*Progress Clause*). Ha jobban megfigyeljük, a záradék korlátozza a szerzői jogvédelem időtartamát, mégpedig azért, hogy ne a kevesek tartsák „kezükben a kultúrát azáltal, hogy aránytalanul nagy mértékben ellenőrzésük alatt tartják a könyvkiadást.”³ A szerzői jogok a szerzőket illették, a kiadók hatalmát pedig visszafogták ezzel a szabályozással.

Az amerikai jogfejlődés a XX. századig a *checks and balances* (fékek és egyensúlyok) rendszerére épült, de a hatalom központosításának megindulásával ezek a biztosítékok gyengülni látszanak. A Kongresszus oly mértékben a lobbicsoportok kezébe került, hogy lassan minden döntését a pénz határozza meg – állítja LESSIG a *Szabad kultúra c. művében*. Mivel az angolszász jogalkotási szisztémában a lobbicsoportok jelentős helyet foglalnak el, a fékek és egyensúlyok sérült rendszerében felülkerekedtek a hagyományos törvényhozó bizottságok szerepén, és a Kongresszus olyan törvényt hoz, amely a legtöbb pénzt folyósító lobbierkének megfelel. A szomorú igazság az, hogy „amíg a törvényhozást meg lehet venni, mindig meg fogják vásárolni tőlük a szerzői jog védelmi idejének további meghosszabbítását.”⁴

A tőke koncentrációja az amerikai piacokon magas, a multinacionális cégek felvásárolják a független kisvállalatokat, a szabad piac egyre inkább beszűkül. A keretek közé feszített piacon a kultúra sem marad szabadon: az alkotóknak egyre kevesebb lehetőségük van függetlenekhez szerződniek, mindenképpen keresniük kell egy nagyobb céget, amivel szerződést tudnak majd kötni, elsősorban érvényesülésük miatt. Egy nagyvállalatnak azonban szigorú üzletpolitikája van, nem köthet felhasználási szerződést mindenféle feltételek nélkül a szerzővel. Emiatt a szerző gyakran abba a helyzetbe kerülhet, hogy mások (a vállalat, és annak szakemberei, jogásza) határozzák

meg, milyen is lehet a már elkészült műve ahhoz, hogy egyáltalán piacra kerüljön. A szerző kijavítási kötelezettsége erőteljes formát ölt ezekben az esetekben. Az alkotó azonban nem tud másképp érvényesülni, így elfogadja a fennálló helyzetet. Ez azonban nem serkenti a kreativitást, nem szül őszinte gondolatokat, nem visz előre az alkotói fejlődésben, hacsak nem abban, hogyan feleljünk meg tökéletesen a nagyvállalatok ízlésének, amit azok „a közönség ízléseként” aposztrofálnak.

Az azonban csak az lehet az igazán szabad kultúra, amelyben a fogyasztók és a szerzők kezébe kerül a döntés. De ez a döntés a szerzők részéről annak a meghatározásából is kell, hogy álljon, meddig kívánják alkotásukra érvényesíteni a szerzői jogvédelmet. A régi amerikai szerzői jogi törvény fakultatíve megújítható jogvédelmet biztosított a szerzőnek művével kapcsolatban, ha az eltelt 14 év után újra meg kívánta hosszabbítani annak idejét. Amely alkotásnak a védelem meghosszabbítása nélkül lejárt a védelmi ideje, közkinccsé, vagyis szabad felhasználás tárgyává vált.

Manapság a szerzők nem dönthetnek a védelemről, a jogvédelem automatikus, arról a szerző a modern szabályozás szerint – egyébként éppen a szerző védelmében, annak érdekében, hogy a felhasználók ne kényszeríthessék lemondásra – nem mondhat le. Ameddig a szerzői jogvédelem fennáll (ráadásul a *Digital Millennium Copyright Act*-nek köszönhetően már lassan a szerző halálától számított 100 évig), addig a mű nem válhat közkinccsé, a felhasználás engedély- és díjköteles, s a szabad felhasználás kategóriája sem kellően körülhatárolható az amerikai szerzői jogi törvény alapján. Azok a szerzők, akik (a 20. századból származó nyersanyagból készült) származékos vagy gyűjteményes művekkel állnak elő, csak nagyon sok pénzzel

érvényesülhetnek, ugyanis az alapul vett művek jogtulajdonosait és ügyvédeit mind fel kell keresni ahhoz, hogy jogtiszta anyagot tudjanak a nyilvánosság elé tárni. Ha a Kongresszus időről időre újból kiterjeszti a szerzői jogvédelem idejét, azzal megingatja a jogállamiság egyik legfontosabb elvét, a jogbiztonságot, és a származékos és gyűjteményes művek alkotóit szorítja sarokba, megfosztva őket az alkotókedvtől. Milyen szabad piacról beszélhetünk

ott, ahol csak a „hatalmasok és gazdagok”⁵ tudnak érvényesülni?

Az *Eldred contra Ashcroft* perben szereplő ERIC ELDRÉD annak érdekében tevékenykedett,

hogy egyes amerikai írók és költők, többek között NATHANIEL HAWTHORNE és ROBERT FROST, műveit minél több ember megismerhesse, ezért létrehozott egy ingyenes internetes könyvtárat. A digitalizálás nagy szerepet játszhatna korunkban az ismeretterjesztés terén, azonban az USA-ban a gondolatok közvetítésének ezen formáját teljesen gúzsba köti a szerzői jogi szabályozás. Ugyanis, amikor FROST műveiből ELDRÉD egy gyűjteményt szeretett volna felvenni digitális könyvtárába, megszületett a *Sonny Bono törvény* (*Copyright Term Extension Act*, 1998), amivel az éppen közkinccsé vált FROST művek újra jogvédelem alá kerültek a védelmi idő Kongresszus általi meghosszabbítása következtében. Az a tény, hogy „ha minden alkalommal, amikor a védelem lejárna, a Kongresszus növelheti annak (t.i.: a szerzői jog) időtartamát, akkor a Kongresszus elérheti azt, amit az alkotmány egyértelműen megtilt: azt, hogy a szerzői jog örök időkre szóljon, csak egyfajta részletfizetési terv szerint növelik az időtartamát.”⁶

LESSIG felkarolta ELDRÉD ügyét és alkotmányossági panaszt nyújtott be a férfi érdekében a Washingtoni Szövetségi Kerületi Bíróságon azzal, hogy a bíróság mondja ki a *Sonny Bono törvény* alkotmányellenességét. A panasz arra terjedt ki, hogy egyrészt a már meglévő szerzői jogok időtartamának meghosszabbítása sérti az Alkotmány korlátozott időről való felfogását, másrészt a védelem újabb húsz évvel való megtoldása sérti az Alkotmány első kiegészítését. A Kerületi Bíróság meghallgatás nélkül, a Fővárosi Kerületi Fellebbviteli Bíróság egyik bizottsága már meghallgatás mellett utasította el a panaszt; a Fellebbviteli Bíróság teljes ülése előtti tárgyalás iránti kérelem szintén elutasításra került. A bizottság egyik bírójának, D. SANTELLE bírónak az ellenvéleménye azonban életben tartotta a keresetet. A különvélemény szerint a Kongresszus azon joga, hogy a védelmi időket szabadon meghosszabbíthatja a végtelenségig, a Kongresszus korlátlan hatalmát fogja eredményezni a Haladási Záradékkal kapcsolatban, a bíróságnak éppen ezért a záradékban meghatározott korlátozott időt kellene értelmeznie. A megfelelő értelmezés az lenne, ha a Kongresszus nem lenne felhatalmazva a védelmi idő kiterjesztésére. Ehhez az érveléshez csatlakozott D. TATEL bíró is, s végül meglepő módon a *Supreme Court* elé került az ügy, pedig ritka egyrészt az, hogy a Legfelső Bíróság felülvizsgálja egy fellebbviteli bíróság döntését, másrészt az is, hogy egy olyan jogszabályt támogatna, „amelyet még egyetlen bíróság sem marasztalt el.”⁷

LESSIG a *Lopez-ügyben*⁸ hozott döntésre kívánta építeni érvelését, amelyben a Legfelső Bíróság kimondta, hogy a Kongresszus hatal-

ma nem tehető korlátlan. Ebből vezette le azt a tételét, hogy ha a kereskedelmi szabályozás, vagyis a Kereskedelmi Záradék terén korlátozott a Kongresszus hatalma, akkor a Haladási Záradék terén is ugyanúgy kellene ennek érvényesülnie.

A Legfelső Bíróság azonban a döntésében ezt az érvelést figyelmen kívül hagyta, a *Lopez-ügyre* egyáltalán nem hivatkozott az indoklásban. A kérelmet arra alapozva utasította el a Bíróság, hogy az 1998-as *Sonny Bono* törvényben – ugyanúgy, mint ahogy a korábbi szerzői jogi védelmi időnek kiterjesztésével kapcsolatos törvények esetében – a Kongresszus a már létező és a jövőbeli műveket egyenlően kezelte. E kiterjesztés előírásával a Kongresszus a hatáskörén belül járt el, nem lépett át alkotmányos korlátot.⁹ A *Lopez-elv* nem került említésre az indoklásban, így azt nem is cáfolták, a döntéssel azonban GINSBURG bírónő azt fejezte ki, hogy a Kongresszus hatalma általában nem korlátozott. A Legfelső Bíróság ezzel a Kormány érvelésének adott helyet, miszerint a Kongresszus már korábban is így járt el a szerzői jog védelmi idejének kiterjesztésénél, tehát egyfajta szokásjognak számít ez a gyakorlat. Említésre méltó azonban, hogy más egyszer-egyszer megváltoztatni a védelmi időt (1831 és 1909), és megint más 40 éven (1962-től számítva) belül 40-szer módosítani azt. Vajon ilyenkor hol marad a józan ész követelménye?

LESSIG mindenesetre elvesztette a pert, ám tanulva a modern amerikai szerzői jog és igazságszolgáltatási rendszer buktatóiból, elkötelezte magát az amerikai szerzői jog megreformálása mellett.

A Creative Commons fogalma

Törvényes kalózkodás. Így nevezte meg a *Nashville Songwriters Association* (Nashville-i Dalszerzők Szövetsége) a Legfelső Bírósághoz intézett beadványban a közkinccset. Azonban hogy is beszélhetünk kalózkodásról, ha törvényi szabályozásról van szó? A közkinccs ilyenfajta lekicsinylő értelmezése ellen, és a szerző művével való szabad rendelkezésének biztosítására jött létre a Creative Commons intézménye.

A Creative Commons-t magyarra talán „kreatív közkinccsként”¹⁰ fordíthatnánk. A CC eredetileg amerikai non-profit kezdeményezés, amely utóbb nemzetközi mozgalommá nőtte ki magát, és mára több, mint 30 ország csatlakozott hozzá, köztük Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Hollandia, Horvátország, Olaszország, Spanyolország, de Brazília, Tajvan, Japán és Kanada is, valamint részese az Amerikai Egyesült Államok

és Németország (ahol a jelenlegi adatok alapján 440.000 CC licencet alkalmaztak eddig) is.¹¹

A *Public Domain Központ* támogatásával 2001-ben alapították meg a szervezetét, amelynek élén az igazgatóság áll. Az igazgatóság tagjai cyber-jogi és szellemi tulajdonjogi szakértők (MICHAEL CARROLL, MOLLY SHAFFER, VAN HOUWELING és LAWRENCE LESSIG), a MIT számítógéptudós HAL ALBERTSON professzor, a cyber-jog szakértője ERIC SALTZMAN, a híres dokumentumfilmes DAVIS GUGGENHEIM, az ismert japán vállalkozó JOI ITO, és a *public domain web* szolgáltató, fentebb már bemutatott ERIC ELDRED. A szervezet irodákkal rendelkezik San Franciscóban, Londonban, Berlinben. Az igazgatóság székhelye San Franciscóban található. A tengerentúlon technikai tanácsadó testület is segíti a szervezet munkáját.

A CC szervezetének további támogatói a John D. és Catherine T. MacArthur Alapítvány, a Hewlett Alapítvány és az Omidyar Network, de emellett más alapítványok, kormányzati és egyéni támogatások, jótékonyági pénzgyűjtési akciók segítségével is finanszírozzák céljai elérését. 2005-ben a Microsoft például 25000 dollárral támogatta a mozgalmat, egy eddig ismeretlen kilétű személy pedig 1 millió dollárt ajánlott fel a CC számára. Ezen kívül támogatja még a Flickr fotótárolási és -megosztási rendszer, a vezető *weblogging* technikákat elérhetővé tevő SixApart, és a Linuxra építő RedHat szoftverfejlesztési vállalkozás. A *creativecommons.org* oldalon a *Support the commons* linkre kattintva egy olyan weboldalra jutunk, amely támogatási kategóriákat ad meg, foglalkozásokhoz kötöten. Vállalkozók esetén az elvárt hozzájárulás minimum összege 1000 dollár, befektetők esetén 500 dollár, ügyvédként 250 dollár, végül diákként elegendő 25 dollárnyi támogatás is. Természetesen a támogatási skálák szerinti teljesítés nem kötelező, csak egy lehetőség, hogy minden személy a munkájából szerzett jövedelmének megfelelő, méltányos hozzájárulást teljesítsen. Ezért egy külön cellában lehetőség van meghatározni, hogy mennyi pénzt szánunk a CC támogatására. 75 dollár feletti teljesítésre sarkallhat az, hogy az adományáért cserébe Creative Commons feliratú póló kapható. A támogatás indirekt formában pl. egy CC póló, CC pulóver (ami egyébként 20 dollárba kerül), CC sapka vagy CC bögre vásárlásával is lehetséges.

A CC célja „az olyan kreatív művek mennyiségének növelése, melyeket mások legálisan felhasználhatnak vagy megoszthatnak egymással”.¹² Mindezt természetesen ingyenesen segíti elő, a CC ugyanis 2002. december 16. óta bocsát rendelkezésre különböző felhasználási engedélyeket és eszközöket

A Legfelső Bíróság ezzel a Kormány érvelésének adott helyet, miszerint a Kongresszus már korábban is így járt el a szerzői jog védelmi idejének kiterjesztésénél, tehát egyfajta szokásjognak számít ez a gyakorlat. Említésre méltó azonban, hogy más egyszer-egyszer megváltoztatni a védelmi időt (1831 és 1909), és megint más 40 éven (1962-től számítva) belül 40-szer módosítani azt.

(pl. ccPublisher), annak érdekében, hogy a szerzők olyan feltételek mellett hozzassák nyilvánosságra műveiket, amelyek mások számára világosan jelzik, hogy azok hogyan használhatók fel.

A CC lehetővé teszi az internetes kereső rendszerek fejlesztését, hasonlóan a CC-re specializálódott kereső rendszerhez, ami most már a Yahoo! részletes keresőjének részévé vált, és ami lehetővé

teszi a felhasználók számára, hogy CC licenccel tartalmat keressenek és találjanak az engedély feltételeinek megfelelően. A CC-nek 17 milliónál is több linkje van, azaz minden 530. weblapon található ilyen. Emellett a CC projekt 2004-ben megnyerte a *Prix Ars Electronica-n a Golden Nica* díjat „Hálózati jövőkép” kategóriában.¹³ A CC azonban nem csak egy szervezet, hanem egy licenc is egyben: a szerző által a mű mellé adott egyoldalú, elektronikus jognyilatkozat (saját műveinek elektronikus úton ingyenesen lehívásra hozzáférhetővé tételéről), egy ajánlat, amellyel a szerző meghatározhatja, hogy a felhasználók mit tehetnek szabadon a művével, és milyen felhasználási cselekmények tekintetében kell hozzá fordulni engedélyért. Vagyis nem a szabad felhasználás a kivétel a kizárólagos joggal szemben, hanem a szerzői jogi törvény által meghatározott bármilyen felhasználási cselekményhez képest lehet az adott esetekben szűkíteni az engedélyezett felhasználást. Az egyoldalú jognyilatkozat akkor válik kétoldalúvá, ha a felhasználó elfogadja a szerződési feltételeket, amely elfogadáshoz nem szükséges kifejezett nyilatkozat (vagyis a „ráklikkelés” a licenc feltételeire); ráutaló magatartással, azaz a licenc útján megengedett valamely felhasználási cselekmény tanúsításával létrejön a szerződés. A szerződés tehát „egy maradandó eszközzel tett általános szerződési feltételnek minősülő nyilatkozat és egy jog gyakorlásában álló, a szerződési feltételek ismeretét meg nem követelő, ráutaló magatartásnak minősíthető cselekmény egybehangzásából” keletkezik.¹⁴ Emellett leszögezendő, hogy a bírói gyakorlat alapján a „másik fél kifejezett nyilatkozatával összhangban álló tevőleges magatartás (...)

elfogadó nyilatkozattal egyenértékű ráutaló magatartás¹⁵.

A CC nem áll szemben a szerzői jog rendszerével, hanem kiegészíti azt, mivel korunk szerzői joga nem tud alkalmazkodni a digitális kor követelményeihez, az információk terjedésének felgyorsulásához, a szabadabb hozzáféréshez, a megváltozott társadalmi kommunikációs csatornához. Az Internet és az új médiatechnológiák gyorsabbá tették a kulturális teremtés és hozzáférés kereteit. Már maguk a szerzők buzdítják a közönséget, hogy töltsék le műveiket a népszerűség, ismertség, reménybeli megrendelések, felkérések érdekében, a feledéstől való félelem miatt, emellett sok szerző nem is számít arra, hogy piaci alapon terjeszthető lesz a műve.

A CC, ahogy neve is mutatja, kreativitásra ösztönöz, de egyúttal az egyetemes emberi kultúra értékeinek megóvására is. Alternatív megoldást kínál a szerzőknek műveik szabadabb terjesztésére, viszont nem támogatja a szerzői jogi anarchizmust, amely a szabad kultúrával gyökeresen ellentétben áll. A szabad kultúrában ugyanis – minden tévhit ellenében – létezik a tulajdon fogalma, és a művész díjazás illeti alkotásaiért. A cél tulajdonképpen az egyensúly megteremtése az anarchia és a túlzott szabályozás között, amelyeket a tulajdonjoghoz való hozzáállás különbözteti meg egymástól. A Creative Commons intézménye fő eszköze lehet a feudális szabályozás és a tulajdonjog tagadása közötti középút megtalálásában.

A CC rugalmas védelmet és szabadságot ajánl a szerzőknek és művészeknek. A tradicionális „Minden jog fenntartva.” szerzői jogot felhasználva hozta létre a rugalmas és korszerű „Néhány jog fenntartva” védelmet. Félúton áll tehát a klasszikus szerzői jog és a „Nincsen jog fenntartva”

(public domain) köztulajdon között, viszont a teljes skálán kívánja meghatározni a szerzők számára nyitva álló jogi lehetőségeket.

A CC közkedveltségét tulajdonképpen az adja, hogy egy ilyen típusú licenc alkalmazásához nem szükséges különösebb jogi jártasság, laikusok is képessé válnak egyszerű szabályainak követésével alkotásaik többszörözésének, átdolgozásának, feldolgozásának engedélyezésére, sőt még az üzleti felhasználások is rendezhetők ezen az úton.

A CC számtalan alprojekttel rendelkezik. Ezek közül érdemes megemlíteni az *iCommons*-t mint a CC licenceinek nemzeti inkorporálásá-

val és egyben nemzetköziesítésével foglalkozó szervezetet, a *Registered Commons*-t mint a szerzőség nyilvántartására és igazolására irányuló szolgáltatást, a *ccOpenbusiness*-t mint az újíto szándékú, üzleti, vállalkozói ötletek megosztásának fórumát és a *Science Commons*-t mint a tudományos együttműködést megnehezítő jogi és technikai akadályok lebontására irányuló kísérletet.

A Creative Commons részei

Egy CC licenc 3 részből áll: a Commons Okiratból¹⁶ (Commons Deed, amely laikusoknak szól), a Jogi Nyilatkozatból¹⁷ (Legal Code, amely a jogászok részére készül) és a metadatokból (tulajdonképpen adatokról szóló adatok), amelyek csak számítógépek számára értelmezhetők. A Commons Okirat felhasználóbarát felületet nyújt a Jogi Nyilatkozathoz, azaz rövid és érthető magyarázatot ad a CC fő szabályairól. Mivel laikusoknak szól tájékoztató jelleggel, jogi jelentősége nincs, és a tartalma sem jelenik meg az aktuális licencben.

A licenc a szerző által közzétett egyoldalú jognyilatkozat arról, hogy mások hogyan használhatják fel művét. Célszerű tehát azt a licencet választani, ami a legközelebb van ahhoz a magatartáshoz, amit a szerző elvár a felhasználóktól. Alapvetően kétféle engedély adható vagy tilalom rendelhető el a felhasználók számára: egyrészt a nem-kereskedelmi célú felhasználás engedélyezése vagy megtiltása (a szerző engedélye szükséges a felhasználáshoz, a felhasználásból pedig a felhasználók pénzbevételezhez nem jutnak, de szabadon használhatják a művet), másrészt a származékos művek (feldolgozások, átdolgozások, remixek, fordítások) létrehozásának engedélyezése vagy megtiltása. Emellett a szerző előírhatja, hogy az ily módon létrejött művek is hasonló engedélyek alá kerüljenek. (Ezt nevezzük *Share-Alike* opciónak).

A CC licencei az alábbi négy feltétel („ikon”) különböző variációiból állnak össze:

Az első a szerző azonosítása, vagyis a szerző megjelölése (*Attribution*), a „by” szócska jelöli a következő ábrával.

Ez azt jelzi a felhasználók számára, hogy a mű szabadon többszörözhető, terjeszthető, megjeleníthető és előadható (megjeleníthető

az, amely bármilyen műszaki eszközzel érzékelhetővé tehető, előadható az, amely közönség jelenlétében, személyes előadóművészi teljesítménnyel tehető érzékelhetővé), illetve átdolgozható, de csak az eredeti szerző nevének (esetleg *nick-jének*) megadásával. (A „Jelöld meg!” megnevezés tartozik hozzá a magyar Commons Okiratban).

A második a nem kereskedelmi jelleg (*Noncommercial*), „nc” megjelöléssel, amely alapján a mű szabadon többszörözhető, terjeszthető, megjeleníthető és előadható, illetve átdolgozható, de kizárólag nem kereskedelmi célokra (vagyis kereskedelmi forgalomba nem hozható). A Commons Okiratban „Ne add el!” néven szerepel.

A harmadik a származékos művek létrehozásának tilalma: „nd, No Derivs” (*No Derivative Works*) rövidítéssel, amellyel a mű szabadon többszörözhető, terjeszthető, megjeleníthető és előadható, de nem átdolgozható. A Commons Okiratban „Ne változtasd!” néven található meg.

A negyedik feltétel a terjesztést ugyanazon licenc alatt engedélyez meg (*Share Alike*), „sa” rövidítéssel, ami azt jelenti, hogy a mű szabadon átdolgozható és felhasználható más alkotásokban, de azoknak ugyanazon licenc alatt kell megjeleníteniük, mint az eredeti. A Commons Okiratban „Így add tovább!” néven szerepel.

Összesen 11 CC licenc létezik, annak ellenére, hogy a négy feltétel kombinációja tizenhat variációt adna ki. Ugyanis a tizenhatból le kell vonni a semmilyen feltételt nem tartalmazó public domain (közkinccs, „pd”), valamint a „Ne változtasd!” és az „Így add tovább!” kombinációit, amelyek egymást kizárják (ebből értelemszerűen négy van).

A kombinált licencek két csoportra oszthatók:

CC 1.0 és CC 2.0 licencek. E csoportokba egyedi licencek is tartoznak.

CC 1.0: „No Derivs”, „NoDerivs-NonCommercial”, „NonCommercial”, „NonCommercial-ShareAlike”, és „ShareAlike” licencek.

CC 2.0: „Attribution”, „Attribution-NoDerivs”, „Attribution-NonCommercial”, „Attribution-NonCommercial-ShareAlike”, és „Attribution-ShareAlike”.

A leggyakrabban használt licencek pedig a következők (a megszorítótól haladva a megengedő felé):

Az első a sorban a „Jelöld meg!-Ne add el!-Ne változtasd!” licenc (*Attribution Non-commercial No Derivatives: by-nc-nd*), amely a leginkább megszorító a licencok közül, és engedélyezi az újraelosztást. „Ingyen reklám” licencnek is nevezzük, mert lehetővé teszi a művek letöltését és megosztását másokkal, egészen addig, amíg megnevezik a szerzőt, és visszautalnak rá, de a műveket tilos megváltoztatni, illetve kereskedelmi forgalomba hozni. A Commons Okiratban így jelenik meg:

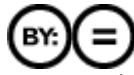
A következő a „Jelöld meg!-Ne add el!-Így add tovább!” licenc (*Attribution Non-commercial Share Alike: „by-nc-sa”*), ami megengedi a felhasználók számára a művek remixelését, átdolgozását, feldolgozását, lefordítását, felhasználását új művekhez nem kereskedelmi célból egészen addig, amíg az eredeti mű szerzőjét feltüntetik, és az alkotásukat ugyanolyan licenc alatt hozzák nyilvánosságra (vagyis a by-nc-sa licenc alatt). Jó példa erre a licenckombinációra a Magnatune nevű innovatív Internetes lemezkiadó, amely ez alapján engedélyezi előadói számainak letöltését amellet, hogy a dalok, albumok kereskedelmi forgalomba (vagyis a boltokba) is kerülnek. Jelölése a Commons Okiratban:

A harmadik a „Jelöld meg!-Ne add el!” licenc (*Attribution Non commercial: „by-nc”*). Ez a licenc lehetővé teszi a művek átdolgozását, felhasználását más művekben nem kereskedelmi célból. A létrejött műveknek meg kell nevezniük az eredeti alkotás szerzőjét, és nem hozhatók kereskedelmi forgalomba, ugyanakkor a felhasználóknak nem szükséges ugyanazon licenc alatt nyilvánosságra hozni műveiket. Példa lehet erre LAWRENCE LESSIG Szabad kultúra c. könyvének elektronikus változata, amely ilyen licenctípusnak megfelelően használható fel. A Commons Okiratban az alábbi jelöléssel szerepel:

A soron következő vegyes licenc a „Jelöld meg!-Ne változtasd!” licenc (*Attribution No Derivatives: „by-nd”*), ami megengedi a kereskedelmi és nem kereskedelmi terjesztést mindaddig, amíg a mű szerzőjét megjelölik és az alkotáson nem hajtanak végre változtatást. Jelölése a Commons Okiratban:

Az ötödik a „Jelöld meg!-Így add tovább!” licenc (*Attribution Share Alike: „by-sa”*), amely lehetővé teszi másoknak a művek átdolgozását, és felhasználását más művekben, még kereskedelmi célokból is, mindaddig, amíg az eredeti mű szerzőjét megjelölik, és a keletkező alkotásokat is ugyanolyan licenccel hozzák nyilvánosságra. Ezt a licenctet gyakran hasonlítják az open source szoftver licenckhez. A Commons Okiratban így szerepel:

A legegyszerűbb licenc a „Jelöld meg!” licenc (*Attribution, „by”*), mégis benne van a hat legnépszerűbb licenc csoportjában. Ez egyrészt alkalmazkodó készségének köszönhető, mivel az ezzel jelölt mű bármilyen felhasználási cselekmény tárgya lehet, az egyetlen követelmény a mű szerzőjének feltüntetése. Másrészt annak köszönhető, hogy a szerzői jogból ismert © jel részbeni megfelelője, de csak a szerzőként való megjelölés személyhez fűződő joga járul hozzá. Nagyon jelentős, hogy erről a jogról nem lehet lemondani! Példa erre a licencre is hozható: KEMBLEW McLEOD Freedom of Expression című könyve az Interneten e licenc alatt olvasható és használható fel. Jelölése a Commons Okiratban:

A felsorolt licenckeken kívül a CC további formákat ajánl, amelyek már speciális alkalmazásra hivatottak, ilyen a *Sampling License*, amely a mű egy töredékének, részletének egy új alkotásba való beépítését teszi lehetővé, akár kereskedelmi használatra is, a *Public Domain Dedication*, amivel közkinccsé válhatnak a művek, a *Founders Copyright* ugyanezzel a hatással jár, de csak 14 illetve 28 év után. A *Music Sharing License* a zenészek számára teremt lehetőséget műveik megosztására a rajongókkal. A *Developing Nations* licenc alapján a fejlődő országok számára kevésbé megszorító feltételeket szabhatnak a szerzők, végül a szoftverek felhasználására *GNU GPL* (*General Public License*, amelynek már harmas verziója is elérhető¹⁸) és *GNU LGPL* licenck állnak az érdeklődők rendelkezésére. A CC licenc másik alkotóeleme, a Jogi Nyilatkozat, amely a jogi értelemben vett érvényes, bírósági úton kikényszeríthető szerződés, a szerző és a felhasználó közti jognyilatkozat. Ennek kapcsán fontosnak tűnik kiemelni két kikötést: a nem kizárólagosságot és a visszavonhatatlanságot. A CC licenck ugyanis nem

kizárólagosak, éppen ettől kedvező a szerző számára: a nyilvánosság számára elérhetővé tett művek a szerző tehetségét hirdetik, és nem zárják ki annak lehetőségét, hogy az alkotások később kereskedelmi forgalomba kerüljenek egy analóg felhasználási szerződéssel. Jó példa erre a *MinusKelvin*-eset, amely egy olyan személyről szól, aki nappal tanár, este azonban zeneszerző: dalokat remixel egy legális internetes oldalon (ccMixer, a CC egyik alprojekjtje). Alkotásai olyan kiemelkedőek, hogy felfigyelt rá egy zenekiadó (a Runoff) és nem sokkal később szerződtette is. Az eset kapcsán a CC visszavonhatatlanságának jelentését is tisztázzhatjuk: annak ellenére, hogy MinusKelvin-nel felhasználási szerződést kötött a kiadó, nem akadályozhatja meg a MinusKelvin által már az interneten CC alatt közzétett művek mások általi felhasználását. Mivel a CC a szerzői jog alapján jött létre, nem hozható létre vele olyan helyzet, amely ellentétes lenne a szerzői joggal, így a CC nem-kizárólagossága visszafelé már nem érvényesül. A fentieket röviden összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a CC nem vonatkozik a szerző összes jelenlegi és jövőbeli művére, hanem csupán arra, amit a CC-vel kíván megjelölni. Az engedély pedig nem kizárólagos, a CC mellett más felhasználási forma is alkalmazható a műre. Olyan művek azonban értelem szerűen nem vehetők CC licenc alá, amelyek a szerzői jogi védelem tárgyát sem képezhetik. A Jogi Nyilatkozatot összehasonlítva egy hagyományos angolszász, nem kizárólagos jogok átengedéséről szóló felhasználási szerződéssel, elég sok egyezésre bukkanunk, amelyek alapján leszögezhetjük, hogy a CC licenc egy angolszász mintájú jognyilatkozaton alapul. Egy nem kizárólagos jog átruházására irányuló szerződés a felek megnevezésével és a szerződés hatályának föltüntetésével kezdődik.¹⁹ Ezután pedig utalást találunk a szerződés céljára is, majd a szerződésben használt kifejezések magyarázata következik „*definitions*” címmel. Ebben teljesen megegyezik a CC licenccel. Az átengedni szándékozott licenc meghatározása a vizsgált, nem kizárólagos jogok átengedéséről szóló felhasználási szerződésben a második pontban szerepel, a definíciók után, ellentétben a CC licenccel, ahol már a nyilatkozat második bekezdésében tájékozódhatunk a licenc mibenlétéről. A felhasználási szerződésben a licenc meghatározását követi a jogdíjakban és a felmerülő költségekben való megállapodás, és a könyvizsgálat rendszeresítése. A szerződésben a felek meghatározzák annak érvényességi idejét, rendelkeznek a szerződésszegés és a visszavonási jog gyakorlásának körülményeiről,

valamint egyéb kérdésekben is megállapodnak. Ezeket az egyéb kérdéseket a CC licenc külön veszi és önállóan tárgyalja, így például „korlátozások”, „kifogás, garancia, kizárás”, „felelősségkorlátozás”, vagy „felmondás” címek alatt. A kizárás kapcsán érdemes megemlíteni a Legal Code aggályosnak mondható 5. pontját, amely a teljes, minden szerződésen vagy törvényen alapuló szavatossági igényre történő kizárást foglalja magában. A „kifejezett kizárás kiterjed a szerzői jogosultságra, tehát az engedélyező nem szavatol azért, hogy jogszerűen gyakorolhatja az engedélyezési jogokat, és arra sem vállal helytállást, hogy harmadik személy jogába nem ütközik a felhasználás.”²⁰

A CC nem szerződő fél, ő tulajdonképpen csak egy elektronikus ügynök, így a nyilatkozat utolsó soraiban kizárja saját felelősségét minden szerződéshez kapcsolódó jogértelmezési vagy egyéb, a licenccel kapcsolatban felmerülő károkért. Azonban, ha kívánja, félként is felléphet, de ilyenkor nem zárhatja ki felelősségét, és megilletik a szerződésből származó jogok, illetve terhelik a kötelezettségek.

A CC annak ellenére, hogy tartalmában az angolszász szerződésekre épít, rövid és összeszedett jellegében a német elektronikus szerződéseket veszi alapul. A német szabályozás ugyanis azt mondja ki, hogy a képernyőn közölt általános szerződési feltételek „csak akkor válnak a szerződés tartalmává, ha viszonylag rövid szövegről van szó”²¹, míg az angol és amerikai szerződések rendkívül terjedelmesek.

Egyébként elektronikus úton tett egyoldalú nyilatkozat, „érvényességét vagy kikényszeríthetőségét nem lehet kizárólag azon az alapon megtagadni, hogy csak elektronikus formában létezik. Ezt mondja ki mind az UNCITRAL Model Law, az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának modelltörvénye, mind a 2000/31/EK Irányelv és számos más dokumentum.”²² Érdekességként megemlíthető, hogy hatályos magyar jog szerint az elektronikus jognyilatkozat ráutaló magatartásként értelmezhető, mivel sem írásbeli, sem szóbeli nyilatkozatnak nem tekinthető. Az elfogadás tényét szerver naplók (server-log) vagy elektronikus aláírással lehet bizonyítani. Fontos a szolgáltató (jelen esetben a CC) kimerítő tájékoztatási kötelezettsége a szerzővel szemben, amelynek pontosnak, közérthetőnek, egyértelműnek kell lennie. Az információknak a jognyilatkozat megtétele alatt folyamatosan láthatónak kell maradnia és az információ kategóriái között nem lehet formai különbség. A feltételeket pedig a nyilatkozattevének kifejezetten el kell fogadnia. A polgári jogi tévedés kategóriája alkalmazható, ha bizonyos szerződési feltételek nem jelenítődnek meg a honlapon futtatott

egyéb, modernebb alkalmazások miatt (bár a CC nem vállal felelősséget semmiféle, a jognyilatkozatból eredő kárért, ha ő maga nem szerződő fél).

Most pedig néhány szó a metaadatokról. A metaadat számítógépek által indexelhető formában határozza meg a licenc elemeit, méghozzá RDF/XML (*Resource Description Framework*) programnyelven kódolva. Vagyis ha egy CC licencet teszünk a honlapunkra, akkor RDF formátumban kapjuk vissza (e-mailben) a metaadatainkat (vagyis a licenc feltételeit).

Egy RDF mondat a következőkből tevődik össze. Az alany: a dolog, URL címe által meghatározva; az állítmány: ez a metaadat típusa (pl. adatok a mű címéről, a szerzőről és a licencciaról), amit szintén annak URL címe határoz meg; és a tárgy: ezen metaadat értéke.

A metaadatok html, RSS, audio (mp3 és Ogg), XMP (PDF, képformátumok), SMIL (szinkronizált multimédia integráló nyelv, *Synchronized Multimedia Integration Language*) és egyéb kép, zene, video és szöveges formátumokban jelenhetnek meg.

Mivel a CC non-profit szervezet, eszközei ingyenesen vehetők igénybe. A felhasználás általában szabad, de „néhány esetben a szerző indirekt formában közös jogkezelőkön keresztül továbbra is szedhet jogdíjat a műve használatáért.”²³

Közzététel

Miután megismertük a licencfajtákat, felmerül a jogos kérdés: milyen feltételek között lehet közzétenni egy művet CC licenc alatt? Először is: CC létrehozása csak akkor lehetséges, ha az alkotás szerzői jogi értelemben vett mű, vagyis irodalmi, tudományos vagy művészeti területen kifejtett alkotó szellemi tevékenység egyéni-eredeti jelleget viselő eredménye (pl. könyv, kézirat, website, fénykép, film, blog) amely mások számára érzékelhető, és általában rögzített formában jelenik meg. Vagyis szerzői jogvédelem, és így CC licenc tárgya sem lehetnek a tények, a napi hírek, a nyersfordítás, bizonyos ügyiratok (ügyintéző-rendelkező jellegű, vagy külső hivatalos iratok), valamint az ötlet.

Másodszor: meg kell győződni arról, hogy minden, a művön fennálló jog annál van, aki a CC-t létre akarja hozni, tehát meg kell bizonyosodni arról, hogy valóban jogunkban áll közzétenni azt a művet, vagyis rendelkezünk-e a szerző vagy jogosultja engedélyével abban az esetben, ha nem mi vagyunk a szerzők. Körültekintően kell azonban eljárni, ha munkaviszonyban hoztuk létre a művet, mert lehetséges, hogy a munkáltató birtokolja a jogokat. Munkaszerződésen kívüli más

szerződés alapján létrehozott mű esetében maga a szerződés segít eligazodni. Származékos vagy gyűjteményes mű közzététele előtt szintén szükség van az eredeti művek jogtulajdonosainak engedélyére. A CC licenc alatt közzétett művek felhasználása előtt általában nem áll akadály, csak a licenc formájára kell tekintettel lennünk a felhasználás során, amelyről a weboldalon feltüntetett CC-logo tájékoztat, ha rákattintunk a jelre.

Tehát nagyon fontos az is, hogy tisztában legyünk a licenccel működésével, ezért érdemes pontosan meghatározni a CC alatt nyilvánosságra hozandó mű jellegét, vagyis hogy audio- vagy videóanyagról, esetleg képről, szöveges vagy interaktív tartalomról van-e szó.

Ha közös jogkezelő szervezet tagja vagyunk, akkor a CC alatti publikálásnak az egyetlen módja a mindent vagy semmit elv, vagyis az egész repertoárunkat ki kell vonnunk a közös jogkezelés alól, egy-egy felhasználási mód esetén csak valamennyi műre lehet a kilépési jogot gyakorolni. Egyébként a közös jogkezelők saját maguk is kínálnak ingyenes lehívásra hozzáférhetővé tételt.

De vajon milyen hatással lesz a CC magukra a közös jogkezelő szervezetekre? Sokakban felmerülhet a kérdés, hogy lesz-e egyáltalán szükség a jövőben közös jogkezelő szervezetekre? A válasz bevezető mondataként mindenképpen le kell szögezni, hogy mivel a CC a szerzői jog kiegészítő intézménye, a CC és a szerzői jogkezelő intézmények azonos cél érdekében működnek: a szerző szerzői jogi felvilágosítása céljából és jogi érdekeinek védelmében.

Abban a pillanatban, amikor lefényképezünk valamit, elmentjük a fájlunkat a számítógépen, rögzítjük a dalunkat, szerzői művet hozunk létre. Sok ember nincs ennek tudatában, amikor a mindennapi tevékenységük során szerzői jogilag védett művet készítenek. A CC egyik célja, hogy a szerzői jogi ügyekben való tudatosságot növelje, és különösen annak feltárása, hogy hogyan érintik e szerzői jogi kérdések az egyes művészeket, alkotókat, valamint a felhasználókat. A szerzői jog kettős célja, hogy létrehozza és fenntartsa az egyensúlyt a szerző és más jogosultak érdekei, valamint a felhasználók és a nagyközönség/nyilvánosság között, figyelembe véve az oktatás, tudományos kutatás és az információhoz való ingyenes hozzáférés követelményeit.

A CC a szerzők érdekeit szolgálja, lehetővé teszi az alkotók számára, hogy engedélyezzék műveik felhasználását, és hogy könnyebben tudják alkotásaikat a nyilvánossághoz közvetíteni, pl. a ccPublisher eszköz használatával. Vagyis a CC a működő szerzői jogi rendszerre épít. A CC „néhány jog fenntartva” megköze-

lítése az önmagában vett szerzői jog ellentéte, de alternatívája a mindennapi szerzői jog két manifesztálódásának: azaz a „nincsen jog fenntartva” és a „minden jog” fenntartva közötti középútat képviseli. Dr. Tóth Péter Benjámin szerint a néhány jog fenntartva koncepciója nem egy változata a szerzői jognak, hanem inkább a klasszikus szerzői jog igazi természetén alapul, bizonyos kereteken belül.²⁴

A CC engedélyezési modell azért működik, mert a szerzői jogon alapul, és éppen ezért nyilvánvalóan a szerzői jog hatalmazza fel a szerzőket arra, hogy mely jogukat ruházzák át a felhasználás engedélyezésével.

Az ingyenesség problémája

Az előbb elmondottakkal kapcsolatban karöltve azonban felmerül a kérdés: vajon miért is invesztálna bárki olyan művekbe, amelyek már széleskörűen ingyenesen hozzáférhetők?

Három útja van annak, ahogy egy szerző bevételt szerezhet a CC licencekkel kapcsolatban. Az első az, hogy a CC-t a mű meghatározott formájához igazítva alkalmazza, vagyis például egy könyvet letölthetővé tesz az Internetről, amellet, hogy a boltokban is megjelenik és megvásárolható.

Másrészt a CC licenc a művön jelzésként szolgál a nagyközönség számára a tekintetben, hogy az milyen formában kerülhet felhasználásra és így az érdekelt felek kapcsolatba léphetnek és kereskedelmi háttéralkut köthetnek a művel kapcsolatban. A CC metaadatok és a CC-specifikus kereső egységek ebben komoly segítséget jelentenek.

Harmadrészt a CC megjelöléssel ellátott mű a szerző tehetségét hirdeti, s ezzel biztosítja számára, hogy műveire mások is felfigyelhesenek, és – MinusKelvin esetéből kiindulva – például egy lemezszerződéssel kereskedelmi sikereket érjen el.

A digitális technológia olcsóbban és gyorsabban teszi lehetővé azt, hogy valaki kiváló minőségű mű szerzőjévé váljon. Vagyis a digitális kor mindenkit professzionális alkotóvá

avathat, és megadja azt a lehetőséget is, hogy tehetségünket a kirakatba tegyük, másokkal is megoszthassuk kreativitásunkat, valamint mások műveit könnyebben és gyorsabban használhassuk fel.

Érvényesülés

Már csak egy valami hiányzik ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a CC-ről: hogyan lehet vajon érvényt szerezni neki? Első látásra talán úgy tűnhet, hogy a CC licenc kikényszerítése nehezebb, mint a minden jog fenntartva modell vagy a közös jogkezelés esetében.

Véleményem szerint azonban a licencek között nem állítható fel rangsor: ha a licencek valamelyik feltételét megsértik a felek, az ugyanolyan következménnyel jár minden modell esetén.

A *Curry v. Audax*²⁵ ügyben a holland elsőfokú bíróság nemrég létezőnek és érvényesnek ismert el egy CC licencet. „A bíróság álláspontja szerint annak ellenére, hogy a szóban forgó fotók azt a nyilatkozatot tartalmazták, hogy „ez a fénykép közkinccs” (*“this photo is public”*), a professzionális felhasználótól elvárható lett volna, hogy a fotóhoz kapcsolódó szerződési feltételeket tanulmányozza”²⁶ (amelyek viszont tiltották a kereskedelmi célú felhasználást). A bíróság eltiltotta a felhasználót a további jogsértéstől. A döntés fontossága abban rejlik, hogy hangsúlyozza a kifejezett elfogadó nyilatkozat hiányából eredő hátrányokat.

Tulajdonképpen a CC intézményének valóban hatékony működéséhez társadalmi összefogás szükséges, és közösségi visszacsatolás. Nemrég már (a müncheni) bíróság elé is került egy CC ügy²⁷, amely GNU-GPL (*General Public License*) licencekkel volt kapcsolatos.

A nemzeti törvényhozások különbségei, jelenleg legalábbis úgy tűnik, nem kedveznek a CC

inkorporálásának, nem is beszélve jogrendszerekben megmutatózó kontinentális-angolszász ellentétéről; a német jogban például maga a CC licenc ajándékozási szerződésnek minősül, vagy például az angolszász jogban a jogi személy is lehet szerző.

A CC szervezete erre tekintettel felállította az iCommons (*internationalization of Commons*) projektet, amely elősegíti a CC licenceknek a belső jogokba való beépítését. Első lépésként a CC felveszi a kapcsolatot a projektvezetővel (*project lead*), aki az inkorporálás vezéralakja lesz. A vezető nem szükségképpen jogász, de szerzői jogi szakértelemmel kell,

hogy rendelkezzen. A CC licencek (természetesen a Legal Code-ról van szó) első megfogalmazását (*first draft*) a globális CC szellemének megtartásával, csak a legszükségesebb nemzeti jogi utalásokkal kell elkészíteni, lehetőleg egy hónap alatt, majd a kész szöveget rögtön le kell fordítani angolra. A következő lépésben ezt nyilvános vitára (*online public discus-*

sion) kell bocsátani, majd az ebből szerzett tapasztalatokat fölhasználva el kell készíteni a második megfogalmazást (*second draft*). A projektvezető maradhat az eredeti szövegnél is, ő dönti el, melyik megfogalmazást küldi tovább a CC-nek felülvizsgálatra (*review*), ami tulajdonképpen a CC és a vezető közötti, megegyezésre irányuló elektronikus levelezés. Ha megfelelő a szöveg, akkor a projektvezető lefordítja vagy lefordíttatja a nemzeti nyelvre, majd elküldi a *creativecommons.org* című honlapra. Ekkor kerül fel a weblapra a Commons Deed is, de azt már a CC fogja feltenni a megfelelő ikonokkal ellátva azt. Amikor minden elkészült, megtörténik a csatlakozás a Creative Commons szervezetéhez, amelyet lehetőleg nagy nyilvánosság mellett vezetnek le, egy ünnepség, sajtótájékoztató vagy TV-adás keretében.²⁸

A nemzeti törvényhozások különbségei, jelenleg legalábbis úgy tűnik, nem kedveznek a CC inkorporálásának, nem is beszélve jogrendszerekben megmutatózó kontinentális-angolszász ellentétéről. A CC szervezete erre tekintettel felállította az iCommons (internationalization of Commons) projektet, amely elősegíti a CC licenceknek a belső jogokba való beépítését.

Jegyzetek

- 537 U.S. 186 (2003), Lawrence Lessig: Szabad kultúra – A kreativitás természete és jövője. Kiskapu Kft. Budapest, 2005 (p. 189.). (A könyv recenzióját lásd Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 1. (111.) évfolyam 1. szám, 2006. február, p. 183.)
- Lawrence Lessig: im. p. 110.
- Lawrence Lessig: im. p. 110.
- Lawrence Lessig: im. p. 193.
- Lawrence Lessig: im. p. 221.
- Lawrence Lessig: im. p. 191.
- Lawrence Lessig: im. p. 204.
- US v. Lopez 514 U.S. 549, 564 (1995) - <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=514&invol=549>
- „In accord with the District Court and the Court of Appeals, we reject petitioners’ challenges to the CTEA. In that 1998 legislation, as in all previous copyright term

- extensions, Congress placed existing and future copyrights in parity. In prescribing that alignment, we hold, Congress acted within its authority and did not transgress constitutional limitations.” - <http://www2.bc.edu/~herbeck/cyberlaw.eldred.html>
- Néhányan humorosan „kreatív közlegelő” névvel is illetik a CC-t, Lawrence Lessig: im. p. 253.
- Magyarország 2005. október 15-én csatlakozott a mozgalomhoz a CC honosított, magyar nyelvű licenceinek közzétételével. Az említett napon mutatkozott be a Creative Commons Magyarország a kulturális hozzáférés modern viszonyait vizsgáló RE: aktivizmus konferencia záróeseményeként, amely rendezvényen Lawrence Lessig is megjelent és beszédet mondott. A nemzetközi Creative Commons szervezet hivatalos magyarországi partnerintézménye a Budapesti Műszaki Egyetem működő Média Oktató és Kutató Központ (MOKK). A CC Magyarország tagjai: Bodó Balázs, Szakadát István, Kelényi Attila, Dr. Dudás Ágnes és Dr. Gyenge Anikó.

Megjegyzendő, hogy a hazai szerzői jogász szakma csak megkésve, 2006. novemberében a Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület (MIE) őszi konferenciája keretében foglalkozott első alkalommal a CC értékelésével. A konferenciát megelőzően kibocsátásra került egy, az egyesület álláspontját tükröző vitaanyag (lásd: <http://www.mie.org.hu/Cikkek>, tanulmányok, vélemények (Véleményezések: Vitaanyag a Creative Commonsról)), amely szerint annak ellenére, hogy a CC koncepció számos elemét üdvözlendőnek tartja (pl. hogy a szerző az általa megalkotott művével maga rendelkezik), „az arra épülő szerzői engedélyezési modellel szemben azonban komoly fenntartásai vannak.” A MIE szerint a szerzői jogi felhasználási szerződések ugyanúgy képesek megfelelni az alkotói igényeknek, mint a CC modellek, másrészt a művek felett teljesebb ellenőrzést biztosítanak a felhasználás egész folyamata felett. Vagyis a szerző számára kedvezőtlen, ha elszabadítja művét a digitális környezetben.

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Creative_commons

¹³ Rövid híresszefoglalót lásd Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 109. évfolyam 5. szám, 2004. október, p. 65.

¹⁴ Dr. Faludi Gábor: A Creative Commons felhasználási engedély (CC licenc) egyes jogi sajátosságai (kivonat a MIE Elnökségének 2006. augusztus 29-i ülésére dr. Faludi Gábor és Tomori Pál által készített munkaanyagból)

¹⁵ Dr. Faludi Gábor: im.

¹⁶ A Commons Deed hozzáférhető: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>

¹⁷ A Legal Code teljes szövege hozzáférhető: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/legalcode>

¹⁸ <http://gplv3.fsf.org/>

¹⁹ például így: „THIS NON-EXCLUSIVE LICENSE AGREEMENT (the „Agreement”) is entered into as of [month] [day], [year], by and between X, and Y.”

²⁰ Dr. Faludi Gábor: im. p. 4.

²¹ Marosi Zoltán: A fogyasztó védelme az elektronikus szerződésekben. Jogi Fórum 2001, <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/32> (p. 17.)

²² Marosi Zoltán: im. p. 13.

²³ CC FAQ (<http://creativecommons.org>)

²⁴ http://www.indicare.org/tiki-read_article.php?articleId=118

²⁵ Case No. 334492/KG 06-176 SR

²⁶ Dr. Faludi Gábor: im. p. 4.

²⁷ Oksanen v. Välimäki (Az: 21 O 6123/04, Landgericht München), ahol a felperes egy adott Open Source Software további terjesztésétől kívánta eltiltani az alperest a bírósághoz intézett kereseti kérelmében. http://www.beckmannundnorda.de/urteil_gpl.html

²⁸ Fontos azonban leszögezni, hogy az angolszász eredetű CC törvényhozás-specifikus licenceinek végső változatát a CC berlini irodájában készítik, ott vannak jóváhagyásra, vagyis a jogok közelítésének lehetünk szemtanúi.

RONALD BRESICH

Reklámcélú elektronikus levelek Bizonytalanságok az osztrák jogban

Alapvetés

Az Internet jelentőségének az elmúlt évtizedben bekövetkezett rendkívüli növekedése nemcsak pozitív vívmányokat hozott magával: az elektronikus levelezés ugyan megteremtette a majdhogynem idővesztés és költségek¹ nélküli kommunikáció lehetőségét, azonban az elmúlt években az Internetet használók jelentős részének az e-mailek egy kevésbé kívánatos típusa okoz bosszúságot: a kéréstlen reklámlevelek, azaz az ún. *spam* jelensége. Amíg azonban az ilyen üzenetek a magánfelhasználók részére csupán terhesek, a vállalkozások oldalán a naponta érkező jelentős mennyiségű reklámlevél kezelése nem elhanyagolható nagyságú többlet-munkaráfordítást igényel, ami pedig nemcsak a vállalkozásoknál jelentkezik kárként, hanem összgazdasági szempontból is káros.²

A szerző projekt-asszisztens a Bécsi Egyetemen, és az Auteried & Partner ügyvédi iroda munkatársa.

A jogszabályi helyzet Ausztriában

A növekvő gazdasági károk ellenére nem minden reklámlevél minősül automatikusan tilalmazottnak, legalábbis az európai uniós adatvédelmi irányelv³ szerint, amely meghatározza a jogi kereteket e területen. Egyes tagállamok ugyanis megengedhetik a reklámlevelek küldését. Az adatvédelmi irányelv 13. cikke szerint a tagállamok alkothatnak olyan (törvényi szintű) szabályokat, amelyek alapján, ha a közvetlen reklámüzenet feladója elektronikus levelezés céljából megszerzi ügyfeleitől elektronikus elérhetőségi adataikat (címeiket) egy termék vagy szolgáltatás értékesítése során, akkor külön, előzetes hozzájárulás nélkül felhasználhatja ezeket saját, hasonló termékeivel vagy szolgáltatásaival kapcsolatos közvetlen üzletszerzési céljára. Ennek további feltétele, hogy a szolgáltató az ügyfelek számára – az adatok gyűjtésekor és minden egyes

üzenet küldésekor, amennyiben az ügyfél az ilyen felhasználást első alkalommal nem tagadta meg – egyértelműen és kifejezetten lehetőséget biztosít arra, hogy az elektronikus elérhetőségi adatok ilyen célú felhasználása ellen díjmentes és egyszerű módon kifogással élhessenek.⁴

Az osztrák jogalkotó a fenti rendelkezést első ízben nem megfelelően ültette át a nemzeti jogba, amiért az Európai Bizottság kötelezettségszegési eljárást kezdeményezett Ausztria

Az osztrák jogalkotó a kéréstlen reklámra vonatkozó közösségi jogi rendelkezést első ízben nem megfelelően ültette át a nemzeti jogba, amiért az Európai Bizottság kötelezettségszegési eljárást kezdeményezett Ausztria ellen.

ellen. Csak ezen eljárás megindítása után került sor az osztrák távközlési törvény (a továbbiakban TKG) 107. §-ának⁵ módosítására, mégpedig olyan módon, hogy a vállalatok és a fogyasztók is ugyanolyan védelmet élvezzenek a reklámlevelekkel szemben.⁶

A reklámlevelekre vonatkozó új törvényi szabályozás 2006. március 1. napján lépett hatályba, és a következő előírásokat tartalmazza:

Az elektronikus levelek⁷ – ideértve az SMS-t is – küldése a TKG 107. § (2) bekezdése alapján

a címzett előzetes beleegyezése hiányában tilalmazott, amennyiben a levél továbbításának célja közvetlen reklám, vagy a címzetten száma meghaladja az 50-t. A TKG 107. § (3) bekezdése ugyanakkor – tulajdonképpen a fenti általános szabály alóli kivételként – tartalmaz egy átfogó feltételrendszert, amely lehetővé teszi reklámlevelek „előzetes engedély nélküli” küldését is: ha a feladó egy termék vagy szolgáltatás értékesítése során

A meg nem engedett reklámlevelek küldésének következményei sokrétűek, és a címzett által előterjesztett abbahagyás és a kártérítés iránti igényektől jelentős mértékű közigazgatási bírság (37.000 euro) kiszabásáig terjedhetnek.

szerzte meg az ügyfelétől az elérhetőségét (1. feltétel), és az üzenetet saját hasonló termékeivel vagy szolgáltatásaival kapcsolatos közvetlen üzletszerzési célra kívánja felhasználni (2. feltétel), valamint az ügyfelek számára biztosított annak az egyértelmű és kifejezett lehetősége, hogy adatainak ilyen célú felhasználását akár azok gyűjtésekor, akár később, bármely üzenet kézhezvételekor díjmentesen és egyszerűen megtilthassa (3. feltétel), illetve végül, ha a címzett nem vetette fel magát az elektronikus kereskedelmi törvény 7. §-ának (2) bekezdésében szabályozott listára⁸ (4. feltétel). A TKG 107. §-ának (5) bekezdése alapján azonban minden esetben tilos elektronikus levelek közvetlenül reklám céljára történő küldése akkor, ha a feladó (azaz akinek megbízásából kerül sor az üzenet továbbítására) azonossága leplezett vagy titkosított, vagy amikor nincs olyan valódi cím megadva, amelyre a címzett az üzenetek küldésének abbahagyására irányuló felszólítást elküldheti.⁹

Előzetes hozzájárulás hiányában a reklámlevelek mellett a TKG 107. §-ának (1) bekezdése a törvény a reklámcélú hívásokat (ideértve a faxüzeneteket is) is tiltja.¹⁰

A meg nem engedett reklámlevelek küldésének következményei sokrétűek, és a címzett által előterjesztett abbahagyás és a kártérítés iránti igényektől jelentős mértékű közigazgatási bírság (37.000 euro) kiszabásáig terjedhetnek a TKG 109. §-ának (3) bekezdése alapján.¹¹ A jogszabályellenesen küldött reklámlevelek feladóinak a fentiekben túl adott esetben a versenytársak által indított, vagy a jogszabályok által keresetindítási jogosultsággal felhatalmazott szervezetek igényeivel is számolniuk kell, a versenyjogba ütköző magatartásuk miatt.

Problémák a jogalkalmazás során

A TKG 107. §-ának alkalmazása során – bizonytalan megfogalmazása miatt – számos kérdés vetődik fel.

Mindenekelőtt tisztázandó a „közvetlen reklám” fogalma. A TKG 107. §-a nem definiálja ezt, és semmilyen más segítséget sem ad az értelmezéshez. A joggyakorlat szerint ezen alapvetően egy szélesebb reklámfogalmat kell érteni. Így ez nemcsak azokat a hagyományos reklám-emaileket foglalja magában, amelyek bizonyos termékek megvásárlására (pl. autóvásárlás, online-könyvértékesítés)

vagy szolgáltatások igénybevitelére buzdítanak (pl. például egyéni vállalkozó által végzett futárszolgáltatás; ugyanakkor semmiképpen sem lehet ilyennek tekinteni egy egyedi levelet, amely egy adott szolgáltatás igénybevitelére irányuló szándékot tartalmaz), hanem akár azokat a leveleket is ide lehet érteni, amelyek pl. egy koncert elmaradását tudatják a jegyvásárlókkal, meghívót tartalmaznak egy kiállításra, vagy egyszerű információs anyagokat továbbítanak.

Újabb jogértelmezési kérdést vet fel a „hasonló termékekkel vagy szolgáltatásokkal” kapcsolatos reklám fogalma is, amely az előzetes hozzájárulás nélkül küldhető közvetlen reklám egyik előfeltételeként jelenik meg a TKG 107. §-ának (3) bekezdésében. Hogy pontosan mit is jelent a „hasonlóság” a korábban vásárolt termékkel vagy igénybevett szolgáltatással, a TKG 107. §-ának (3) bekezdéséből nem derül ki közvetlenül. Figyelembe véve azonban a fogyasztóvédelmi szempontokat, amelyek megjelennek az európai uniós adatvédelmi irányelvben, itt valószínűleg az elektronikus reklámlevél fogadója, azaz a fogyasztó által értett „hasonlóságból” kell kiindulni.¹²

Azt, hogy ez a megközelítés számos problémát vetett fel a gyakorlatban, mutatja az alábbi példa: a vevő vásárol egy autókereskedőtől egy használt autót. Egy hónappal később a kereskedő emailen egy reklámot küld a vevőnek, amelyben egy új autót ajánl megvételre. Felmerül a kérdés, hogy a használt és az új autó a fogyasztó szempontjából

„hasonló” terméknek minősül-e. Még ennél a teljesen köznapi példánál sem lehet egyértelműen meghatározni, hogy a fent említett rendelkezés szempontjából hasonló termékről van-e szó. Álláspontunk szerint kétség esetén az új és használt áruk közötti különbség meghatározásakor mégis inkább maguknak a termékeknek a „hasonlóságá-

ból” kell kiindulni. Azonban olyan bírósági joggyakorlat, amely a TKG 107. §-ának (3) bekezdésében megjelenő „hasonlóság” fogalom ilyen irányú értelmezését támogatná, egyelőre nincs.

Egy további szabály is szenved az egyértelműség hiányától, nevezetesen, amely szerint a címzett részére biztosítani kell annak az egyértelmű és világos lehetőségét, hogy elektronikus elérhetőségeinek (reklámcélú) felhasználását akár azok gyűjtésekor, akár később, bármely üzenet kézhezvételekor díjmentesen és egyszerűen megtilthassa. Kérdéseket vet fel a „világos és egyértelmű” lehetőség gyakorlatban való értelmezése is. E rendelkezésre tekintettel minden bizonnyal elengedhetetlen, hogy egy weblapon, amelyen az ügyfél megadhatja elektronikus levélcímét, közvetlenül a beviteli mező közelében megjelenjen a megfelelő tartalmú figyelmeztetés.¹³

Végül a TKG 107. §-ának (3) bekezdése negyedik feltétele vonatkozásában is lehet kritikát megfogalmazni: milyen időközönként kell ugyanis a feladónak ellenőriznie az elektronikus kereskedelmi törvény 7. §-ának (2) bekezdésében szabályozott listát,¹⁴ amely azok elérhetőségét tartalmazza, akik nem kívánnak ilyen tartalmú leveleket kapni. E vonatkozásban sem áll még rendelkezésre bírói gyakorlat, ennek hiányában pedig a reklámlevelek feladóinak csak azt lehet tanácsolni, hogy az adott levél elküldése előtt közvetlenül ellenőrizzék, hogy a címzett címe nem szerepel-e a fenti listán.

A törvényalkotó a TKG 107. §-ának (6) bekezdésében olyan szabályt alkotott, amely abban az esetben is alkalmazható, ha az ügyben

külföldi elem is felmerül. Amennyiben ugyanis a TKG 107. §-ának (1), (2) vagy (5) bekezdéseiben foglalt szabályok megsértésére nem belföldön kerül sor, úgy azokra olyan helyen elkövetettnek kell tekintetni, ahol a nem kívánt üzenethez a címzett, azaz a TKG értelmében vett felhasználó hozzáfér. Ugyan a felhasználó által történő hozzáférés helyén – szabadabb értelmezés szerint – azon szolgáltató szerverének helye is érthető lenne,

amely az elektronikus levelet továbbítja, az ilyen interpretáció azonban nem tűnik célszerűnek. A felhasználó általi hozzáférés helyén ugyanis az európai joggal, így különösen a fogyasztóvédelmi szempontokat középpontba állító szolgáltatási irányelvvel, konform értelmezés alapján csakis a felhasználó, illetve a reklámozó tartalmazó elektronikus levél címzettjének a

lakását lehet érteni. Ebből pedig nem következtethet az, hogy a felhasználó általi hozzáférés helyének az e-mail szolgáltatást nyújtó személy szerverének a helyét kell tekinteni.

A törvény legújabb módosítását követően is számos olyan további tényállás merül fel a gyakorlatban, amelyek vonatkozásában a TKG 107. §-a nem tartalmaz megfelelő útmutatást. Ilyen például a cégen belüli hír- vagy körlevelek küldése, amelyek során a gyakorlatban senki sem kéri ki a munkavállaló vagy egyéb címzett kifejezett hozzájáruló nyilatkozatát. A TKG 107. §-a alapján adott esetben tulajdonképpen ez is tilalmazott tevékenységnek minősül.

Még inkább problematikus egy igazán mindennapi eset, amikor is elektronikus levelezés útján továbbítanak meghívókat születésnapra, karácsonyra, vagy esküvőre, barátok vagy rokonok részére. Ésszerű módon ez az eset csak úgy értelmezhető, hogy a cégen belül, az ismerősi, baráti vagy családi körben valószínűsíthetően lehet a címzettek hallgatóságos beleegyezését ilyen típusú elektronikus üzenetek fogadásához. Ellenkező esetben ezek a felhasználások is a TKG 107. §-ának hatálya alá esnének.

Végül említést érdemel az is, hogy a TKG 107. §-át az alkotmányoknak megfelelő módon kell

értelmezni. Miután a reklám is a véleménynyilvánítás egyik formája, az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke bizonyos mértékben korlátozza a TKG 107. §-át mint a reklámcélú elektronikus levelek ellen védelmet biztosító rendelkezést. Azonban ezt sem szabad túlszélesen értelmezni, ellenkező esetben túl szűk maradna a lehetőség a mérlegelésre a feladó és a címzett érdekei között.¹⁵

A reklám is a véleménynyilvánítás egyik formája ugyan, de a szólás-szabadság a gyakorlatban nem igazolhatja még olyan reklám célú levelek küldését sem, amelyek részben magukban foglalnak bizonyos véleménynyilvánításokat.

Végeredményben ugyanakkor a szólás-szabadság a gyakorlatban legtöbbször nem igazolhatja még olyan reklám célú levelek küldését sem, amelyek részben magukban foglalnak bizonyos véleménynyilvánításokat.

Bizonyos szituációkban viszont, így például veszélyhelyzetekben (például információ küldése egy aktuális és konkrét veszélyről elektronikus levél útján), vagy adott esetben bizonyos politikai állásfoglalásokat tartalmazó levelek esetében e szempontra figyelemmel kell lenni.

Konklúzió

A reklámcélú elektronikus levelek megengedhetőségével kapcsolatban az osztrák TKG 107. §-ában szabályozott előírások alapvetően kielégítő védelmet nyújtanak az ilyen típusú

levelek címzettjeinek. A kéréten reklámlevelet kapó személy számára biztosított a lehetőség, hogy a feladóval szemben abbahagyás iránti, illetve adott esetben kártérítési igénytel lépjen fel, amely igényérvényesítés természetesen csak abban az esetben lehetséges, amennyiben a feladó személye ismert vagy legalábbis kideríthető, és székhelye az EU területén belül található.¹⁶ Ugyanakkor éppen ezek az előfeltételek azok, amelyek a mindennapi spam-áradatban nem találhatóak meg, és ezek hiánya az esetek többségében gátját jelenti a címzettek ilyen úton történő védelmének. Ráadásul a bizonytalan fogalom-meghatározások és -használatok is számos kérdést vetnek fel. Bizonyosságot e kérdésekben csak attól lehet remélni, ha a TKG 107. §-ával kapcsolatban megfelelő bírósági joggyakorlat fog rendelkezésre állni. Mindenesetre annak, aki Ausztriában reklámot tartalmazó elektronikus leveleket szándékozik küldeni, az tanácsolható, hogy a TKG 107. §-ának előírásait pontosan tartsa be, ellenkező esetben a TKG 109. §-ának (3) bekezdése alapján jelentős bírsággal kell számolnia, amely elérheti a 37.000 euro-t is, valamint emellett a címzettek abbahagyás iránti, illetve kártérítési igényei is fenyegethetik. Végül pedig adott esetben a versenytársak által, versenyjogi alapon indítható eljárások kockázata sem hagyható figyelmen kívül.

Fordította: Halász Bálint

Jegyzetek

- Habár magának az elektronikus levelezési fióknak a fenntartásával, valamint a küldött és fogadott elektronikus levéllel kapcsolatban általában nem merülnek fel külön költségek, az Internet-hozzáférés azért jár bizonyos mértékű költségekkel.
- A témáról részletesen Bresich, Spamming and Gambling – eine brisante Verbindung, Österreichische Juristenzeitung (ÖJZ) 2006, 363.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2002/58/EK Irányelve (2002. július 12.) a személyes adatok feldolgozásáról és a magánélet védelméről az elektronikus hírközlési ágazatban (Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv)
- Lásd az adatvédelmi irányelv 13. cikkét, in Bresich, Spamming and Gambling – eine brisante Verbindung, Österreichische Juristenzeitung (ÖJZ) 2006, 363.
- Telekommunikationsgesetz (TKG), BGBl I 2003/70 idF BGBl I 2005/133.
- A módosítás előtt a TKG 107. §-a szerint a vállalatoknak küldött reklámlevelek alapvetően megengedettek voltak, amíg a címzettek biztosított volt a lehetőség arra, hogy tiltakozzon ilyen levelek részére történő jövőbeni küldése ellen. A TKG 107. § (4) bekezdésének e rendelkezése az ún. „opt-out” rendszernek felelt meg, miközben a fogyasztók az „opt-in” típusú szabályozás által jelentősen magasabb védelmet élveztek, mint a vállalkozások. Ezt, a jogirodalomban gyakran kritizált kettős rendszert változtatta meg gyökeresen a 2005. évi 133. szövetségi törvény (a Bundesgesetzblatt számozása szerint), amely módosította a 2003-as telekommunikációs törvényt, valamint a hírközlési és telekommunikációs végberendezésekre vonatkozó szövetségi törvényt. A korábbi jogi szabályozással kapcsolatban lásd Jahnel, Spamming, Cookies, Logfiles und Location Based Services im TKG 2003, Österreichische Juristenzeitung (ÖJZ) 2004/21; Fraiss, Das österreichische Spam-Verbot 2003 – Ein (gemeinschafts)rechtlich bedenkliches Kuriosum, RdW 2004/5; Pfersmann, Verfassungsgerichtshof bestätigt Verbot der E-Mail-Werbung, Die Presse – Rechts Panorama vom 3. 2. 2003.
- Az elektronikus levél fogalmán a jogalkotó elsősorban az e-mailt érti. Az e-mail mint konkrét szolgáltatás megnevezésére azonban azért nem került sor, hogy a későbbiekben e rendelkezések hatálya kiterjedjen az elektronikus kommunikáció újabb formáira is.
- Az E-kereskedelmi törvény (ECG) 7. §-ának (2) bekezdése (BGBl I 2001/152) alapján a Műsorszolgáltatási és Telekommunikációs Szabályozási Hatóság GmbH (Rundfunk und Telekom Regulierungs-GmbH, RTR-GmbH) kezel egy listát, amelyre mindazon magánszemélyek és vállalkozások ingyenesen felvetethetik magukat, amikorra nem kívánunk kereskedelmi üzeneteket kapni elektronikus levelezés útján. Részletesen lásd különösen http://www.rtr.at/web.nsf/deutsch/Telekommunikation_Konsumentenservice_E-Commerce-Gesetz (2006. december 14.)
- Az előfizetés tulajdonosának hozzájárulásával egyenértékű azon személy hozzájárulása, akit az előfizető felhatalmazott az adott vonal használatára. A hozzájárulás bármikor felmondható; a hozzájárulás felmondásának nincs hatása az esetlegesen a hozzájárulás címzettjével szemben fennálló szerződéses viszonyra (a TKG 107. § (1) szerint).
- Az előfizetés tulajdonosának hozzájárulásával egyenértékű azon személy hozzájárulása, akit az előfizető felhatalmazott az adott vonal használatára. A hozzájárulás bármikor felmondható; a hozzájárulás felmondásának nincs hatása az esetlegesen a hozzájárulás címzettjével szemben fennálló szerződéses viszonyra (a TKG 107. § (1) szerint).
- Jogkövetkezményekkel kapcsolatban lásd Mosing, Spamming: Werbung bzw Massensendung per elektronischer Post, in IT-LAW.AT (Hrsg), e-Mail – elektronisch Post im Recht (2003) 111 f.
- A „hasonlóság” a reklám-levelet küldő oldaláról való megítélése kevésbé látszik ésszerűnek, hiszen a küldő valószínűleg minden esetben azt állítaná, hogy a saját szempontjai szerint az adott esetben „hasonló” termékről van szó. Kétségteljesen az lenne a leghatékonyabb, ha egy objektív hasonlóság-fogalomból lehetne kiindulni; ilyen azonban nincs a TKG-ban, és a jog fogalomrendszerével valószínűleg alig lehetne megfelelően meghatározni.
- Vö. Bresich, E-Mail-Werbung nur mehr nach Einwilligung, RdW 4/2006.
- Az ilyen típusú kivétel-listákat összefoglaló néven ún. Robinson-listáknak is szokták nevezni. Lásd részletesen a 8. végjegyzetet.
- Ehhez jön még a európai joggal konform jogértelmezés kötelezettsége, amely elsőbbséget biztosít a fogyasztóvédelmi szempontoknak
- Még ebben az esetben is számolni kell ugyanakkor azzal, hogy a kéréten reklámcélú elektronikus levelek feladójával szemben érvényesített kártérítési igény előterjesztésével kapcsolatos költségeket, valamint a pert megelőző és perbeli cselekmények költségeit az igényt érvényesítőnek kell előlegeznie.

Devianciák a virtuális valóságban, avagy a virtuális közösségek személyiségformáló ereje

Bevezetés

A virtuális valóság kifejezés szemantikailag kevésbé értelmezhető, mindennapjainkban azonban annál sokrétűbb jelentést hordoz. A virtuális szó maga is életszerűséget, valóságot jelent. A jelző és a jelzett szó gyakorlatilag ugyanaz, így a jelző segítségével nem leszünk közelebb a kifejezés meghatározásához. A fogalom a szimulációs technológia szülötte: a Virtuális Valóság (a továbbiakban VR mint Virtual Reality) lehetővé teszi olyan mesterséges környezetek létrehozását, amelyekben az egyén megtapasztalhatja a számítógéppel szimulált mesterséges környezetben a valóságos helyzetek lehetséges alakulását, kipróbálja és begyakorolja az éles helyzetekben tanúsítandó elvárt magatartást és kunsztokat. Elsőként a hadiiparban jelent meg kiképzési technikaként, de ma már használják a szórakoztatóiparban, a környezeti szimuláción alapuló számítógépes játékoknál is.¹ A VR ellenpárjaként használatos a dolgozatban a valós világ (a továbbiakban RL mint Real Life) kifejezés, utalva arra, hogy a virtuális közösségek eredete a valós társadalom, a virtuális térben azonban némileg eltérően érvényesülnek a valós világ szabályai, más

A társadalomtudományok a virtuális valóságot leginkább mint közösségformáló erőt tartják számon.

a virtuális közösség filozófiája, lényege és természete.

Problémafelvetés

A VR kifejezés irodalmi eredetű és mint ilyen, metaforikus jelentések kapcsolhatók hozzá.² A társadalomtudományok a VR-t leginkább mint

közösségformáló erőt tartják számon. Az internet 1990-es évek közepén kezdődő elterjedése óta földrajzilag egymástól távol lévő emberek népszerű érintkezési

csatornája lett az IRC (*Internet Relay Chat*), a MUD (*Multy-User Domains/Dungeons*), a *Bulleting Board* és az immár hagyományosnak tekinthető e-mail. Ezek a csatornák látszólag ugyanolyan közösségek létrehozására alkalmasak, mint az RL létező közösségei. A különbségekben rejlik a VR különlegessége. A webes közösségek tagjai gyors ütemben változnak, a közösségeknek nincsenek írott szabályai, így nincs olyan norma, amihez a közösség visszatérhetne. A normákat – amelyek a tagok személyével, attitűdjével és kívánságaival együtt folyamatosan változnak – nem lehet megtartatni, kikényszeríteni, hiszen a virtuális térben nincs a hagyományos értelemben vett végrehajtó hatalom. A virtuális térben nincs kontrolláló entitás, ráadásul a normák legtöbbször nem is kristályosult formában vannak jelen (ha egyáltalán ismertek). Ez erősíti a tagok

szabadságérzetét egyfelől, viszont gyengíti a közösségben tanult önkontroll-mechanizmusokat másfelől.

A valódi társadalomban már megtanult, rögzült viselkedési modellek fellazulása mindenek előtt a fiatalabbakat veszélyezteti, ti. a felnőttektől (vagy magukat felnőttek kiadó gyerekektől) tanult magatartási mintákat követendő példaként raktározhatják el.

A VR-közösségek ontológiája – posztmodern filozófiák

A modern médiumok, így a rádió, a televízió, majd a *World Wide Web* korában terjedt el az a gondolkodás, amely a kibernetikus totalitárius kontroll-, illetve megfigyelő-rendszerként értékeli. E gondolatok képezik a posztmodern filozófiák alapját, amelyek gyakorlatilag kivétel nélkül pesszimistán értékelik a technikai forradalom eredményét, az információs társadalmat. E filozófiák kereszttüzében a média indirekt befolyásolási technikája áll.

A VR, struktúráját tekintve, akár JEREMY BENTHAM Panoptikumára is hajazhatna. A panoptikum-hasonlat azonban egy tekintetben hibádzik. BENTHAM börtönlakóit cellákba zárva tartották központi megfigyelés alatt. S habár a megfigyelés nem volt állandó, a börtönlakók mégsem tudhatták, mikor

A virtuális térben nincs kontrolláló entitás, ráadásul a normák legtöbbször nem is kristályosult formában vannak jelen (ha egyáltalán ismertek). Ez erősíti a tagok szabadságérzetét egyfelől, viszont gyengíti a közösségben tanult önkontroll-mechanizmusokat másfelől.

figyelik éppen tevékenységüket. A börtönlakók az állandóként ható felügyelet és a szabályszerű viselkedés szigorú ellenőrzése

¹ A szerző jogász, kutató, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos munkatársa, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar jogi informatikai doktori programjának hallgatója.

következtében elvesztették egyéniségüket, hasonlatossá válva a viaszbabukhoz. Ezzel szemben a tömegmédiá eszközei, a televízió, a rádió, a sajtó anélkül befolyásolja a szabadon hagyott állampolgárokat, hogy azok tudatában lennének a rájuk gyakorolt elementáris hatásnak. Ezzel mindannyian megtarthatjuk szabadság-hitünket, miközben a rendszerhez mi magunk csatlakozunk.

ANDERS és követője, a később börtönfilozófiai értekezéseiről ismertté vált FOUCAULT már az 1950-es évektől kezdve az információs társadalom csapdájáról beszél, amely megfosztja tagjait a szabad gondolkodástól.³ ANDERS előrevetíti a digitalizáció térhódítását és a média uralmát.⁴ ANDERS

osztotta FOUCAULT börtönről alkotott nézeteit⁵ és, BENTHAM panoptikum-hasonlatát⁶ kibővítve, alkalmazta azt a tömegmédiára. A tömegmédiá strukturálja a nézőket, manipulálja vágyaikat, ezáltal meghatározza mozgásirányukat. A tömegmédiá elhozza otthonunkba a világot. Olyan, mintha a részei lennének, míg valójában hamis képet látunk a világról: azt a képet, amit a média velünk, „megfigyeltekkkel” láttatni akar. A média szociális cenzor-szerepet gyakorol (*Social Censorship*), a valóságot mintegy megszűrve sugallja, mit kell normálisnak és abnormálisnak tekintenünk („*The belief context*”).⁷

A befolyásolás korai eszközei, mint például a televízió azonban kevésbé voltak alkalmasak a tömegek igényeinek alakítására – így kevésbé voltak veszélyesek. A televízió korában a médiabefolyásolási technikák egyirányúak, a nézőt a maga passzivitásában éri az információ, amelyből legfeljebb a preferált csatornára átkapcsolva léphet ki. Az információs társadalom⁸ megjelenésével azonban a média jelentősen átalakult. A változás nemcsak strukturális, de stratégiai is: az adatok digitalizálásával gyakorlatilag bármilyen formában létező információ eljuttatható a fogyasztókhoz. A számítástechnikai eszközök tömegessé válása és a Világháló megjelenése lehetővé teszi, hogy a jelentősen kibővült kínálatból a nekünk tetsző módon, helyen és időben azt a tartalmat hívjuk le, amelyhez éppen kedvünk van. A BENTHAM-i panoptikum-hasonlat itt sérül: bár továbbra is a média marad a központi „megfigyelő” és irányító hatalom, azonban a közvetlen befolyásolás technikáját lassan felváltja a közvetett irányítás módszere. A közvetett irányítás éppen azért veszélyesebb a korábnál, mert nem teszi nyilvánvalóvá a megfigyelést (illetve az ízlés-befolyásolást). A VR-tagok maguk csat-

Az információs társadalomban a közvetlen befolyásolás technikáját lassan felváltja a közvetett irányítás módszere. A közvetett irányítás éppen azért veszélyesebb a korábnál, mert nem teszi nyilvánvalóvá a megfigyelést (illetve az ízlés-befolyásolást).

lakoznak a világhálóra, önszántukból, anélkül, hogy erre kényszerítenék őket. Mi több, a választás szabadságával élnek, amikor rövid böngészés után kiválasztják a nekik tetsző csatornát, és azon megindul a kommunikáció. A kulcsszó a kommunikáció, amely magában hordozza a kétirányúságot: a meghallgatást és a kölcsönös, pozitív visszacsatolást. A modern médiabefolyásolás potensebb a

korábbi, egyszemélyes média-tevékenységnél: megadja a lehetőséget arra is, hogy a fogyasztó a kommunikáció időpontját, időtartamát, sőt, a kommunikáló feleket is megválassza. A modern börtönigazgató (a média) anélkül uralja (befolyásolja) az elítélteket (a fogyasztókat), hogy meg-

kellene fosztania őket a szabadság (a szabad választás) illúziójától. A modern börtön őrei a reklámok, a digitalizált műsorok, az online kommunikációs csatornák. A modern „panoptikumban” nincs szükség erre a célra létrehozott épületekre, amelyek falain belül az önálló akarattól megfosztott babuk szemmel tarthatók. Az információs Háló az egész világot átszövi, így az ellenőrzés a Föld minden lakójára kiterjed.

Ha mindez nem lenne elég a teljes sikerhez, a kibertér sajátos módon megkönnyíti a befolyásolást, mégpedig online személyiség-másolatok, „alteregók” létrehozása révén. A VR-ban mindenki olyan személyiséget vehet fel, amelyet magának elképzelt, amilyen lenni szeretne. Valóságos önmagához képest eltorzult, nemcsak személyiségében, hanem életkorában, nemében, tulajdonságaiban, érdeklődési körében és véleményében is eltérő online személyiséget hozhat létre. A VR-alteregók – a média által belénk sulykolt ideálképek megfelelően – szépek, okosak, igazságosak, szerények, nagylelkűek, vagy esetleg éppen csúfak, gonoszak, bosszúsomjasak és pökhendiek. Esély van arra, hogy ne egyezzenek saját fizikális testünk és szellemünk adottságaival, hiszen a kibertér magában hordozza a szabály- és megfigyelés-nélküliség illúzióját, ahol az alteregó deviáns viselkedésével nem kockáztat, nem kell büntetéstől (társadalmi kirekesztéstől) tartania.

A Világháló a modern befolyásolás indirekt módszere, ahol a média nem szemtől-szembe „támad”, mégis mindenhol, az online

reklámokban, a felugró ablakokban (*pop-up windows*), a hirdetésekben, a számítógépes szerepjátékokban jelen van. A keresleti oldal aktív visszacsatolásai révén a kínálat még gyorsabb ütemben növekszik, méretei össze sem hasonlíthatók a televízió és a magányos néző egyoldalú viszonyának idejében tapasztaltakkal. BARTH a világot a XX. század végétől kezdődően „posztmodern panoptikumnak”, avagy „inverz panoptikumnak” nevezi, ahol a lakók nincsenek tudatában az irányításnak, szabadságuk eltorzulásának, sőt a szabad választás hitében maguk csatlakoznak a posztmodern „felügyeleti rendszerhez”, hogy azt tovább építsék. A hálózati társadalom a panoptikumhoz képest fordított működésű: míg BENTHAM Panoptikumában a fogvatartottak nem élhetnek a valódi társadalomban: kirekesztettek, addig a hálózati társadalom („*network society*”) a valódi, szabad embereket teszi egy második, valójában nem létező, illuzórikus közösség polgáraivá.⁹

A posztmodern világban, ahol a társadalom megfigyelőkre és megfigyeltre oszlik, maga a megfigyelés a fegyelmezés eszköze, ami egyenlő a büntetéssel – de legalábbis annak előrevetítésével (eredetileg FOUCAULT gondolata). VIRILIO az információs társadalmat egyfajta totalitárius államkeretben érzékeli, ahol az információ annyira meghatározza a mindennapi életet, hogy még a börtöncellákba is televízió kerül. A posztmodern totális államban a technika a büntetés eszköze: a televízió, az internet, a VR-csatornák mind-mind a legtöbb ember számára elérhetetlen ideálokat közvetítenek. A vágykeltés pszichológiája, hogy amikor túlságosan elérhetetlen távolságban érzékeljük azokat, akkor a vágyak frusztrációvá válnak: az emberek hiányként élik meg a tömegmédiá által közvetített értékeket. Ezzel

lesz a vágykeltés a büntetés maga.¹⁰

LYOTARD csatlakozik az információs társadalom fent említett pesszimizista felfogásához, azonban, a Káosz Komputer Club (*Chaos Computer Club*) aktív tagjaként megoldást is javasol a kiszolgáltatottság, a technikai bázisú globális ellenőrzés ellen. Arra buzdít, hogy a komputeres rendszerek működésének megzavarásával bontsuk meg a szabályszerű működés rendjét.¹¹ Ha mégoly utópisztikus is e gondolat, tény, hogy a tömeges deviáns online akciók (a hacker-tevékenység, azaz a „*computer-freak subculture*” aktiválódása) alkalmas lehet a komputer-kultúra fellazítására. Jóllehet, a hackerek tevékenységének¹² pozitív értékelése csak nézőpont kérdése: jogi szempontból nem

A virtuális valóságban mindenki olyan személyiséget vehet fel, amelyet magának elképzelt, amilyen lenni szeretne. Valóságos önmagához képest eltorzult, nemcsak személyiségében, hanem életkorában, nemében, tulajdonságaiban, érdeklődési körében és véleményében is eltérő online személyiséget hozhat létre.

éppen üdvözlendő, de a komputeres globalizáció elleni küzdelemben nagyon is áldásos. A hackerok tevékenységükkel ugyanakkor a rendszer fejlesztéséért is dolgoznak (ha nem is mindig közvetlenül, e céltól vezéreltetve).

Azzal, hogy sakkban tartják a számítógépes biztonsági rendszereket, hozzájárulnak a gyarapodásukhoz, új ötleteket adva a fejlesztéshez. A hackerok szubkultúrája tehát nemcsak rombolja, de építi is a számítástechnikai rend-

szert. Ugyanakkor a hackerok, rendszerellenes támadásaikkal aktív részesei a világot átszövő technikai hálózatnak, így, a maguk módján ők is hozzájárulnak a komputerezált világ építéséhez. A LYOTARD-i gondolat a számítástechnikai globalizáció visszafordítására ezen a ponton tehát ellentmondásos.

A komputerezált társadalom feletti merengést lezárhatjuk azzal az általános megállapítással, hogy a rendszer továbbélésének kulcsa a részvétel, nem pedig a szabályainak való engedelmeskedés. Vagy talán maga a részvétel lenne a szabály?

A VR-közösségek természete

"It's as though the computer were waiting for the internet all along, the way silent movies had been waiting for sound and colour." – David Cronenberg, 1999

A fenti, megszívlelendő idézet szerint a cyberspace keltette életre a számítógépeket. Az információs társadalomban a számítógép csak eszköz arra, hogy az emberek a számítástechnikai rendszerben egymással érintkezzenek. A cyberspace számítástechnikai eszközzel létrehozott, a valóságban nem létező, a hagyományos értelemben megfoghatatlan kommunikációs csatorna, amelyhez a kommunikáló felek egy eszmei környezetet képzelnek el – mindenki a saját ízlésének megfelelően.

A VR azonban több, mint kommunikációs csatorna, amely közelebb hozza az embereket, lakjanak bár a világ távoli kontinensein. A VR cyber-egyénségeket teremt. A cyber-egyénségek (kezdetben „csak” egyszerű chatelők) azért keresik fel a chat-szobákat, hogy megtalálják a hozzájuk hasonló érdeklődésű, a világ dolgairól hasonlóan vélekedő társait, akikkel kicserélhetik gondolataikat. Az egymáshoz, a közösséghez tartozás érzése annál erősebb, minél gyakrabban látogatják ugyanazok az emberek az immár megszokott internetes csevegő-vonalat.¹³

Annak, hogy az emberek interneten keresik egymás társaságát, nemcsak a pusztá-

időtakarékosság (ti. időtakarékoság a hasonszőrű társak felkutatásában) az oka. Lehetnek olyanok, akik a valódi világban nem könnyen létesítenek kapcsolatokat, visszahúzódo személyiségüknél fogva nin-

csenek barátaik, mégis vágyanak valamiféle emberi kapcsolatra. Ők saját világuk megteremtése és az általuk választott berendezési tárgyakkal (barátokkal) ellátása érdekében keresik fel a webes felületet.¹⁴ A

kreált személyt („persona”) felruházhatjuk nekünk tetsző népszerű tulajdonságokkal, hogy aztán azoknak megfelelően cselekedjünk, mintha egy film szereplői lennénk. Az elképzelés nem új: először az 1970-es években készítették el amerikai informatikus diákok kedvenc szerepjátékaik komputerezált változatát. A szerepjátékok egykori és leendő népszerűségén felbuzdulva készülnek a számítógépes játékok, ahol a játékosok az általuk választott figura „bőrében” másnak, tökéletesebbnek érezhetik magukat. Mindemellett a Web olyan, amilyennek képzeletünkben látjuk: előnye, hogy csak egy csatorna, amely azonban, a cyber-egyénségek képzeletében valós színtér.

A képzeletben létrehozott világok annyiban valóságok, hogy minden kommunikáló fél létezik valahol, amely földrajzi terület azonban nem azonos a kommunikáció helyével. A távolság miatt azonban – és ez a másik, már említett előny – a cyber-egyénségek nem is ellenőrizhetők: az illúzió a tökéletességükről – egymás számára is – megmarad.¹⁵

A közösséghez tartozás érzését erősíti a sajátos webes kommunikációs- és viselkedéskultúra. A VR olyan jól fejlett metakulturális, illetve szubkulturális tér, ahol a rövidítések, a helyesírás szabályok, a betűnagyság, a zsargonok, és az összetett írásjelek mind-mind a kommunikáció eszközei. (Az emotikonok, amelyek napjainkra

a mobilkommunikációban is elterjedtek, például a virtuális beszélgetések arcjáték-helyettesítő, hangulat-érzékeltető eszközei.) Egyes csatornák ezek mellett az „általános” kommunikációs jelek mellett kialakították saját, ennél is differenciáltabb nyelvüket, hogy csak az összeszokott partnerek találják meg egymással a „hangot”.

A VR textúra nélküli, nem kézzelfogható, de kétségtelenül létező világ, így leginkább metaforákkal írható le a működése. A metaforikus gondolkodás alkalmas arra, hogy a valóság és nem-valóság közötti összevethetőségeket

és különbségeket érzékeltesse. A metaforikus ábrázolás alapja a tömegmédiával felénk sugárzott kép, amely egyfajta szellemtörténeti-filozófiai jelentéskörrel ruhazza fel a virtuális teret.¹⁶

A legnépszerűbb komputerezált szerepjáték, a *Dungeons and Dragons* mintájára keletkeztek az internetes közösségek, a MUD-ok. A MUD virtuális szobák összessége. Minden szoba másként berendezett, más-más fantáziánévvel és -alakokkal. A karaktereket a belépő személyek öltik magukra, tetszés szerint. A MUD az „ablakok” metaforájával írható le leginkább, ahol minden egyes szoba más-más „ablak” a külvilágra. A szereplők minden egyes szobában más „ablakon” keresztül nézik a világot. Egy személy több ablakban is jelen lehet, nemcsak ugyanazon, hanem különböző személyként is. A szereplők elbeszélése szerint a MUD olyan, mint egy forgatókönyv, egy utcai színház, egy improvizációs színpad, vagy a *commedia dell'arte*. De ezen kívül még több is: olyan színtér, ami alkalmat ad az önkifejezésre és a személyiségformálásra.¹⁷

Számos olyan történet ismeretes a virtuális „ablakok” világából, amelyben a szereplő kipróbálja magát olyan élethelyzetekben, amelyeket eddig nem próbált, és e virtuális helyzetgyakorlatból tanulni képes. Ilyen például annak a hölgynek az esete, aki mindig határozottabb szeretett volna lenni, azonban úgy nevelték, hogy ezt a tulajdonságot a férfiak kizárólagos előjogának tekintse. Hogy határozottabb és szókimondóbb lehessen, férfit alakított az egyik VR-közösségben, hiszen a határozottságot csak férfi személyéhez tudta kapcsolni. A VR-ben olyan sikeresen alakította a határozott maskulin karaktert, hogy senki nem kérdőjelezte meg, valóban az erősebbik nemhez tartozik. Ezek után már csak át kellett tennie a szituációs szerepgyakorlatok terét a RL terepére.¹⁸

A VR-ben nem ritka a nemek cseréje („gender-swapping”), aminek számos oka lehet: látens homo- vagy heteroszexualitás, mások reakcióinak tesztelése, vagy egyszerűen csak a „self” kiterjesztésének élménye. Ezen túl számos más olyan tevékenységnek is teret adhat, amit az emberek, az igazi

énjüket a valós világban felvállalva nem tennének meg. A „self” fejlesztésének legjobb módja pedig, ha álöltözetben („virtual cross-dressing”) lépünk a közösségbe, hogy ily módon megfigyelhessük mások cselekedeteit, reakcióit és magunk is megerősítést kapjunk cselekedeteinkben. A közösségtől

A rendszer továbbélésének kulcsa a részvétel, nem pedig a szabályainak való engedelmeskedés. Vagy talán maga a részvétel lenne a szabály?

A virtuális valóság olyan jól fejlett metakulturális, illetve szubkulturális tér, ahol a rövidítések, a helyesírás szabályok, a betűnagyság, a zsargonok, és az összetett írásjelek mind-mind a kommunikáció eszközei.

kapott visszacsatolások pedig jelentősen befolyásolják későbbi viselkedésünket.

A „self”, az önkép kipróbálására és kiteljesítésére a VR megfelelő eszköz lehet: az egyébként szégyenlős és visszahúzó, esetleg anyagi nehézségekkel küzdő személy itt olyan élmények részese lehet, amelyek anyagi, fizikai, vagy egyéb körülményei által a valós világban elérhetetlenek lennének.

Így például olyasvalaki is átélheti az ismerkedés, az udvarlás és a gazdag vacsorák, valamint a leánykérés és a házasság örömeit, akit introvertáltsága korlátoz abban, hogy a valóságban mindezt megtegye.

A kibertérben gyakran megteszünk olyan dolgokat, amelyekre a RL-ben nem lennének képesek, hiszen gátlásaink visszatartanak, vagy egyszerűen nem illenek a személyiségünkbe. Ilyen például annak a férfinak az esete, aki a VR-ben szexuális kapcsolatot kezdett. A valóságban két évtizede él együtt feleségével, monogám típus, azonban az anonimitás védelme alatt megengedhetőnek tartotta ezt a kis „félrelépést”. Felesége, akinek elmondta a kalandot, elfogadta a helyzetet, mondván: inkább lépjen félre gondolatban, mint a valóságban. Egy másik asszony, akinek a férje hasonló kalandba bonyolódott, ellenezte a kapcsolatot, ez nála féltékenységet szült. Az asszony végül hozzájárult a kapcsolathoz, amikor belátta, ellenőrizhetőség és a lebukás veszélyének hiányában férje a külső körülményektől függetlenül is folytatná a virtuális affért. A kaland „szentesítése” elsősorban azon a ponton elgondolkodtató, hogy a valóságban a házasságtörés erkölcsileg nem elfogadott. Azonban szexuális kalandba bonyolódni egy szintén „virtuális” egyénnel, több érdekes és időszerű kérdést is felvet. Esélyes, hogy virtuális partnerünk nem a valóságos nemét vagy életkorát játssza. Ha a valóságban fiatalok partnerünk nagykorúnak adja ki magát, a tévedés esete áll fenn, és a büntethetőség nem jön szóba. Ha azonban egy magát fiatalokornak kiadó egyénnel kezdünk virtuális kapcsolatot, ez mennyiben elfogadható? A VR etikai normái vajon megengedhetőnek tartják-e a megrontást (de legalábbis a kiskorú veszélyeztetését)?²¹ Veszélyezteteti-e a kiskorú testi és erkölcsi fejlődését az ilyen virtuális „abúzus”, s ha igen, mennyiben?

Ha egy magát fiatalokornak kiadó egyénnel kezdünk virtuális kapcsolatot, ez mennyiben elfogadható? A VR etikai normái vajon megengedhetőnek tartják-e a megrontást (de legalábbis a kiskorú veszélyeztetését)? Veszélyezteteti-e a kiskorú testi és erkölcsi fejlődését az ilyen virtuális „abúzus”, s ha igen, mennyiben?

Az anonimitás sokak számára védelmet, illetve „feloldozást” jelent a hagyományos erkölcsök alól. A megváltozott erkölcsök azonban, a legtöbb esetben továbbra is csak a

virtuális kommunikáció során érvényesülnek, és nem terjednek ki a valóságos élethelyzetekre. De mi történik azokban az esetekben, amikor az anonimitás nem csupán önmagunk kiteljesítéséhez, de egyben kontrollálatlan magatartáshoz is vezet?

A VR egyik jellemzője a kommunikációs térfoghatatlansága. Mivel – a chat-szobában rendet tartó ún. op-on kívül²⁰ – nincs „megfigyelő”, azaz nem működik széles társadalmi kontroll, illetve nincsenek írott, azaz szigorú, kikényszeríthető szabályok, így a résztvevők bármilyen szankció ellen védve érzik magukat, tetteikért nem vállalnak felelősséget.

Azt hiszem, mindannyian egyetérthetünk abban, hogy egy VR-közösség tagjának lenni nem azonosítható azal, mint amikor az ember

egy totalitárius államrend tagja. A média által gyakorolt irányító (vagy ellenőrző) hatalom, bármennyire is valóságos, mégsem jár az irányítotttság érzetével vagy a megfigyeltség kellemetlen tudatával. De vajon a VR-közösség részeként nem torzul-e ténylegesen egyéniségünk, anélkül, hogy ezt észlelnénk? Hogyan hatnak ránk a VR-ben érvényes (íratlan) normák? Mennyiben pótcselekvés és mennyiben elsődleges cél egy VR-közösség részének lenni? Mennyiben válnak iránymutatóvá a VR-ben begyakorolt viselkedési minták a valóságban?

Kiberetika – Megváltozott viselkedés a VR-ben

FEHÉR KATALIN úttörő kutatása azt vizsgálta, milyen metaforákkal szemléltethető leginkább a virtuális tér, milyen jelentéstartalommal van jelen az emberek képzeletében. A metaforák egyik része (Nagy Testvér, panoptikum, mátrix, szimuláció, káosz) a posztmodern filozófiákhoz hasonlóan arra utal, mennyire kiszolgáltatott az ember a feltett technikai környezetben. A sajátos környezetben, sajátos normák közötti megváltozott viselkedésre utalhat az agy mosás, a gyermeki gondolkodás, az isten, a *deus ex machina*, a kamasz, a maszk, a reinkarnáció, a színház/színpad, a technofarsang, a vadnyugat, a varázsgömb, vagy a vírus hasonlata. Egyfajta módosult tudatállapot jelzésére szolgál a meditáció, a mátrix, a szimuláció hasonlata. A rák, a drog és a vírus

Mivel nincs „megfigyelő”, azaz nem működik széles társadalmi kontroll, illetve nincsenek írott, azaz szigorú, kikényszeríthető szabályok, így a résztvevők bármilyen szankció ellen védve érzik magukat, tetteikért nem vállalnak felelősséget.

a VR elburjánzó, magával ragadó, addiktív elemekkel teli környezetére utal. Érzékelhetően tudatosult az emberekben a VR, mint az önkiteljesítés, a „self” határainak tágtítására alkalmas környezet: Petri-csésze, tükör; valamint a VR mint a megfigyelésre, különböző magatartások kipróbálására, begyakorlására alkalmas környezet: művészet, másolat, modellezés, színház/színpad. Összességében, az adatközlők szerint a VR egyenlő a mesterséges vagy alternatív valósággal, illetőleg a szimulációval, de az illúzió és a fantázia címkéje is szorosan kapcsolódik hozzá.

A többség a virtuális lényegének a látszólagosságot tartja.²¹ A VR értékelése egyfelől kívülről történik, és egyfajta társadalomkritikaként van jelen. Másfelől pedig az egyénre gyakorolt jelentős hatása mutatkozik meg a metaforákban. A virtuális világot leggyakrabban olyan felületként érzékelik, ahol nem érvényesek az általános normák, a személyes fékek és gátlások, ennek következtében, aki ide „betéved”, az gyakorlatilag mindent megtehet, tevékenységének csak fantáziája szab határt. Erre utalnak a VR elnevező címkéi – a világ másolata, az álom, a hallucináció, a másik négy dimenzió, a mesterséges, alternatív valóság, a regény és a sci-fi hasonlatok. Ugyanakkor, a résztvevők magatartására engednek következtetni azon jelzők, amelyekkel a megkérdoztetek a kibertér leírta – dinamikus, félelmetes, ironikus, korlátlan, magányos, perverz.

Kérdés, hogy egy olyan világban, amelyet az emberek csak a valóság másolatának tekintenek, ahol a viselkedésnek a szabályok helyett a fantázia szab határt, ahol egy kamasz minden vágya kiteljesedhet, ahol gyermekként, felelősségtudat és a megtorlástól való félelem nélkül eljátszhatunk a körülöttünk lévő tárgyakkal és társainkkal, ahol a környezetünk mindenható teremtoiként bármit megtehetünk, szóval egy ilyen világban hogyan érvényesülhetnek a hagyományos erkölcsi-etikai normák. De egyáltalán, kellene-e ugyanazoknak a normáknak érvényesülniük?

A VR-lét pszichológiai kérdéseket is felvet. Az egyén a virtuális térben olyan technikákat

is kipróbálhat, amelyek a valós világ etikai elvárásaival nem találkoznak, például durván elháríthatja az őt érő támadásokat, esetleg egyúttal „likvidálhatja” támadóját. Imitálhat olyan reakciókat, amelyeket csak elképzelt, de a valóságban nem cselekedne ilyen módon, például megerősölhet másokat, vagy embert ölhet – persze, mindezt virtuálisan, azaz bármiféle maradandó következmény

nélkül. Kérdés, hogy a labilis egyéniségek vagy a gyerekek esetében, akiknél még nem alakultak ki a morális fékek, milyen következményekkel járhat, ha a gátlástalan, másokat sértő viselkedést a VR-ben begyakorolják.²²

A deviáns viselkedésnek a virtuális térben csupán annyi következménye lehet, hogy a másoknak nem tetszően viselkedőt kizárják

a csoportból. A valós világban azonban sokkal súlyosabb, visszavonhatatlan következményei lehetnek a normaszegésnek. Ezzel analóg gondolkodás vezethette odáig a jogalkotót, hogy a tiltott pornográf felvételek megszerzését és birtokban tartását is büntetni rendelje.²³ A jogalkotó bizonyára azt feltételezte, hogy a megszerzés és a birtoklás mintegy akceleratorként tovább viszi a devianciát a súlyosabb cselekmény, a felvételek készítése irányába. A felvétel-készítés valóban veszélyezteti a kiskorú fejlődését, hiszen ekkor személyesen van jelen: közvetlen áldozata (sértettje) a bűncselekménynek. Az így elkészült felvételek tartása, esetleg nézegetése azonban csak közvetve érinti a fotó alanyát, amellyel az ábrázolt személy nem sérül, legfeljebb a gyermek személyiségi, illetve emberi jogai.²⁴ A klinikai szakpszichológia szerint²⁵ a pedofil-jellegű cselekmények esetében nincs bizonyíték arra, hogy a képek nézegetése személyes kapcsolatfelvételt vonna maga után. Nincs bizonyíték tehát arra sem, hogy a VR-ben „begyakorolt” viselkedés valaha realizálódni fog. Másfelől viszont, arra sincs garancia, hogy a képek tartása és nézegetése visszatartó erő lenne a cselekmény tényleges megvalósításától. Ki mondja meg, mikortól és mely személy esetében lesz káros hatása a virtuális társasjátéknak?

Mindazonáltal a valóságban problémákkal küszködő ember számára csak azon a ponton hasznos közvetlenül a VR, hogy ott kibeszélheti a problémáit, és esetleg megértő fülekre talál. A valóságban létező problémái azonban ennek hatására nem tűnnek el, ugyanolyan visszahúzódó, pénztelen, mozgásában vagy érzelmei kifejezésében korlátozott marad. Korlátozottságukkal maguk a szereplők is tisztában vannak, sőt, látva virtuális karakterük sikereit, tovább romolhat önértékelésük. A „*personát*” a játékosok nem azonosítják valós énjükkel, így az alteregó által elért siker nem lesz a valós én sikere is egyben. Az egyén minduntalan összehasonlítja magát az általa alakított szereplővel, ezáltal tovább romlik önmagáról kialakított képe. Az általa megformált szereplőhöz azonban minduntalan visszatér, amíg addiktívá nem válik.

Kérdés, hogy a labilis egyéniségek vagy a gyerekek esetében, akiknél még nem alakultak ki a morális fékek, milyen következményekkel járhat, ha a gátlástalan, másokat sértő viselkedést a virtuális valóságban begyakorolják.

Sokakat a VR- és az RL-karakter közötti nagyfokú személyiségbeli különbözőségek akadályoznak meg abban, hogy a VR-karaktertől tanuljanak, azaz a virtuálisan kipróbált és működő viselkedési módszereket, kommunikációs technikákat a valóságban is alkalmazzák. Hogyha azonban a „*self*” és a „*screen persona*” között túl nagy a szakadék, akkor

az egyén nem hiszi el, hogy mindarra képes önmaga, mint amire képes virtuális „alteregója”. A VR ebben a vonatkozásban úgy is felfogható, mint sikertelen pszichoterápia, amely nem segít abban, hogy az egyén a VR-ben tapasztalt kellemes élményeket integrálja személyiségébe.

A VR-közösség – a morális attitűdváltás akceleratora

A VR alteregó-kialakító és a valódi személyt leplező funkcióját elsőként talán a hackerközösségek ismerték fel.²⁶ Nagy előny valakinek lenni, akinek hatalma van, és presztízzsel rendelkezik. Ez a gyakran használt internetes becenevekben (*nick-name*) is megmutatkozik: a virtuálisban felvett nevek gyakran a sci-fi irodalomból vagy fantasy filmekből származnak (például *neo*, *analyzer*, *agent steel*).²⁷ A *nick*-nevek arra jók, hogy a hackerek saját személyüket védjék a leleplezéstől. Egymás *nick*-nevét csak a hackerközösség tagjai ismerik, anélkül, hogy a komputer mögött ülő személy tényleges nevét és személyazonosságát ismernék. A virtuális közösségben létező én teljesen elszakad valós párjától, azonban, a MUD-alteregókkal szemben, nem tekinthető másik személyiségnek. Ebben a közösségben a személy megőrzi valóságos karakterét, és az álnév csak védelmi célokat szolgál.

A *hacking*-technikák gyakorlása és fejlesztése gyakorlatilag presztízzskérdés a tagok között, akik azonnal reagálnak egymás tetteire.

A *hacking*-tevékenységet, azaz a számítástechnikai rendszerekben való illegális (de legalábbis a legalitás határán mozgó) behatolást a hackertársadalom egzisztenciális feltételének tekinti. A tevékenység jogi megítélése kedvezőtlen, azonban összetársadalmi szempontból inkább elfogadott, semmint deviáns.

ROGERS random-módszerrel kiválasztott mintájában,²⁸ a megkérdezettek (123 személy)

mintegy 60%-a válaszolta, hogy végzett már illegális komputeres tevékenységet. Ez már önmagában mutatja a jelenség elterjedtségét. A *hacking* társadalmilag elfogadott mivolta visszavezethető arra a speciális morális attitűdre, ami körülveszi a számítástechnikai kihágásokat.²⁹ Ahogyan már sokan a komputerbűnözés irodalmából rámutattak: a technológiát körülvevő etikai határokat az emberek hajlamosak sajátosan engedékenyen értelmezni. A technika etikai szabályai a fizikai világ morális határmezsgyéjén mozognak. Sokan úgy érzik, hogy a technikai világra, ahol megfoghatatlan, tehát „nem létező” anyagok vannak (komputer file-ok, szerzői jogvédett szoftverek, webes tartalom stb.), a fizikai világ jól körülhatárolható tulajdonviszonyai (pl. ingatlanulajdon) nem érvényesülnek. Ennek megfelelően tehát, szigorú értelemben vett „*cyber-tulajdon*” és „*cyber-magánszféra*” sem létezik. ROGERS a komputer-, illetve internet-felhasználó eme morális attitűdjét „*rugalmas erkölcsnek*” („*flexible morality*”) nevezi, amellyel felvértezve az emberek olyan dolgokat is megtesznek, amit a valós világban semmilyen körülmények között nem tennének. Például nem törnének be valaki házába, azonban megengedhetőnek tartják egy weboldal feltörését; nem lopnának kollegájuk táskájából, azonban jelszavához és felhasználói nevéhez hozzájutva kimásolnák, felhasználnák, megváltoztatnák az általa létrehozott, számítógépén tárolt adatokat.³⁰

ROGERS vizsgálata szerint a 16 éves és az ennél fiatalabb személyek követik el a legtöbb komputeres kihágást (számítógéppel kapcsolatos, büntetendő és deviáns magatartást).³¹

Ennek lehetséges oka, hogy a deviancia kellékei, a személyi számítógép és tartozékai, az automatizált szoftverek és az internet mind az utóbbi egy-másfél évtizedben terjedtek el. Nagyon fiatal tehát az a generáció, amelyik „készen kapta” ezeket az eszközöket. Nekik természetes a számítástechnika léte a mindennapokban, így a számítástechnika eszközeit is magától értetődően használják, és konzekvensen, a számítástechnikával kapcsolatos morális visszatartó erő is kisebb.³²

A viselkedési minták megfigyelésére és elsajátítására remek környezetet biztosít a Háló. A VR-közösség a valahová tartozás élményét nyújtja, ahol a közösség tagja akkor integrálódik környezetébe, hogyha elsajátítja azokat a viselkedési mintákat, amelyeket a többiek tanúsítanak. SUTHERLAND differenciális asszociáció-elmélete szerint mindaz, amit életünk során tapasztalunk, hatással van ránk.

A hacking társadalmilag elfogadott mivolta visszavezethető arra a speciális morális attitűdre, ami körülveszi a számítástechnikai kihágásokat: a technológiát körülvevő etikai határokat az emberek hajlamosak sajátosan engedékenyen értelmezni.

Ugyanaz a tanulási folyamat játszódik le mind a deviáns, mind a konform magatartást tanúsító egyénben. A bűnözői vagy a normakövető attitűd kialakulásában csak az számít, hogy melyik minta gyakorol az egyénre nagyobb hatást.³³ AKERS szerint, aki később továbbfejlesztette a teóriát a közösségi tanulás elmélete („social learning theory”) néven, az egyéni attitűd kialakításában legalább akkora szerepe van a környezeti megerősítéseknek („differential reinforcement”), mint magának a látott mintának. A viselkedésminták mellett szükséges egyfajta

tetszésnyilvánítás, amely az egyént magatartása megismétlésére ösztönzi.³⁴ Különböző megerősítések követik a tettet externális és internális oldalról. Externális oldalon lehet megfogható megerősítés, mint pl. pénzszerzés, de lehet szociális jellegű, mint pl. a kisközösségben, a bandában magasabb státusz elérése. Az a tény, hogy a számítástechnikai bűncselekményeket általában nem fedezik fel – így nem részesülnek büntetésben az elkövetők – már elegendő pozitív visszacsatolás lehet a cselekmény megismétléséhez.

A hacker-közösség sajátossága, hogy nemcsak összetartó, de egymást mentálisan is erősítő. A mentális támogatás megmutatkozik egyfelől a szakmai eszmecserében, egymás munkájának értékelésében és elemzésében, másfelől a hacker-tevékenységre való bátorításban. A „mentoring environment” kifejezés arra utal, hogy a közösségek célja nemcsak a tudás bővítése, hanem a tapasztalatok kicserélése és közös cselekmények véghezvitele.³⁵ Ezzel a folyamatos kölcsönös visszacsatolással nemcsak képzik egymást a közösség tagjai, de erősítik is egymás elhatározását és elmélyítik az elkövetési szándékot. (Az online és off-line hacker-konferenciák kimondatlan célja is ez.)

Kriminálpszichológiai kutatások szerint az ember a gyermekkor közepére sajátítja el azokat a viselkedési stratégiákat, amelyeket élete röppályája során később is alkalmazni fog („life-course perspective”).³⁶ Ezen viselkedési stratégiák elsajátításában az internális és az externális (közösségi) hatásoknak, a gátlásoknak, illetve megerősítéseknek is nagy szerepe van. De a környezeti hatások mindezek előtt talán az agresszív és antiszociális viselkedés elsajátításában kapnak szerepet.³⁷ Nem mindegy tehát, milyen környezetben nő föl a gyermek, milyen magatartási szabályokat erősít meg környezete.

Új magatartásformák kipróbálására, a problémamegoldó készség fejlesztésére, így a

Az a tény, hogy a számítástechnikai bűncselekményeket általában nem fedezik fel – így nem részesülnek büntetésben az elkövetők – már elegendő pozitív visszacsatolás lehet a cselekmény megismétléséhez.

deviáns viselkedési minták elsajátítására az ember gyermekkorban a legfogékonyabb. Ezt alátámasztani látszik ROGERS kutatása a hacker-tevékenységről, amely szerint a résztvevők a legtöbb webbel kapcsolatos deviáns tevékenységet 16 évesen, vagy már korábban kipróbálták.³⁸ A kutatás szerint a számítástechnikai devianciák területén kifejtett aktivitás éppen 16 éves korig jellemző, aztán egy rövid visszaesési periódust követően, 21 éves korban, a jelszó-manipulációval és az engedély nélküli szoftvermásolással

(software piracy) újra aktivizálódik a számítástechnikai eszközökkel élő társadalom.³⁹ Ha ebben a fogékony életkorban a gyerekek megerősítést kapnak (akár online tanúsított) magatartásukat illetően, akkor az egyszeri próbát,

kísérletet minden bizonnyal, hamarosan több hasonló megmozdulás követi.⁴⁰

Az imitáció (imitation)⁴¹ olyan viselkedés, amely modellezi a kriminális magatartást. A közösségi tanulás elmélete szerint legtöbbször mások megfigyelése előzi meg, majd a delikvens önmaga is kipróbálja ugyanazt. Az imitációban, a követendő magatartások betanításában nagy szerep jut a médiának. A média által közvetített kép újra lejátszható, így a megfigyelés és a magatartás elsajátítása egyszerűbb.⁴² A tanulás könnyebben megy, mert a sértetti reakciók láthatatlanok vagy semlegesek, az érzelmek tehát kizártak. Könnyebben tanulható tehát az erőszakkal szembeni tolerancia: az agresszió semlegesítése. Igaz, a személyes kapcsolatokhoz viszonyítva a média hatását még így is kisebbnek becsülik.⁴³ A posztmodern filozófiák által a médiának tulajdonított erőteljes befolyásoló-kontrólláló-irányító hatás ezen a ponton tehát beigazolódik.

ROGERS megfigyelései szerint azok, akiknek szülei vagy tanárai rendszeresen végeztek webes/komputeres tevékenységet, mi több, meg is figyelték a fiatalok ezen, életükben jelentős szerepet vállaló, tekintéllyel rendelkező személyek tevékenységét, azok később maguk is nagy valószínűséggel végeztek effajta tevékenységet.⁴⁴ A gyermekkel együtt történő film-/zeneletöltés, illetve közös deviáns viselkedés egyenrangú az imitációval és gyakorlatilag interiorizálja a Weben tanúsítandó magatartást. A megerősítés (differential reinforcement) a társas interakciós kapcsol-

latban egymáshoz közelálló viszonyban működik a leghatékonyabban.⁴⁵

Amellett, hogy az emberre külső tényezők (közvetlen vagy közvetett megerősítő hatások) is hatnak elhatározásai meghozatalában, az addigi életpályája során elsajátított morális fékek is szerepet játszanak viselkedésében.⁴⁶ VILA szerint, minél kisebb erőfeszítésre van szüksége az egyének valamely cselekedet erkölcsi értékeléséhez és racionális elfogadásához, annál valószínűbb, hogy a bűncselekményt megvalósítja. A társadalom által morálisan elfogadhatatlannak ítélt magatartás neutralizálása már jóval több energiát kíván az egyéntől, így az ilyen magatartásra valószínűleg sokkal nehezebben szánja rá magát. Aki tehát (bevallása szerint) részt vett már valaha illegális számítástechnikai/internetes tevékenységben, annál jobban működik az erkölcsi fékek semlegesítése. Egyfelől azért, mert a cselekmény társadalmi megítélése is meglehetősen semleges. Másfelől az elkövető saját közössége sem kapcsol a cselekményhez kiemelkedő morális jelentést.

ROGERS kimutatta, hogy a vizsgált személyeknek az a csoportja, akik illegális Webes/komputeres tevékenységet végeztek, több megerősítést kaptak környezetüktől, mint azok, akik bár végeztek számítástechnikai tevékenységet, azonban ez a legalitás határain belül maradt. Megállapítása rámutat arra is, hogy a belső, morális fékek (moral engagement, internal retentiveness) visszatartó ereje jobban érvényesül akkor, ha az egyén környezetétől nem kap ellenkező megerősítést (external reinforcement).⁴⁷ Eszerint, pusztán az a tény, hogy nem bátorítanának el a környezeti reakciók, közelebb vihet a cselekmény megvalósításához (és megismétléséhez).

A morális fékek rendszerét a kriminológia általában a devianciával, az agresszióval és a terrorizmussal kapcsolatban vizsgálja.⁴⁸

A társadalom szélesebb rétegét fenyegető és/vagy a súlyosabb következményekkel járó bűncselekmények, mint például a személy elleni erőszakos bűncselekmények vagy a terrorcselekmények elkövetéséhez a morális fékek nagyobb arányú feloldására van szükség („moral disengagement”, azaz „erkölcsi feloldozás”). A számítástechnika felhasználóinak többsége fiatalok, ők birtokolják a tudást, amely az új, „titokzatos matéria” megismeréséhez szükséges. A komputeres bűncselekményekről szárnyra kapott híradások is általában fiatalokéak tetteiről számolnak be, ezzel is kiemelve a tett

Aki részt vett már valaha illegális számítástechnikai/internetes tevékenységben, annál jobban működik az erkölcsi fékek semlegesítése, egyfelől azért, mert a cselekmény társadalmi megítélése is meglehetősen semleges, másfelől az elkövető saját közössége sem kapcsol a cselekményhez kiemelkedő morális jelentést.

hírtékét. Ugyanakkor, a számítástechnikai rendszereket érő támadások túlnyomó része nem jut a tömegek tudomására. Az a kevés eset, amely médiahírré lesz, nagyobb eszmei kárt okoz, mintsem számokban kifejezhető anyagi veszteséget. Emellett, a legtöbb támadás nem az egyéni felhasználókat, hanem a nagyvállalatokat, a bankokat éri, így az emberek védve érzik magukat a komputeres támadásokkal szemben.⁴⁹ Mindennek hatására, a számítástechnikai bűneseteket az emberek jobbra „diáksínyként” értékelik, amelyek, amellet, hogy alig okoznak materiális kárt, még valami távoli, elérhetetlen és ismeretlen

A számítástechnikai környezetben egyszerűen hiányoznak a morális fékek: ha a gyermek a szülővel együtt ül a PC előtt és közösen valósítják meg a bűncselekményt, akkor nem beszélhetünk viselkedésbe beépített, interiorizált fékekről.

helyen is történnek.⁵⁰ Nem csoda tehát, hogy a számítástechnikai jellegű bűncselekmények erkölcsileg inkább illeszkednek a mai társadalom értékrendjébe, így a morális feloldozáshoz nincs szükség túlzott erőfeszítésre. A számítástechnikával kapcsolatos morális fékek rendszerét azonban mégis érdemes vizsgálni, hiszen ez vezethet el a megelőzés eszközeinek kidolgozásához.⁵¹ Az erkölcsi feloldozás egyszerű metódusa lehet a következmények semmibevétele vagy alulértékelése („*self-deceptive enhancing*”).⁵² Például nem értékelik olyan súlyosnak a cselekményt, mert az áldozat közvetlenül

nem látható, nem válik köztudottá a cselekmény következménye, vagy nem okoz számokban kifejezhető kárt. Egy bank biztonsági rendszerének feltörése és az ügyfelek pénzével való illegális rendelkezés ugyanakkor nem valami XXI. századi Robin Hood-i jótétemény, ellenkezőleg: több tízezer ártatlan embernek okozhat veszteséget. Másfelől viszont, ha racionálisak akarunk lenni, látnunk kell, hogy a mai kamaszok között még a meglévő morális fékek feloldásáról sem beszélhetünk. Hiszen a számítástechnikai környezetben egyszerűen hiányoznak a morális fékek. Ha a gyermek a szülővel együtt ül a PC előtt és közösen valósítják meg a bűncselekményt, akkor nem beszélhetünk viselkedésbe beépített, interiorizált fékekről.

Jegyzetek

- 1 http://en.wikipedia.org/wiki/Virtual_Reality (utolsó letöltés: 2006. augusztus 8.) I. még: Balogh Zsolt György: Jogi informatika. Budapest-Pécs 1998
- 2 Vítatott, kitől származik a kifejezés, egyesek szerint Damien Broderick science fiction regénye (The Judas Mandala) tartalmazta először, mások szerint a kifejezés Lanier-tól származik (1989). Nem kizárt, hogy egyidőben többek is kiadtak ilyen tartalommal és megjelöléssel könyvet, egy azonban biztos: mára többletjelentéssel bíró metaforaként beivódott hétköznapjainkba.
- 3 Van Dijk, P. (2000). Anthropology in the Age of Technology. The Philosophical Contribution of Guenther Anders. Rodopi
- 4 Anders, G. (1956). The World as a Phantom and a Matrix. New York
- 5 Foucault, M. (1975) Discipline and Punish. The Birth of the Prison. Paris
- 6 Bentham, J.: Panopticon. In: Miran Bozovic (ed.): The Panopticon Writings, London: Verso, 1995, Pp. 29-95.
- 7 Elhítheti velünk, hogy mindenre van megoldás (szuperhősök, I. pl. Batman), hogy a földrengések és a háborúk elég távol vannak, vagy hogy a távoli földrészek rokonszenves lakóival együtt egy boldog, testvéri bolygó lakói vagyunk (amit pl. az információs társadalomban meghonosodott "Einsfühlung" vagy "Global Village" kifejezések is illusztrálnak). Barth, T.: Cyberspace and the Way to the Inverse Panopticon. http://events.ccc.de/congress/1994/cyberspace_panopticon.html (Utolsó letöltés: 2006. augusztus 4.)
- 8 Olyan társadalmi forma, amelyben az információ termelése, elosztása (kezelése) alapvető gazdasági és kulturális jelentőségű bír, és amelyben ez az egyik legfontosabb emberi tevékenység. A fogalom 1995 körül jelent meg, elsősorban az angolszász és nyugati országokban, mikor is mind az üzleti életben, mind pedig a fogyasztói társadalomban elterjedt a világháló (World Wide Web) használata. Számos befolyásos szervezet (nemzeti kormányok, az Európai Unió, a Világbank, az OECD, az UNESCO és az Európai Iparosok Kerekasztala jelentéseket adtak ki, amelyek egybeesnek abbéli megállapításaikban, hogy a technológiai fejlődések eredményeként az 1960-as évek óta a világban az ipari társadalomból az információs társadalomba való átmenet folyamata játszódik le. <http://hu.wikipedia.org> (Utolsó letöltés: 2006. augusztus 14.) Az információs társadalomban maga az információ a termék, amelynek előállítása, továbbítása, megszerzése, elosztása és a vele való „kereskedelem” minősége és mértéke határozza meg a profittermelési tevékenységet. Az információ a legfőbb érték, a hatalom alapja és mértéke.
- 9 Barth, T.: im.
- 10 Virilio, P. (2000). The Information Bomb. London: Verso; I. még: Virilio, P. (2005). City of panic. Oxford: Berg
- 11 Idézi Barth, T.: im.; I. még: Lyotard, Jean-Francois (2006). The Post-modern Explained for Children. Correspondence, 1982-85. Amazon, London
- 12 A "hacker" szó eredetileg ügyes számítástechnikus jelentett, aki képes olyan programot írni, amely megtalálja a rendszereket, hogy azokat aztán gyorsan ki lehessen javítani. Első megjelenésük óta a hackerek jelentős fejlődésen mentek keresztül. A mai hacker-generáció az előzőekhez képest csökkentett tudással rendelkezik, ők már automatizált szoftvereket használnak a számítástechnikai rendszerekbe való bejutáshoz. Nem minden hacker rossz-szándékú, azonban a kriminogén magatartás a jószándékú hackereknél is sok esetben fellelhető. A hacker-társadalom szociográfiáját I. Adamski, A. (1999): Crimes related to the computer network. Threats and opportunities: A criminological perspective. <http://www.infowar.com/new> (Utolsó letöltés: 1999. június 1.)
- 13 Beniger, J.R.: "Who shall control cyberspace?" In: Communication and Cyberspace, Strate, L., Jacobson, R. & Gibson, S.B. (1996) Hampton Press Inc. P. 51
- 14 Postman, N.: „Cyberspace, Shmyberspace?" In: Communication and Cyberspace, Strate, L., Jacobson, R. & Gibson, S.B. (1996) Hampton Press Inc. P. 381
- 15 Egy kérdőíves kutatás szerint sokan adják ki magukat önmaguktól eltérő személynek. Az egyén tényleges neme, szexuális irányultsága, sőt, tényleges faja sem mérvadó az „álruha” megválasztásánál: nem meglepő, ha egy chat-szobában kutyákat vagy macskákat találunk, ha fiúk lányoknak, ha gyerekek felnőtteknek adják ki magukat. Allen, R.: Cybersocieties – Virtual reality with a shelf-life? <http://www.angelfire.com/de/reverenduk/Thesis2000.html> (Utolsó letöltés: 2006. augusztus 4.)
- 16 Fehér Katalin: A virtuális világ metaforái. In. Médiautató 2006 nyár. P. 107
- 17 Turkle, S.: Who am we? In: Ramsower, R., Baird, R.M. & Rosenbaum S.E. (eds.): Cyberetics. Social and Moral Issues in the Computer Age. Prometheus Books, 2000. Pp. 129-141
- 18 Az esetek Turkle idézett tanulmányából származnak. Turkle: im. Pp. 131-141
- 19 A kiskorú veszélyeztetése (Btk. 195.§) és a megrontás (Btk. 201.§) büntetendő cselekmények. Mivel a tényállásokat a jogalkotó a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények fejezetében (Btk. XIV. fejezet) helyezte el, e bűncselekmények védett jogi tárgya a fiatalkorú (a magyar jog szerint 18. életévét be nem töltött személy) egészséges szellemi és fizikális fejlődése. A kérdés az, hogy az online szerepjáték, amelyben a szereplők csupán elképzelt szituációt modelleznek hogyan befolyásolja (illetve befolyásolhatja) a kiskorú pozitív irányú fejlődését.
- 20 Az „op” a „channel operator” bevett rövidítése, jelentése: az a személy, aki az adott virtuális kommunikációs csatornán a reklámokért, és egyébként a szabályok megtartásáért felelős. A szabályszegőket, akiknek a magatartása általában spam-mel küldéséből, pingelésből, mások zavarásából áll, azonnali hatállyal kizárja, eltávolítja a csatornáról.
- 21 Fehér: im. Pp. 112-122.
- 22 Turkle: im. P. 132.
- 23 A magyar Btk. 2002. március 31-én hatályba lépő módosítása szerint a tiltott pornográf felvétellel visszaélés tényállása körében a felvételek megszerzése és tartása is büntetendő cselekmény. (Megállapította a 2001. évi CXXI. tv 23.§-a.)
- 24 L. még: Parti Katalin: Online Child Pornography in Hungary – Research exploration. In: Missbrauch von Kindern zu pornografischen Zwecken. Internationales Fachseminar 18-22. Oktober 2005 Budapest. Mitteleuropäische Polizeiakademie Pp. 116-126
- 25 Szelezsán Annamária: A gyermekek sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény. In: Ügyészek Lapja 2005/4. Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest Pp. 21-31.
- 26 Rogers, M.K. (2003). A social learning theory and moral disengagement analysis of criminal computer behavior: An exploratory Study. UMI Dissertation Services Pp. 57-58
- 27 Chantler, N. (1996). Profile of a computer hacker. Florida: Infowar
- 28 Rogers, im. Pp. 132-137
- 29 I. még Spafford, E. (1997). Are hacker break-ins ethical? In: Ermann, M., Williams, M. & Shauf, M. (eds.): Computers, ethics and society. New York: Oxford Pp. 77-88; valamint Denning, D. (1998). Information warfare and security. Addison-Wesley

- ³⁰ Rogers (im.), Skinner & Fream (1997) megfigyelték ugyanakkor, hogy a komputeres illegális tevékenység súlya fordított arányban áll az elkövetési gyakorisággal. Mindkét tanulmány szerint a leggyakoribb illegális komputeres tevékenység a szoftverkalózkodás és a jelszómanipuláció (szó szerint: jelszótálgatás, jelszópróbálgatás: password-guessing), míg a bankkártya-adatok megszerzése és az azokkal való visszaélés a legsúlyosabb bűncselekményként értékelt (mint ahogy ténylegesen az is), így ez volt a legritkább cselekmény. (l. még: Denning, 1998; Parker, 1998) Minél kevésbé elfogadott morálisan egy cselekedet, annál nagyobb erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy meggyőzze magát: tette racionális és megéri a vele járó kockázatot (erkölcsi felszabadulás, azaz „moral disengagement”) (a computer-bűnözéssel kapcsolatban vizsgálta Bandura, 1990).
- ³¹ Rogers, im. P. 105
- ³² Rogers, im. Pp. 134-135
- ³³ Sutherland, E. (1947). *Principles of criminology*. (IV. kiadás) Philadelphia: Lippincott
- ³⁴ Akers, R. (1977). *Deviant behavior: A social learning approach*. Belmont: Wadsworth; L. még: Bandura, im.
- ³⁵ Rogers, im. P. 136.; Adamski, im.; Taylor, P. (1998). *Hackers: The hawks and the doves-enemies & friends*. Kiadatlan kézirat. Idézi Rogers, im. P. 136.
- ³⁶ Dishion, F.J., Patterson, G.R., Stoolmiller, M. & Skinner, M.L. (1991). Family, school and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers. *Developmental Psychology* 27:172-180; Mann, L. (1973). Differences between reflective and impulsive children in tempo and quality of decision making. *Child Development* 44:274-279; Mischel, W., Shoda, Y. & Rodriguez, M.L. (1989). Delay of gratification in children. *Science* 244:933-938; Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D. & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist* 44:329-335; Ramsey, E., Patterson, G.R. & Walker, H.M. (1990). Generalization of the antisocial trait from home to school settings. *Journal of Applied Developmental Psychology* 11:209-223
- ³⁷ Eron, L.D. (1987). The development of aggressive behavior from the perspective of a developing behaviorism. *American Psychologist* 42:435-442; Huesmann, L.R., Eron, L.D., Lefkowitz, M.M. & Walder, L.O. (1984). Stability of aggression over time and generations. *Developmental Psychology* 20:1120-1134; White, J.L., Moffitt, T.E., Earls, F., Robins, L.N. & Silva, P.A. (1990). How early can we tell? Predictors of childhood conduct disorder and adolescent delinquency. *Criminology* 28:507-533; Moffitt, T.E. (1993). „Life-course persistent” and „adolescence-limited” antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review* 100:674-701
- ³⁸ Ilyen volt az illegális szoftverletöltés és -másolás, a jelszómanipuláció (password-guessing), az engedély nélküli weboldal-módosítás, a peer-to-peer hálózati tevékenység, a vírusfeltöltés és -církuláció, a bankkártya-adatokkal kapcsolatos illegális tevékenység (adatok kifürkészése, a kártya illegális használata), illetve a telefonszám-manipuláció (távolsági vagy emeldíjas hívások ingyenessé tétele vagy a hívásdíj áttérhelése számítástechnikai eszközzel). Rogers, im. P. 105
- ³⁹ Rogers, im. Pp. 133-134
- ⁴⁰ „The responses of others can reinforce an approved behavior, causing it to grow.” Cohen, L.E. & Vila, B.J. (1995). Self-control and social control: An exposition of the Gottfredson-Hirschi/Sampson-Laub debate. http://spokane.wsu.edu/academic/crim_j/Vila/1996Self-Control&Social%20ControlCohen&Vila.pdf (Utolsó letöltés: 2006. augusztus 10.) P. 12
- ⁴¹ Akers, R. (1998). *Social learning and social structure: A general theory of crime and deviance*. Boston: North Eastern University Press. Idézi Rogers, im. Pp. 25-26
- ⁴² Akers, 1998
- ⁴³ Akers, 1998. Idézi Rogers, im. Pp. 25-26
- ⁴⁴ Rogers, im. P. 30
- ⁴⁵ Rogers, im. P. 110, 126
- ⁴⁶ Vila, B. (1994). A general paradigm for understanding criminal behaviour: Extending evolutionary ecological theory. *Criminology* 32: 322-323
- ⁴⁷ A környezeti megerősítésekről l. Caspi, A. & Bem, D.J. (1990). Personality continuity and change across the life course. In: Pervin, L.A. (ed.) *Handbook of personality: Theory and research*. New York: Guilford Press; Douglas, M. (1978). *Cultural Bias*. London: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland; Thomson, M., Ellis, R. & Wildavsky, A. (1990). *Cultural theory*. Boulder: Westview
- ⁴⁸ Bandura: im.
- ⁴⁹ Moitra, S.D. (2003). *Analysis and Modelling Cybercrime: Prospects and Potential*. Max-Planck-Institut for Foreign and International Criminal Law. Freiburg in Breisgau P. 15
- ⁵⁰ Moitra: im. Pp. 16-17
- ⁵¹ A morális fékek vizsgálata ironikusan, éppen a gyermekeknel, a megelőzésre legalkalmasabb életkorban nem lehetséges. Ebben az életkorban nem lenne elvárható, hogy a társadalom által nagy mértékben ignorált számítástechnikai devianciákat éppen a gyerekek ítéljék meg másképp (azaz elítéljék).
- ⁵² Az önmegtévesztő megerősítésről l. pl. Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71:364-347; Rogers: im. Pp. 138-139

BUDAI BALÁZS BENJÁMIN

Kispest.hu – egy ügyintéző felület koncepciója

A tervezést megelőző szempontok

Napjainkban egyre több szempontnak kell megfelelnie egy települési weboldalnak. A legelső lépés, hogy az oldalt tematikus blokkokra bontjuk, ahol az ügyintézési felületet önálló tematikus egységként kezeljük. Jelen tanulmányunkban csak és kizárólag ezzel foglalkozunk.

Az általános szempontokon túl (könnyű bővíthetőség, skálázhatóság, adatbázison nyugvó alapok) a gyorsaság, többnyelvűség, átláthatóság hármass követelményét is biztosítani kell, hiszen a szolgáltató jelleg ezt diktálja.

A kiindulópont tehát a szolgáltató jelleg, ami esetünkben ez azt jelenti, hogy az állampolgárnak nem kell ismernie a közigazgatást. Nem szabad feltételeznünk, hogy közigazgatási műveltséggel (végzettséggel, vagy akár tapasztalattal) rendelkezik. Sőt, a legrosszabból kell kiindulnunk ahhoz, hogy ideális portált alkossunk. A legkevesebb ismerettel rendelkező ügyfél ideáltípusát a következőkben lehet összefoglalni:

- Nem lépett még kapcsolatba a közigazgatással sem helyi, sem központi szinten.
- Élete első látogatását teszi az interneten, más portálokat még nem látogatott, nincs felhasználói rutinja.
- Nincs semmiféle elképzelése a közigazgatásról, az ügymenetekről, eljárás formákról.
- Funkcionális analfabéta, nem biztos, hogy azt látja, ami oda van írva, többszörös didaktikus visszacsatolásra van szüksége.

A szerző a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar Közigazgatás-szervezési és Urbanisztikai Tanszékének oktatója.

– Alapvetően türelmetlen, „három egérkattintáson túl” feladja.

– Keskeny sáv szélességgel rendelkezik, „bétárszázós internetet használ”

Jogi követelmények

A 2003/98/EK irányelvnek való megfelelés jegyében megalkotott 2005. évi XC. törvény az önkormányzati honlapon digitális formában, bárki számára, személyazonosítás nélküli, korlátozásoktól mentes, ingyenes letöltést tűz ki célul.

A törvényi kötelezettségeket négy csoportra oszthatjuk:

- 1.) Rendeletek nyilvánossága.
- 2.) Szervezeti, személyzeti adatok.
- 3.) Tevékenységre vonatkozó adatok.
- 4.) Gazdálkodási adatok.

Az első és a negyedik csoport nem az ügyintézéshez köthető kötelezettség, így számunkra jelen esetben irreleváns. A harmadik csoport pedig a tevékenységek közvetett háttérinformációit tartalmazza, az ügyintézéshez nem közvetlenül kapcsolódnak, így az ügyintézésnél történő feltűntetésük zavaró, indokolatlan lenne egyetlen, alább feltüntetett kivétellel. A második csoport azonban a következő feladatokat nevesíti:

1. A közfeladatot ellátó szerv hivatalos neve, székhelye, postai címe, telefon- és telefaxszáma, elektronikus levélcíme, honlapja, ügyfélszolgálatának elérhetőségei.
2. A közfeladatot ellátó szerv szervezeti felépítése szervezeti egységek megjelölésével, az egyes szervezeti egységek feladatai.
3. A közfeladatot ellátó szerv vezetőinek és az egyes szervezeti egységek vezetőinek

neve, beosztása, elérhetősége (telefon- és telefaxszáma, elektronikus levélcím).

4. A szervezeten belül illetékes ügyfélkapcsolati vezető neve és az ügyfélfogadási rend.

5. Testületi szerv esetén a testület létszáma, összetétele, tagjainak neve, beosztása, elérhetősége.

6. A közfeladatot ellátó szerv irányítása, felügyelete vagy ellenőrzése alatt álló, vagy alárendeltségében működő más közfeladatot ellátó szervek megnevezése, és 1. pontban meghatározott adatai.

7. A közfeladatot ellátó szerv többségi tulajdonában álló, illetve részvételével működő gazdálkodó szervezet [685. § c) pont] neve, székhelye, elérhetősége, tevékenységi köre, képviselőjének neve, a közfeladatot ellátó szerv részesedésének mértéke.

8. A közfeladatot ellátó szerv által alapított közalapítványok neve, székhelye, alapított okirata, kezelő szervének tagjai.

9. A közfeladatot ellátó szerv által alapított lapok neve, a szerkesztőség és kiadó neve és címe, valamint a főszerkesztő neve.

10. A közfeladatot ellátó szerv felettes, illetve felügyeleti szervének, ennek hiányában a közfeladatot ellátó szerv felett törvényességi ellenőrzést gyakorló szerv 1. pontban meghatározott adatai.

A tevékenységre vonatkozó adatok körében a törvény melléklete 18 feladatcsoportot nevesít, melyek közül az e-ügyintézés menüpontnak a következőt kell tartalmaznia: Államigazgatási, önkormányzati és egyéb hatósági ügyekben ügycsoportonként (ügytípusonként) és eljárástípusonként a hatáskörrel rendelkező szerv megnevezése; hatáskör gyakorlásának átruházása esetén a ténylegesen eljáró szerv megnevezése, illet-

0. dik szint

Keresőablak:	Irodák		magyar / english
Ügytípusok (Alfabetikus felsorolása)	Adóügyi iroda	(...)	Városgazdálkodási iroda
Adóigazolási kérelem			
(...)			
Vezetői engedély			

Az adott ügytípusra kattintáskor megjelenik az adott irodához tartozó menürendszer.

Első kattintás:

Keresőablak:	Irodák		magyar / english
Ügytípusok (Alfabetikus felsorolása)	Adóügyi iroda	(...)	Városgazdálkodási iroda
Adóigazolási kérelem	Ügymenet	Ügyintéző	Elektronikus ügyintézés
(...)	Ügyintézéshez szükséges lesz	Letölthető formanyomtatványok	Kiadványok, egyéb információk
Vezetői engedély	Hírek	Felettes szervek, panasz	

kességi területe; az ügyintézéshez szükséges dokumentumok, okmányok, eljárási illetékek (igazgatási szolgáltatási díjak) meghatározása; alapvető eljárási szabályok; az eljárást megindító irat benyújtásának módja (helye, ideje); ügyfélfogadás ideje; az ügyek intézését segítő útmutatók; az ügymenetre vonatkozó tájékoztatás, és az ügyintézéshez használt letölthető formanyomtatványok. Itt jegyzendő meg, hogy célszerűbbnek mutatkozik ügytípus-centrikus felületet kialakítani, mint ügyintéző-centrikus felületet, azonban a

keresési opciónál meg kell hagyni a választás lehetőségét az ügyfélnek.

Egyéb szempontok

- Nyelvválasztás lehetősége (legalább egy idegen nyelven történő információk biztosítása).
- Legalább Internet Explorer 4.x., Netscape 4.x., valamint Mozilla Firefox 1.x. kompatibilitás.

- Multifunkcionális kereső, mely az oldalakon található összes oldalon belül keres az adott kulcsszóra.

- Érdemes kialakítani a multicatsornás ügyintézés helyét is, így az SMS, WAP, DiTV-n keresztüli csatornák helyét is.

- Az oldalak legnagyobb részénél – de főleg az ügyekkel kapcsolatos leíró oldalaknál – tanácsos nyomtatási funkciót kialakítani. (Rossz beidegződés az ügyfeleknél, hogy írásban szeretik látni az információkat.)

Második kattintás

Keresőablak:	Irodák		magyar / english
Ügytípusok (Alfabetikus felsorolása)	Adóügyi iroda	(...)	Városgazdálkodási iroda
Adóigazolási kérelem	Ügymenet	Ügyintéző	Elektronikus ügyintézés
(...)	Ügyintézéshez szükséges lesz	Letölthető formanyomtatványok	Kiadványok, egyéb információk
Vezetői engedély	Hírek	Felettes szervek, panasz	Jogszabályi háttér
	Ügyintéző(k) neve:		
	Ügyintéző(k) beosztása:		
	Szervezeti egysége vezetőjének, valamint közvetlen felettesének neve:		
	Ügyintéző(k) e-mail címe:		
	Ügyintéző(k) telefonszáma:		
	Ügyintéző(k) fax száma:		

Harmadik kattintással érhető el:

- e-mail cím, illetve az arra előugró kapcsolt levelező
- dokumentum letöltés
- hírek, jogszabályok, egyéb információk, egyéb letölthető anyagok
- továbbugrás, más felületekre

– Érdemes figyelemmel kísérni az akadálymentesítés vezérlő elveit, alapjában textuális jellegűre alakítani az oldalakat.

A kialakítás első lépései

Az ügyfél az ügyintéző felületre lépéskor a vízszintes menüsorban látja az összes ügýtípust alfabetikus sorrendben, ahol görgetéssel eléri a kívánt ügýtípust, problémát. Ha nem találja, még mindig használhatja a kereső ablakot. Amennyiben azon kevesek közé tartozik, aki iroda szerint keresi az ügyet, használhatja a vízszintes menüsört, ahol az irodák helyezkednek el, alfabetikus sorrendben. (Esetleg betűcsoportonkénti rövidítéssel, kattintás utáni kibontással.)

Az ügýtípus megtalálását és az ügyfél klikkelését követően az ügyet intéző iroda

ablaka jön fel, ahol az almenük között lehet választani, attól függően, hogy az ügyfélnek milyen információra van szüksége. Így elérhető általános információ az ügymenetről (az ügy intézésének folyamatáról), az ügyintéző(k) személyéről, az egyéb kapcsolattartás lehetőségeiről. Fontos szempont, hogy legyen átfedés az egyes almenükben található információk között. Ez a fajta redundancia az ügyfélbarátságot segíti (pl.: az ügyintéző e-mail címe, a szükséges iratok, az ügyintézés helyszíne, időpontja stb. akár több almenüben is feltüntetésre kerülhet).

Az ügyfélfogadási rend a személyes ügyintézés időbeli korlátját mutatja. Az „ügyintézéshez szükséges lesz” menüelem alatt a szükséges dokumentumok, igazolások, illetékbevezetési kötelezettség stb. kerül

kigyűjtésre, didaktikusan, emlékeztető jelleggel. A letölthető formanyomtatványok menüelem az eddig elérhető, és a jövőben elérhető formanyomtatványok letöltését teszi lehetővé. A kiadványoknál elérhető az iroda által kiadott tájékoztató füzetek, kiadványok. A hírek alatt publikálhatja az iroda az aktuális – ügyintézésrel kapcsolatos – híreket. A felettes szervek menüelem takarja azokat az információkat, melyek az ügyfél előtt állnak nyitva abban az esetben, ha vélt vagy valós sérelmüket felettes szervnél akarják orvosolni. A jogszabályi háttér menüelem az ügyintézés jogszabályi háttérére tanítja ki az ügyfelet. Fontos szempont, hogy a kritikus „harmadik kattintás” (sőt, gyakorta már a második) garantáltan érdemi információhoz juttatja az ügyfelet.

Jegyzetek

- ¹ Ez az irrelevancia nem az egész települési oldalra vonatkozik, csupán az e-ügyintézési felületekre. A weboldalon történő megfelelés ettől függetlenül érvényes.
- ² A csoport fennmaradó elemeit célszerű „tevékenységre vonatkozó adatok” néven önálló részben szerepeltetni, önálló tematikus egységként.

- ³ Egy profán példával: Ha az ügyfélre rá akar dőlni egy fa, nem biztos, hogy a városgazdálkodási iroda jut eszébe először...

Ajánló

SZÓKE GERGELY LÁSZLÓ

Egy Kommentár kommentárja

Sylvester Nóra – Verebics János: Az elektronikus aláírásra, elektronikus kereskedelemre vonatkozó törvények magyarázata

Az elektronikus aláírásra, elektronikus kereskedelemre vonatkozó jogszabályok viszonylag lassan váltak (válnak) ismertté, jelentőségük azonban rendkívül nagy: az elektronikus aláírásról szóló törvény és a vele összefüggésben módosított jogszabályok új értelmzéssel ruházzák fel a jogrendszer két alapvető intézményét, az írásbeliség fogalmát és az okirati bizonyítást. Az elektronikus kereskedelmi törvény pedig az elektronikus (kereskedelmi) kapcsolatok szereplőire vonatkozó alapvető szabályokat tartalmazza.

A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy a szerzők munkája hiánypótló. Az információs társadalom kiépítésének legjelentősebb, többnyire keretjellegű szabályainak átfogó és részletes magyarázata az e területtel foglalkozó jogászok számára nagy segítséget nyújt. A könyv négy fő fejezete két jól elkülöníthető részre tagolódik: az első rész (1. fejezet) egy tekintélyes terjedelmű bevezető tanulmány, míg a második részben (2-4. fejezet) a vonatkozó jogszabályok: az *elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény (Eat.)*, a *polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.)* vonatkozó szakaszai és az *elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (Ektv.)* kommentárjai találhatóak. Függelékben kapott helyet a B2B elektronikus kereskedelem területén fontos szerepet játszó elektronikus adatcserére (EDI) vonatkozó, európai szinten egységes mintaszerződés magyarázata.

***

A bevezető tanulmány az elektronikus aláírás technikai hátterének ismertetésével

kezdődik, amely nélkülözhetetlen a vonatkozó jogszabályok megértéséhez. A közösségi és a hazai szabályozási környezet áttekintése és a jogalkotási célok bemutatása szintén elősegítik az elektronikus aláírásról szóló törvény értelmezését. A szerzők részletesen foglalkoznak az elektronikus aláírás lehetséges felhasználási területeivel is, amelyek közül különösen hangsúlyos a *közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatások általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény* elektronikus ügyintézésre vonatkozó szabályainak bemutatása.

A tanulmány végül – az elektronikus aláírásról szóló részhez képest indokolatlanul kisebb terjedelemben – az elektronikus kereskedelem közösségi hátterét és hazai szabályozási környezetét mutatja be.

***

A kommentár az elektronikus aláírásról szóló törvény magyarázatával kezdődik. A módszer a műfaj sajátosságából következik: a szerzők a törvény szerkezetét követve, szakaszról-szakaszra magyarázzák, elemzik a jogszabály szövegét.

A vizsgálat során mindvégig hangsúlyos szerepet kap a vonatkozó EK joggal, konkrétan az elektronikus aláírásról szóló irányelvvel való összevetés, a jogharmonizációs folyamatok bemutatása és kritikája.

Emellett az egyes szakaszok történeti elemzése során nyomon követhetők a szabályok változásai és a módosítások mögött meghúzódó koncepció, amely gyakran szorosan összefügg az előző, jogharmonizációt érintő kérdéskörrel.

Néhány szakasz esetében azonban a magyarázat nem több, mint a jogszabály nyelvtani

értelmezése és az EK irányelvvel való összehasonlítása. Van, ahol a jogszabály szövege részletesebb magyarázatot valóban nem kíván, de például a fogalom-meghatározások terén az elektronikus aláírás tényleges használatának részletesebb bemutatása, a technikai folyamatokra való utalás – akár a bevezető tanulmányban leírt technológiai háttér részbeni ismétlésével és konkrét jogszabályi helyhez való kötésével – a közérthetőséget növelte volna.

Kiemelendő, hogy az Eat. kommentár során a szerzők nem csak a törvény szövegét magyarázzák, hanem részletesen elemzik az ahhoz kapcsolódó kormányrendeleteket is; elsősorban a *szolgáltatók jogállását szabályozó, az elektronikus aláírással kapcsolatos szolgáltatásokra és ezek szolgáltatóira vonatkozó részletes követelményekről szóló 3/2005. (III. 18.) IHM rendelet*, valamint, különösen a hatóság feladatai kapcsán, a *Nemzeti Hírközlési Hatóságnak az elektronikus aláírással kapcsolatos feladat- és hatásköréről, valamint eljárásának részletes szabályairól szóló 45/2005. (III. 11.) Korm. rendelet* részletszabályai kerülnek bemutatásra.

A következő fejezetben a Pp. vonatkozó szakaszainak magyarázata következik. Az elmúlt években ugyanis megszületett az elektronikus dokumentumok bizonyító erejére vonatkozó részletes szabályozás, amely a már létező, vélelmeken alapuló okirati bizonyítási rendszerbe tagolja az elektronikus dokumentumokat. A kommentár részletesen elemzi a Pp. rendelkezéseit, és sikeresen nyújt eligazodást az elektronikus aláírás típusa (fokozott biztonságú, minősített), az aláírás körülményei (magánszemély, közjegyző ügykörében eljárva, stb.) és az így keletkezett elektronikus

dokumentumok (okiratok) bizonyító ereje közötti kapcsolat feltárásában.

A negyedik fejezet az elektronikus kereskedelmi törvényt mutatja be. Az elektronikus aláírásról szóló részhez hasonlóan itt is jellemző az elektronikus kereskedelmi irányelvvel való részletes összevetés, valamint a történeti szemlélet: a korábbi és a jelenleg hatályos törvényszöveg összehasonlítása, és a módosítások okainak feltárása.

Az elektronikus kereskedelmi törvény értelmező rendelkezéseinek, különösen az elektronikus kereskedelem fogalmának elemzése kellően részletes. Kivételt képez a törvény tárgyi hatályát meghatározó, központi jelentőségű fogalomnak, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásnak a magyarázata, amelynek során más szolgáltatásoktól – különösen a műsorszolgáltatástól – való elhatárolása, valamint példák bemutatása további

támpontot nyújthatott volna a gyakorló jogászok számára.

A szolgáltatókra vonatkozó szabályozás alapossága és közérthetősége figyelmet érdemlő. Igazodva a törvény szerkezetéhez részben az értelmező rendelkezések között, részben későbbi szakaszoknál találhatjuk meg a szolgáltatókra és közvetítő szolgáltatókra vonatkozó szabályozást. Az egyes szolgáltató-típusok működésének pontos és informatikában kevésbé jártas szakemberek számára is könnyen érthető bemutatása, valamint a felelősségi szabályok és az ehhez kapcsolódó értesítési-eltávolítási eljárás elemzése komoly segítséget nyújt az olvasónak a törvény értelmezése kapcsán.

A szerzők hangsúlyt fektetnek a fogyasztóvédelmi jellegű szabályokra is. Az elektronikus kereskedelmi törvény vonatkozó szabályai mellett utalás található a *távollevők között kötött szerződésekről* szóló 17/1999. (II.

5.) *kormányrendeletre*, a fogyasztóvédelmi törvényre és a Ptk. szabályaira is. E körben azonban indokolt lett volna az említett kormányrendelet, különösen az elállási jog szabályainak részletesebb bemutatása.

* * *

A Kommentár összességében alapos és jól rendszerezett, amely kisebb hiányosságai – elsősorban az Eat. fogalomrendszerének nem kellően gyakorlatias értelmezése és az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás túlzottan tömör, példák nélküli bemutatása – mellett is érdemi segítséget nyújt a jogásztársadalom tagjai számára. Jelentős lépés lehet a vizsgált jogszabályok széles körben való megismertetésében és elfogadtatásában, így bátran ajánlhatom mind az elmélettel foglalkozó, mind gyakorló jogászok számára.

Megrendelőlap

Az Infokommunikáció és jog című folyóiratnak évente 6 számát tervezzük megjelentetni.

Az ön számára az éves előfizetés 6762 Ft-ba kerül. (bruttó 980 Ft/szám).
Egyetemisták számára, diákigazolvánnyal 4080 Ft/év. (bruttó 680 Ft/szám).

Megrendelem az Infokommunikáció és jog című folyóiratot.

Megrendelését kérjük az alábbi címre levélben vagy faxon megküldeni:

Dialóg Campus Kiadó (Nordex Kft.)
1088 Budapest, Rákóczi út 9.
Tel./fax: (1) 266 0025, 266 1265

A számlát az alábbi névre és címre kérem kiállítani:

Név/Cégnév/Intézmény neve: .....

Címe: .....

.....

Tel./fax: .....

E-mail: .....

A postázási cím a megrendelési címmel (kérem választását jelölje):

Azonos Eltér, ebben esetben

a postázási cím: .....

.....

....., 2006. ....hó ..... nap

.....

Aláírás

Hírek

A Bizottság bemutatta a határok nélküli televíziózásról szóló irányelv korszerűsített, egységes szerkezetbe foglalt szövegét. Az első olvasatot követően az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság nagy vonalakban egyetért az európai audiovizuális ágazat jövőbeli jogi kereteivel kapcsolatban. A főként az Európai Parlament által szorgalmazott új szabályok a technológiai fejlődéssel kívánják tartani, és Európában új, egyenlő feltételeket biztosítanak a most formálódó audiovizuális médiaszolgáltatások számára (lekérhető videofilmek, mobiltelevízió, audiovizuális szolgáltatások digitális televízió). Az európai televíziós és filmes vállalatok rugalmasabban hozhatnak majd létre digitális tartalmakat, amelyeket aztán a hirdetések révén ingyenesen kínálhatnak a fogyasztók számára. Az új irányelv ismét kiáll az európai audiovizuális modell alapjairól: a kulturális sokszínűség, a kiskorúak védelme, a fogyasztóvédelem, a médiapluralizmus és a faji és vallási alapú gyűlölet elleni harc mellett. A Bizottság emellett a nemzeti mediaszabályozó testületek függetlenségének biztosítását is javasolja. Az új irányelv egységes szerkezetbe foglalt szövege most második olvasatra az Európai Parlament és a Tanács elé kerül. A második olvasat folyamán még megállapodásra kell jutni a Bizottság azon javaslatáról, amely garantálná a nemzeti szabályozó testületek függetlenségét a nemzeti kormánytól és az összes audiovizuális médiaszolgáltatótól, illetve működésének pártatlanságát és átláthatóságát. A Bizottság úgy véli, hogy a médiahatóságok függetlensége a demokráciában létfontosságú, a médiapluralizmus biztosítása érdekében pedig elengedhetetlen. Az Európai Parlament első olvasatban határozottan támogatta ezt a javaslatot. (EU Rapid)

A Bizottság úgy döntött, hogy az ismételt figyelmeztetések után hivatalos felszólító levelet küld Németországnak azon jogszabály elfogadása ellen, amely „jogszabály alóli felmentést” nyújtana a Deutsche Telekomnak a német szélessávú piacon elfoglalt domináns helyzetének ellenére. Az ügyet gyorsított eljárás keretében intézik, amelynek során Németországnak 15 napon belül kell választ adnia a levélre. A Bizottság a lehető leghamarabb az Európai Bíróság elé kívánja terjeszteni az ügyet. Az útjára

indított új jogsértési eljárás a német hírközlési törvényt illető nem régen hatályba lépett módosításokra vonatkozik. E módosítások, amelyekre a német kormány 2006 tavaszán tett javaslatot, felmentenék a verseny alól az arra vonatkozó igényét megfogalmazó és részben még mindig a német állam tulajdonában lévő Deutsche Telekom AG nagyon nagy sebességű internet-hozzáférési hálózatát (VDSL). E „jogszabály alóli felmentés” a Bizottsággal és a többi tagállam szabályozó hatóságaival folytatott konzultáció nélkül történe, amely konzultáció azonban – az átláthatóság és a belső piac jobb működése érdekében – kötelező az EU hírközlési szabályai értelmében. VIVIANE REDING, az EU hírközlésért felelős biztos, valamint NEELIE KROES versenypolitikai biztos már 2006 októberében levelet küldtek MICHAEL GLOS német gazdasági miniszternek, amelyben komoly aggodalmuknak adtak hangot a törvénytervezetettel, és jogsértési eljárások megindítását helyezték kilátásba, amennyiben a törvényt nem hozzák összhangba a közösségi joggal – a levélküldés sajnos nem járt eredménnyel. A Bizottság véleménye szerint a német törvény mostani formájában veszélyezteti a Deutsche Telekom jelenlegi konkurenciájának versenyhelyzetét, és megnehezíti az új versenytársak belépését a német piacra. (EU Rapid)

A Kormány elfogadta a televíziózás és rádiózás digitális átállásáról szóló stratégiát. A határozat szerint a digitalizáció jelentősen mérsékli az eddigi frekvencia szűkösöget, hiszen a jelenlegi frekvenciatervek szerint is lehetővé vált elvileg akár 30, később pedig akár 80 televízió csatorna digitális földfelszíni sugárzása – szemben a jelenlegi hárommal. Emellett az esetleg felszabaduló frekvenciákon új elektronikus hírközlési szolgáltatásokat, valamint a mobiltelefon és a földfelszíni műsorszórást ötvöző konvergens szolgáltatásokat – például mobil televízió – lehet bevezetni. A digitális átállás nemcsak a földfelszíni műsorszórást érinti, hanem valamennyi digitális műsorterjesztésre használt platformot: a kábeltelevíziós hálózatokat, a műholdas műsorszórást és a Magyarországon 2006-2007-ben megjelent hagyományos vezetékes telefonhálózaton történő internetes műsorterjesztést (IPTV) is. A határozattal a Kormány az erős multiplex modell bevezetése mellett döntött, vagyis az állam csak a frek-

enciát pályáztatja, és nem szól bele a multiplexek működésébe. A multiplexeket elnyerő szolgáltatók azzal az adóval kötnék sugárzási szerződést, amellyel szeretnének, illetve annyi és olyan adót sugároznak, amennyire piaci igény van. A stratégia értelmében az állam nem fogja támogatni a digitális földfelszíni sugárzás vételéhez szükséges készülékek és set-top-boxok vásárlását. SARKADY ILDIKÓ, a Miniszterelnöki Hivatal médiapolitikai főtanácsadója szerint ugyan indokolt esetben, rászorultsági elv alapján támogatható lehet 2011 után a digitális átállítók beszerzése, ugyanakkor hozzátette: valószínűleg kevés olyan háztartás lesz négy év múlva, ahol ne lenne már ilyen. (FigyelőNet, Index)

A tavalyi döntésnek megfelelően Brüsszelben az európai hírközlési hatóságokat tömörítő ERG/IRG szervezetek PATAKI DÁNIELT, a Nemzeti Hírközlési Hatóság (NHH) elnökét választották 2008-ra a szervezetek elnökének, közölte az NHH pénteken. PATAKI az idei évben a szervezetek alelnöke lesz. Személyében első ízben kerül az európai hírközlési szabályozás legfontosabb szervezeteinek élére kelet-európai vezető. Megválasztása után PATAKI DÁNIEL elmondta, hogy a hírközlés szakmai szervezeteinek vezetőjeként nagyon szoros együttműködésre törekszik az Európai Bizottsággal, valamint a bizottság információs társadalomért és médiaügyekért felelős biztosával, VIVIANE REDINGGEL, akivel közös az elkötelezettségük az európai uniós barangolási (roaming) díjak csökkentése mellett. Az elkövetkező időszak feladatai közül kiemelte a fogyasztói érdekek érvényesítését, az európai hírközlési szektor versenyképességének növelését, a hírközlési szektor intézményi és szabályozási megújítását. Különösen fontosnak nevezte az EU jelenleg érvényben lévő hírközlési keretszabályozásának folyamatban lévő megújítását, a magyar érdekek szem előtt tartásával. Az ERG/IRG élén PATAKI DÁNIEL az olasz hírközlési hatóság, az AGCOM vezérigazgatóját, ROBERTO VIOLÁT váltja majd. A jelenleg 33 tagot számláló IRG-t (Independent Regulators Group, Független Szabályozók Csoportja) 1997-ben alakították meg az akkori EU tagállamok, továbbá Svájc, Norvégia, Lichtenstein és Izland szabályozó hatóságai, hogy elősegítsék az egységes európai távközlés-szabályozás kialakítását, az

alapelveket tisztázó és a legjobb gyakorlatot rögzítő dokumentumok közös kidolgozásával. A szervezethez az NHH elődje, a Hírközlési Felügyelet 2002-ben csatlakozott. Az Európai Bizottság a 2002-ben megszületett új hírközlési keretszabályozás folyamatos jó működésének biztosítására hívta életre tanácsadó szerveként az ERG-t (European Regulators Group, Európai Szabályozók Csoportja), tagjaiként első alkalommal nem a tagállamok küldötteit, hanem a független szabályozó hatóságok vezetőit megnevezve. A két csoportnak azonos elnöke van, akinek így kiemelkedő szerepe van az egységes európai távközlés-szabályozás kialakításában. (PrímOnline)

Bőséges kritika érte a távközlési adatok megőrzéséről szóló, tavaly márciusban elfogadott európai uniós direktívát, az azzal harmonizáló jogi szabályozás kidolgozásán munkálkodó tagállamok között mégis vannak olyanok, melyek önszorgalomból az előírtnál beljebb nyomulnának az állampolgáraik magánszféréjébe. Németországban a fiktív adatokkal létrehozott e-mail fiókokat tiltanák be, Hollandia pedig a mobilszolgáltatókat köteleznél arra, hogy tárolja: ügyfelei pontosan hol tartózkodtak a telefonhívások alatt. Mindez aggasztó hangsúlyeltolódás jele lehet a hagyományosan a magánszféra védelmének élharcosaként fellépő Európa privacy-politikájában. A távközlési adatok megőrzéséről szóló direktívát tavaly márciusban szignálták a tagállamok igazságügy-miniszterei. A terror elleni harc jegyében fogant szabályozás szerint a szolgáltatóknak Európa-szerte legalább fél, legfeljebb két évig kell tárolnia a vezetékes és mobilhívások, valamint az internet-hozzáférések felhasználók azonosítására alkalmas adatait. Az egyes kormányok a megszabott intervallumon belül maguk dönthetnek a megőrzési idő hosszáról, de a direktívával harmonizáló törvényeket legkésőbb 2009-ig életbe kell léptetni. A szabályozás a kommunikáció tartalmának rögzítésére nem, csak a felhasználó azonosítására alkalmas adatok gyűjtésére terjed ki. Ezek közé tartozik a hívott telefonszám, a beszélgetés időtartama, mobilhívások esetén a cellainformációk, valamint az internetre való csatlakozás, az e-mailek és az internetes telefonhívások adatai. Magyarországon már a 2004-ben hatályba lépett, elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény (EHT) is kötelezi a szolgáltatókat arra, hogy a felhasználót azonosító adatokat három évig megőrizze. (it.news.hu)

Az Informatikai Vállalkozások Szövetsége (IVSZ) tájékoztatása szerint a Szerzői Jogokkal Kapcsolatos Reformszövetség (CLRA)

tagjai közös, nyílt levélben fordultak az Európai Bizottság elnökéhez, José MANUEL BARROSÓHOZ, s a levélben aggodalmukat fejezik ki a szerzői jogdíjfizetési rendszer reformjának elhalasztása miatt. Az európai IKT iparági szövetségek, valamint a legnevesebb hardvergyártók vezetői által aláírt levél arra figyelmezteti a bizottság elnökét, hogy az elvileg egységes európai piacon a kontinens technológiai szektora kiszámíthatatlan gazdasági környezetben kénytelen működni, illetve a jogtalan díjak túlzott és egyre növekvő mértékével is meg kell küzdenie. „Tarthatatlan, hogy a vásárlók akár nyolcszorosan fizetik meg a szerzői jogdíjat” – mondta Kovács Zoltán, az IVSZ elnöke. A jelenlegi szabályozás következtében az Európai Unióban 2006-ban mintegy 1,53 milliárd euró szerzői jogdíj folyt be, amely összeg 2007-ben becslések szerint 1,76 milliárd körül, 2008-ban pedig 2 milliárd euró felett várható. Elemzések szerint minden egyes beszedett euró az eladások számának csökkenése és az iparági versenyképesség visszaesése révén két euró veszteséget okoz. (it.news.hu)

Bár egyre jobban terjed az internet-használat Magyarországon, az elektronikus ügyintézés előnyeit még igen kevesen élvezik. Néhány település már felismerte a lehetőséget, de még Kelet-Európához képest is le vagyunk maradva. Alapvető problémát okoz, hogy a lakosság nem rendelkezik megfelelő technikai háttérrel, így nem tudja kihasználni az e-ügyintézés nyújtotta már meglévő lehetőségeket sem. Beszédes adat, hogy az Eurostat (Európai Közösségek Statisztikai Hivatala) 2005-ös jelentése szerint a lakosság 57 százaléka nem használt számítógépet, míg hatvanhat százalék nem fér hozzá a világhálózathoz. (FigyelőNet)

Aki nem a Windows rendszereket használja, annak beletörök a biciskája az elektronikus adóbevallásba. Az elektronikus adóbevallás immár nemcsak lehetőség, hanem egyre szélesebb körben kényszer is, a vállalkozásoktól az idei évben a legtöbb adatszolgáltatást már csak így fogadják el. A bevallásra az APEH saját fejlesztésű ABEV-programja használható, ez a szoftver azonban kizárólag windowsos környezetben fut, vagyis a linuxos és a macintoshos felhasználók el vannak zárva az elektronikus bevallás örömeitől. Az adóbevallás elektronizálása (lehetőségként) elvileg üdvözlendő, a korszerű e-közigazgatás irányába mutató lépés, a Magyarországon megvalósult gyakorlat azonban többszörösen diszkriminatív. Az első indokolatlan megkülönböztetés, hogy nincs mindenkinek

számítógépe – még az Európában e téren a legfejlettebbnek számít Svédországban is úgy kalkulálnak, hogy a népesség 25 százaléka nem lesz számítógép- és internet-használó. Erre válasz lehet talán, hogy a könyvelőnek úgyis van számítógépe – bár a könyvelőhöz fordulás sem kötelező –, az viszont bizonyos, hogy nem minden könyvelő használ Microsoft operációs rendszert. A problémát már az adóhatóságnál is többen jelezték, s a válasz minden esetben az volt, hogy már készül egy Java-alapú kitöltőprogram, amely az operációs rendszertől függetlenül bármilyen PC-n futtatható lesz majd; hogy mikor, azzal kapcsolatban nincs konkrét információ. (Népszabadság Online)

A jelenleg folyamatban lévő európai adatvédelmi hatósági eljárás során a nemzetközi pénzforgalmi ügyleteket bonyolító belga szervezet, a SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) az ún. biztos menedék (safe harbour) alapelvére hivatkozik az ellene folyó európai uniós eljárásban. A SWIFT egy titkos megállapodás alapján 2001 vége óta nyújt tájékoztatást az amerikai hatóságoknak, megkönnyítendő ezek terrorizmus ellenes harcát. A tavaly nyilvánosságra került ügy kapcsán folytatott eljárásban az európai adatvédelmi szervek végül úgy döntöttek, hogy a SWIFT adatkezelő (data controller), és ilyen minőségében köteles megfelelően gondoskodni a banki ügyfelek által részére átadott adatok megőrzéséről. A SWIFT ezzel szemben magát adatfeldolgozóként (data processor) látja, és érve szerint ilyen minőségében nem kötik őt az adatkezelőkre vonatkozó szigorúbb szabályok. A safe harbour feltételrendszer lényege annak igazolása, hogy a külföldön tárolt adatok tekintetében biztosított az európai uniós adatvédelmi szabályoknak megfelelő védelem. A SWIFT erre hivatkozással akarja kimenteni magát az európai adatvédelmi szabályok megsértésének vádjától, ez azonban korántsem ilyen egyszerű. Egy európai adatvédelmi szakértő szerint ugyanis a SWIFT igazolhatja ugyan, hogy az általa Amerikába küldött adatok ottani védelme biztosított, ez nem sokat ér a hatósági eljárásban, mert attól az adatok továbbításának ténye még megvalósítja a jogsértést. Az egyetlen megoldás az adatok visszaszolgáltatása lenne. A másik nehézség a védelem számára az, hogy az SWIFT-et az európai hatóságok pénzügyi szervezetként kezelik és ezekre nem vonatkozik a „biztonságos kikötő” szabály. A SWIFT az amerikai szervek segítségével próbálja bizonyítani ennek ellenkezőjét, egyelőre nem sok sikerrel. (JogiForum.hu)